

สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย
THAI SOCIETY - CULTURAL AND WISDOM

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ ยืนทน
วิทยาลัยการจัดการอุตสาหกรรมบริการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ ยืนทน

วิทยาการจัดการอุตสาหกรรมบริการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

2565

คำนำ

เอกสารประกอบการสอน รายวิชา สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย (Thai Society – Cultural and Wisdom) ซึ่งเป็นวิชาในหลักสูตรของสาขาการจัดการโรงแรมและธุรกิจที่พัก ได้แบ่งเนื้อหาการเรียนการสอนไว้ 8 บท ดังนี้ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมไทยสมัยต่างๆ บทที่ 3 พื้นฐานวัฒนธรรมไทยและลักษณะของวัฒนธรรม บทที่ 4 ภูมิปัญญาไทยกับการท่องเที่ยวและบริการ บทที่ 5 ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมไทย บทที่ 6 ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย บทที่ 7 ประเพณีไทยในบริบททางการท่องเที่ยวและบทที่ 8 การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

เนื้อหาที่ได้เรียบเรียงขึ้นในเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้มุ่งหวังให้เป็นพื้นฐานของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและธุรกิจที่พักและสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ความรู้ เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยตลอดจนนำมาสามารถนำไปใช้ในเชิงวิชาการและวิชาชีพในอนาคต

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยวและบริการ หากท่านนำไปใช้และมีข้อเสนอแนะ ผู้เรียบเรียงยินดีรับฟัง และขอขอบพระคุณในความอนุเคราะห์นั้น ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ ยืนทน

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญตาราง	
แผนบริหารการสอนประจำวิชา	
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1	1
บทที่ 1 บทนำ	3
ขอบเขตการศึกษาเนื้อหาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย	3
สรุป	8
คำถามทบทวน	9
เอกสารอ้างอิง	10
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2	11
บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมไทยสมัยต่างๆ	13
สังคมสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19	13
สังคมสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 19	16
สรุป	23
คำถามทบทวน	24
เอกสารอ้างอิง	25
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 3	26
บทที่ 3 พื้นฐานวัฒนธรรมไทยและลักษณะของวัฒนธรรม	28
ความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะต่างๆ	28
ประเภทของวัฒนธรรม	31
การอนุรักษ์และการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย	33
การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย	34
แนวทางการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย	37
สรุป	39
คำถามทบทวน	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เอกสารอ้างอิง	40
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4	42
บทที่ 4 ภูมิปัญญาไทยกับการท่องเที่ยวและบริการ	44
นิยามและความหมายภูมิปัญญา	44
การจำแนกประเภทภูมิปัญญา	45
ภูมิปัญญากับธุรกิจต่างๆในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ	48
กรณีศึกษาการใช้ภูมิปัญญาสำหรับธุรกิจต่างๆ ในด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ	56
สรุป	61
คำถามทบทวน	61
เอกสารอ้างอิง	63
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 5	64
บทที่ 5 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศิลปกรรมไทย	66
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจิตรกรรมไทย	66
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรมไทย	75
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย	86
สรุป	95
คำถามทบทวน	95
เอกสารอ้างอิง	97
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6	98
บทที่ 6 ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย	100
ความหมายและประเภทของประเพณี	100
ลักษณะของประเพณีไทย	100
ประเพณีหลวง	101
ประเพณีราษฎร์	103
สรุป	113
คำถามทบทวน	114
เอกสารอ้างอิง	115

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 7	116
บทที่ 7 ประเพณีไทยในบริบททางการท่องเที่ยว	118
ประเพณีเพื่อรองรับการท่องเที่ยว	118
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาค	119
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคกลาง	119
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคเหนือ	129
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	132
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคใต้	137
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออก	141
งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันตก	143
สรุป	144
คำถามทบทวน	144
เอกสารอ้างอิง	146
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 8	150
บทที่ 8 การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา	152
แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา	152
ความสำคัญการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา	156
กรณีศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการโดยเชื่อมโยงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	160
สรุป	165
คำถามทบทวน	166
เอกสารอ้างอิง	167
บรรณานุกรม	

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	พระประธานภายในอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสฯ กรุงเทพฯ	4
1.2	การนำของที่มีสีดำแก้บนทวารบาลจำหลักไม้บนประตูทางเข้า ด้านทิศตะวันออก วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ	4
1.3	เทศกาลงานวัดประจำปี วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพฯ หนึ่งในกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว	8
4.1	การสื่อความเป็นไทยในการตกแต่งภายในของโรงแรม renaissance กรุงเทพฯ	48
4.2	การนำเสนอภูมิปัญญาผ่านวัฒนธรรมอาหาร	49
4.3	ของที่ระลึกที่ใช้วัฒนธรรมทางวรรณกรรมมาสร้างแรงบันดาลใจในการออกแบบ	50
4.4	ภูมิปัญญากับงานสปาในโรงแรม	51
4.5	เรือแวนฟ้า ภัตตาคารบนเรือที่สะท้อนถึงความเป็นไทย	52
4.6	การแสดงบรรยากาศย้อนยุคในอดีตเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว	53
4.7	ผ้าคราม ภูมิปัญญาที่โดดเด่นของจังหวัดสกลนครสู่การเปิดแหล่งท่องเที่ยวถนนผ้าคราม	54
4.8	ภาพมุมกว้าง (Bird eye's view) ของโรงแรมดาราเทวี จ.เชียงใหม่	56
5.1	แผนผังอาคารในการวาดจิตรกรรมแบบไทยประเพณี	67
5.2	จิตรกรรมฝาผนังภายในกรุปรารงค์ วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา	68
5.3	จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี	69
5.4	ลายฮ่อ สีนเทาที่มีอิทธิพลจีน จิตรกรรมฝาผนังภายในวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ	70
5.5	ภาพกัจฉัตรของสงฆ์ จิตรกรรมภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ	70
5.6	ภาพอดีตพุทธเจ้า ภายในอุโบสถวัดดลิ่งชั้น กรุงเทพฯ	71
5.7	ภาพมารผจญ จิตรกรรมภายในอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทราวาส จ.เพชรบุรี	72
5.8	จิตรกรรมไตรภูมิจักรวาล ภายในอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทราวาส จ.เพชรบุรี	73
5.9	จิตรกรรมเทพชุมนุม ภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี	74
5.10	รอยพระพุทธรูป วัดมณฑป กรุงเทพฯ	76
5.11	ภาพวาดของสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	78
5.12	พระพุทธรูปประจำวันภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี	78
5.13	พระคันธารราษฎร์ สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5	79
5.14	พระพุทธรูปสี่หิंस ประดิษฐานภายในพระวิหารวัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่	79
5.15	พระแก้วมรกต ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระสนธิ์รัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ	82

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
5.16	พระพุทธรูปสี่หิิงส์ ประดิษฐานภายในพระวิหารวัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่	83
5.17	พระพุทธรูปชินราช ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก	84
5.18	พระพุทธรูปโสธร ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ วัดโสธรวราราม จ.ฉะเชิงเทรา	85
5.19	อุโบสถ วัดต้นแก้ว จ.เชียงใหม่	87
5.20	พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 4	88
5.21	พระวิหารมณฑลพิตร จ.พระนครศรีอยุธยา	89
5.22	เจดีย์ทรงปราสาทยอด วัดป่าสัก จ.เชียงราย	91
5.23	เจดีย์ทรงระฆัง วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย	92
5.24	เจดีย์เพิ่มมุนศรีสุริโยทัย จ.พระนครศรีอยุธยา	93
5.25	เจดีย์ทรงปราสาท วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพฯ	93
5.26	เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย	94

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
8.1	SWOT Analysis การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผลิตภัณฑ์กะลามาพร้าว ในจังหวัดนครปฐม	162

แผนบริหารการสอนประจำวิชา

รหัสวิชา	TAH 2203		
รายวิชา	สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย	จำนวนหน่วยกิต-ชั่วโมง	3(3-0-6)
	(Thai Society - Cultural and Wisdom)		
	เวลาเรียน 15 สัปดาห์		รวม 45 ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

สังคม วัฒนธรรมไทยในสมัยต่างๆ ศึกษาประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อยกคุณค่าทางวัฒนธรรม นำความรู้ในด้านภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอุตสาหกรรมบริการด้วย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

1. เพื่อให้ให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในอดีตและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
2. เพื่อให้ให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนถึงวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับการบูรณาการ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในบริบทด้านอุตสาหกรรมบริการ
3. เพื่อให้ให้นักศึกษานำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับวิชาชีพด้านอุตสาหกรรมบริการในอนาคต

เนื้อหาการสอนและเวลาที่ใช้สอน

บทที่ 1	บทนำ	3 ชั่วโมง
	ขอบเขตการศึกษาเนื้อหาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย	
บทที่ 2	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมไทยสมัยต่างๆ	6 ชั่วโมง
	สังคมสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19	
	สังคมสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 19	
บทที่ 3	พื้นฐานวัฒนธรรมไทยและลักษณะของวัฒนธรรม	ชั่วโมง 3
	ความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะต่างๆ	
	ประเภทของวัฒนธรรม	
	การอนุรักษ์และการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย	
	การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย	

บทที่ 4	<p>แนวทางการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย</p> <p>ภูมิปัญญาไทยกับการท่องเที่ยวและบริการ</p> <p>ความหมายภูมิปัญญา</p> <p>การจำแนกประเภทของภูมิปัญญา</p> <p>ภูมิปัญญากับธุรกิจต่างๆในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ</p> <p>กรณีศึกษาการใช้ภูมิปัญญาสำหรับธุรกิจต่างๆ ในด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ</p>	ชั่วโมง 6
บทที่ 5	<p>ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศิลปกรรมไทย</p> <p>ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจิตรกรรมไทย</p> <p>ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรมไทย</p> <p>ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย</p>	9 ชั่วโมง
บทที่ 6	<p>ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย</p> <p>ความหมายและประเภทของประเพณี</p> <p>ลักษณะของประเพณีไทย</p> <p>ประเพณีหลวง</p> <p>ประเพณีราษฎร์</p>	3 ชั่วโมง
บทที่ 7	<p>ประเพณีไทยในบริบททางการท่องเที่ยว</p> <p>ประเพณีไทยเพื่อรองรับการท่องเที่ยว</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาค</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคกลาง</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคเหนือ</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคใต้</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออก</p> <p>งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันตก</p>	6 ชั่วโมง
บทที่ 8	<p>การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา</p>	ชั่วโมง 6

แนวความคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้วยวัฒนธรรม
และภูมิปัญญา
ความสำคัญการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญา
กรณีศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการโดยเชื่อมโยง
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

- 1.แบบทดสอบก่อนและหลังการเรียนการสอน .
2. บรรยายผ่านโปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. บรรยายผ่านการนำเสนอทางวิดีโอจากโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต อาทิ Youtube
4. บรรยายและศึกษาสถานที่จริง
5. ทดสอบจากข้อสอบกลางภาคและปลายภาค
6. มอบหมายรายงานศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามหัวข้อที่สนใจ
7. ทดสอบความรู้นอกสถานที่

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยวและบริการ
2. ชุดภาพและเนื้อหาบรรยายด้วยโปรแกรม MS PowerPoint
3. วิดิทัศน์ที่เกี่ยวข้องแต่ละหัวข้อวิชา
4. ศึกษาและเรียนรู้จากสถานที่จริง
5. การสอนเสริม

การวัดผลและประเมินผล

1. จิตพิสัย	10 คะแนน
2. การทดสอบย่อย	10 คะแนน
3. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	20 คะแนน
4. การสอบกลางภาคและปลายภาค	60 คะแนน

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1

บทนำ

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. ขอบเขตการศึกษาเนื้อหาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักเรียนเข้าใจถึงประเด็นการเรียนการสอนได้อย่างชัดเจน
2. นักเรียนสามารถเสนอแนะหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรายวิชาที่เรียนได้
3. นักเรียนสามารถอภิปรายวัฒนธรรมในขอบข่ายสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยได้อย่างน้อย 1 หัวข้อพอสังเขป

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. อภิปรายหรือโต้วาที่ภายในชั้นเรียน
2. ทำแบบทดสอบท้ายบทประจำบทที่ 1
3. บรรยายเนื้อหาข้อมูลผ่านโปรแกรม MS PowerPoint
4. บรรยายข้อมูลผ่านวิดีโอทัศน์

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 1
2. โปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. วิดีทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต
4. เอกสารบทความที่สอดคล้องกับรายวิชาเพื่อการอภิปรายและวิเคราะห์

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากการอภิปรายหรือโต้วาที่
2. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท

3. ประเมินจากการอภิปรายและวิเคราะห์ข้อมูล
4. ประเมินจากการสอบกลางภาค

บทที่ 1

บทนำ

สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่มีปัจจัยต่างๆ ที่เชื่อมโยงและส่งผลซึ่งกันและกันสามารถแยกออกจากกันได้ กล่าวคือ สังคมเป็นปัจจัยหลักที่ต้องทำการศึกษาเพื่อที่จะได้รับทราบถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ เนื่องจากสังคมแต่ละช่วงสมัยมีตัวแปรหรือปัจจัยอื่นๆ เข้ามาสอดแทรก อาทิ ปัจจัยทางด้านการเมือง ด้านสงคราม และด้านภูมิศาสตร์ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้สังคมนั้นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยนั้นๆ เมื่อสังคมมีการปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อให้เกิดความอยู่รอดและการดำเนินชีวิตได้ในสังคมโดยเกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ที่แสดงออกอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างสรรค์สร้างนวัตกรรมต่างๆ ตอบสนองและสอดคล้องกับยุคสมัย ปัจจุบัน พลวัตทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ สิ่งนี้ยิ่งทำให้วัฒนธรรมต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับปัจจัยดังกล่าวตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ ที่มีกระแสนวัตกรรมในเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่นำมาใช้เพื่อประโยชน์เชิงคุณค่าและมูลค่าไปพร้อมๆ กัน ปัจจุบันสังคมไทยให้ความสำคัญในด้านการท่องเที่ยวและบริการ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาและประยุกต์ใช้ในการรองรับเพื่อเป็นสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยวอันเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการซึ่งส่งผลประโยชน์ไปทั่วทุกภาคส่วนทั้งระดับล่างและบน ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย จึงเป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการทั้งความเชิงวิชาการและเชิงประยุกต์ซึ่งแม้ว่าสังคมโลกและประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมากเท่าใดก็ตาม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถที่จะถูกปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างสมดุลด้วยมนุษย์ที่เป็นผู้สร้างสรรค์อย่างไม่หยุดนิ่ง

ขอบเขตการศึกษาเนื้อหาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

การศึกษาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องที่ค่อนข้างมีเนื้อหาที่กว้างเนื่องจากมีการให้คำนิยาม ความหมายหรือแนวคิดจากนักวิชาการและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจำนวนมากไปตามศาสตร์และสาขาที่ชำนาญ ทั้งนี้เนื้อหาด้านสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เน้นในการศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานของสังคมเป็นปฐมบทเนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้รูปแบบทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่แตกต่างกันไป อีกทั้งยังจำเป็นต้องเข้าใจถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม ทั้งด้านศิลปกรรมและงานประเพณีต่างๆ ที่ต้อง

ทราบถึงมูลเหตุที่มาและสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ตลอดจนการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเพื่อรองรับ การท่องเที่ยวและบริการ อนึ่ง เนื้อหาการศึกษาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อาจพอสรุปเป็น หมวดหมู่ทางวัฒนธรรมอย่างกว้างๆ ได้ 2 หมวด คือ

1. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะวัตถุ งานศิลปกรรม ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม รวมทั้งงานหัตถกรรมต่างๆ (ภาพที่ 1.1)
2. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อาทิ ความเชื่อ พิธีกรรม ลางสังหรณ์ โชคลาง ซึ่งอาจเป็น สิ่งที่สืบเนื่องมาจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้อีกด้วย เนื่องจากบางอย่างมีความสัมพันธ์กัน (ภาพที่ 1.2) (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

ภาพที่ 1.1 พระประธานภายในอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสฯ กรุงเทพฯ

ภาพที่ 1.2 การนำของที่มีสีดำแก้บนทวารบาล จำหลักไม้บนประตูทางเข้า ด้านทิศตะวันออก วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

เหตุนี้ เนื้อหาเรื่องสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย จึงให้ความสำคัญกับข้อมูลพื้นฐาน ทั้งของ ด้านสังคมไทย วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาไทยในเชิงลึกและอีกด้านหนึ่งเป็นการนำเสนอองค์ความรู้และ แนวทางในการจัดการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้และการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อให้เกิด

ช่องทางในการนำไปใช้หรือพัฒนาในการประกอบอาชีพในอนาคตได้ จึงแบ่งเนื้อหาเป็น 8 บทซึ่งสามารถอธิบายพอสังเขปเพื่อให้เข้าใจก่อนทำการศึกษาดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

เป็นการให้ข้อมูลถึงแนวคิดและความสำคัญของรายวิชาเบื้องต้นเพื่อสร้างความเข้าใจถึงสาเหตุและความจำเป็นในการเรียน ตลอดจนแนะนำองค์ความรู้ต่างๆ ของแต่ละบทที่จะต้องศึกษาและได้รับความรู้จากวิชาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมไทยสมัยต่างๆ

กล่าวถึง ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์แต่ละสมัยที่เน้นในส่วนเนื้อหาทางด้านสังคมเป็นหลักตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนกระทั่งสมัยประวัติศาสตร์โดยมีการแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน คือ ช่วงแรก สังคมสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 หมายรวมไปถึงตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในภาพรวมตั้งแต่ยุคเร่ร่อนสู่ยุคสังคมเกษตรกรรม จนกระทั่งมีการก่อตัวเป็นแว่นแคว้นและอาณาจักรโดยเริ่มตั้งแต่ สังคมในอาณาจักรทวารวดี อาณาจักรละโว้-ทริภุญชัย อาณาจักรศรีวิชัย และอาณาจักรล้านนา ส่วนในช่วงที่สอง สังคมในสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นสมัยที่เริ่มขึ้นของอาณาจักรไทยประกอบไปด้วยสังคมในอาณาจักรสุโขทัย ราชธานีแห่งแรกของไทย อาณาจักรอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ในตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 อีกทั้งยังได้กล่าวถึงภาพรวมของสังคมและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยปัจจุบันของแต่ละภาคที่เป็นผลมาจากสังคมส่งอิทธิพลหรือมีการสืบทอดมาจนปัจจุบันทั้งภาคเหนือ ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง

บทที่ 3 พื้นฐานทางวัฒนธรรมและลักษณะทางวัฒนธรรม

กล่าวถึง ความหมาย คำนิยามและแนวคิดต่างๆของคำว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งมีความหลากหลายไปตามศาสตร์และสาขาของกลุ่มนักวิชาการและองค์กรที่มีความเกี่ยวข้อง อาทิ กรมศิลปากร ที่ทำหน้าที่ดูแล รักษาและอนุรักษ์ งานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ทั้งงานด้านเอกสาร หนังสือปลัดจดหมายเหตุ งานด้านศิลปกรรม ตลอดจนงานประณีตศิลป์ (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.) หรือ อีโคโมส ไทยแลนด์ (ICOMOS Thailand) ที่ทำหน้าที่เพื่อการอนุรักษ์ และปกป้องคุ้มครองโบราณสถานโดยเป็นองค์กรวิชาชีพทางมรดกทางวัฒนธรรมในระดับสากลในลักษณะขององค์กรอิสระ NGO (Icomosthai.org, ม.ป.ป.) ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าใจและนำไปใช้ได้ตรงตามความต้องการ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับคำเรียกที่เกิดขึ้นใหม่อันสะท้อนได้ถึง

วัฒนธรรม เช่น มรดกทางวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ยังแสดงข้อมูลเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปแต่อาจสรุปรวมได้อย่างกว้างเพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจและนำไปใช้ได้ คือ วัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าใจและนำไปใช้ได้ถูกต้อง รวมไปถึงองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงวิชาการและการเผยแพร่วัฒนธรรมอันเป็นส่วนที่ถูกนำเสนอในมิติทางเศรษฐกิจเพื่อนำสู่บริบททางการท่องเที่ยวและบริการในการใช้วัฒนธรรมไปเกี่ยวข้อง

บทที่ 4 ภูมิปัญญากับการท่องเที่ยวและบริการ

กล่าวถึง ความหมาย นิยามและแนวคิดของคำว่า ภูมิปัญญา ซึ่งมีการให้คำจำกัดความเป็นจำนวนมาก ตลอดจนคำใหม่ๆและนิยามที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเหมาะแก่ยุคและสมัยจากองค์กรที่น่าเชื่อถือ ทั้งนี้ยังแสดงข้อมูลในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทยกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการโดยแบ่งออกเป็น 7 สาขา คือ สาขาด้านธุรกิจโรงแรมและที่พัก, สาขาด้านธุรกิจอาหาร, สาขาด้านธุรกิจสินค้าที่ระลึก, สาขาด้านธุรกิจสปา, สาขาด้านธุรกิจขนส่ง, สาขาด้านธุรกิจกิจกรรมการท่องเที่ยวและ สาขาด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2560)ซึ่งในแต่ละสาขาได้แสดงถึงภูมิปัญญาในแต่ละประเภทที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับธุรกิจนั้นๆให้เห็นได้ชัด รวมถึงเพื่อความเข้าใจที่มากยิ่งขึ้นและเห็นภาพชัดเจนขึ้นจึงได้ยกกรณีศึกษาที่เป็นกระแสและเป็นที่ยอมรับในวงกว้างเพื่อให้สามารถเข้าใจตามได้ง่ายมากยิ่งขึ้น อาทิ โรงแรมดาราเทวี รีสอร์ท จ.เชียงใหม่, เมืองมัลลิการ์ ร.ศ. 124 จ.กาญจนบุรี และทวารวดี สปาร์ก โรงแรมดุสิตธานี โดยได้ให้รายละเอียดและอธิบายถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของสถานที่นั้นๆด้วย

บทที่ 5 ศิลปกรรมไทยกับการท่องเที่ยว

กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานความรู้ด้านศิลปกรรมทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ในภาพรวมเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของรูปแบบต่างๆ ของศิลปกรรมที่เกิดขึ้น โดยศิลปกรรมทั้ง 3 ประเภทจะให้ข้อมูลดังนี้

1. จิตรกรรมไทย เป็นการให้ข้อมูลถึงลักษณะของจิตรกรรมของไทยในอดีต ทั้งด้านการใช้สี โครงสร้างและเนื้อหาที่ช่างนิยมเขียน ตั้งแต่ยุคสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ในด้านลักษณะของภาพแต่ละสมัยจะเน้นให้เห็นถึงช่วงสมัยที่เกิดการเปลี่ยนที่ชัดเจนเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย

2. ประติมากรรมไทย เป็นการอธิบายถึงประติมากรรมพระพุทธรูป ซึ่งเน้นเนื้อหาถึงที่มา ความหมายและความสำคัญของพระพุทธรูป ตลอดจนเนื้อหาภาพรวมของพระพุทธรูปแต่ละสมัยซึ่งเน้นรูปแบบในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด
3. สถาปัตยกรรมไทย เป็นการอธิบายถึง 2 ประเภท คือ อาคารหลังคาคลุมและเจดีย์ โดยเน้นความสำคัญ หน้าที่และความหมายของสถาปัตยกรรมหรือเครื่องประกอบสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ตลอดจนข้อมูลทั่วไปของวัดและเจดีย์ต่างๆ ในประเทศไทย

บทที่ 6 ประเพณีไทยเพื่อการท่องเที่ยวและบริการ

กล่าวถึง ความหมายของประเพณีไทย ลักษณะและประเภทของประเพณีไทย ตลอดจนความเข้าใจและความแตกต่างระหว่างประเพณีราชสุรกับประเพณีหลวง รวมทั้งอธิบายถึงข้อมูลต่างๆ ของแต่ละประเพณีโดยสังเขปถึงที่มาและมูลเหตุการเกิดขึ้นของประเพณีนั้นๆ โดยเฉพาะประเพณีราชสุรมีการแบ่งข้อมูลในการบรรยายตามภูมิภาคเพื่อให้เข้าใจและรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของของประเพณีในแต่ละภาคได้ง่ายยิ่งขึ้นโดยประเพณีที่เลือกมานั้นเป็นประเพณีที่สำคัญและมีความโดดเด่น ตลอดจนเป็นประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะทั้งรูปแบบของพิธีกรรมทางประเพณีและเฉพาะท้องถิ่นที่น่าสนใจ

บทที่ 7 ประเพณีไทยในบริบททางการท่องเที่ยว

กล่าวถึง แนวคิดในการประยุกต์หรือนำประเพณีไทยของท้องถิ่นหรือท้องถิ่นมาใช้ในบทบาททางการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาร่วมสร้างประสบการณ์ในประเพณีนั้นๆ ตลอดจนนำเสนอข้อมูลที่นำเสนอของประเพณีตามปฏิทินการท่องเที่ยวในแต่ละเดือนที่ถูกกำหนดขึ้นและมีการจัดทุกๆ ปีโดยมีวันและสถานที่ที่ถูกกำหนดอย่างแน่นอน ทั้งนี้การนำเสนอเนื้อหาเป็นการนำเสนอในหลากหลายมิติ ทั้งด้านแนวคิดในการจัดประเพณีขึ้นของจังหวัดนั้นๆ ข้อมูลถึงมูลเหตุของการจัดประเพณีและข้อมูลด้านความเป็นมาของประเพณีด้วยเพื่อจะได้เห็นภาพของทัศนะต่างๆ ในการพัฒนาประเพณีเพื่อรองรับการท่องเที่ยวพร้อมๆ ไปด้วยข้อมูลประวัติและความเป็นมาไปด้วย (ภาพที่ 1.3)

ภาพที่ 1.3 เทศกาลงานวัดประจำปี วัดประยูรวงศาวาสน กรุงเทพฯ หนึ่งในกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว
ที่มา : นรินทร์ ยืนทน

บทที่ 8 การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

กล่าวถึงความสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้อีกทั้งนำเสนอแนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยกลยุทธ์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับธุรกิจต่างๆ ทางด้านการท่องเที่ยวและบริการ ตลอดจนยกกรณีศึกษาตัวอย่างจากงานวิจัยทั้งด้านการท่องเที่ยวและธุรกิจโรงแรมเพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิดและกระบวนการให้การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับธุรกิจท่องเที่ยวและโรงแรมได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สรุป

การศึกษาในด้านสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เป็นเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการนำไปใช้ด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการโดยมุ่งเน้นและมุ่งหวังในการนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้เรียบเรียงไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและการประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างไรก็ตาม สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สัมพันธ์และเป็นปัจจัยที่ทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นซึ่งกันและกัน ดังนั้น เพื่อให้เป็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่สามารถนำไปใช้กับด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงประกอบไปด้วยเนื้อหาที่จำเป็นตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว

คำถามทบทวน

1. สังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
2. จงอธิบายคำว่า “วัฒนธรรม” ในทัศนะของผู้เรียน
3. วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างไร
4. วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการโรงแรมอย่างไร
5. วัฒนธรรมยังประยุกต์ใช้กับธุรกิจอื่นๆอย่างไรได้บ้าง
6. จงยกตัวอย่างที่ชัดเจนเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมไปเชื่อมโยงกับการทำธุรกิจสัก 1 ประเด็น
7. จงอธิบายคำว่า “ภูมิปัญญาไทย” พร้อมยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน
8. อธิบายผลกระทบทั้งแง่บวกและแง่ลบในการนำวัฒนธรรมไปใช้ในด้านธุรกิจ
9. จงยกตัวอย่างความแตกต่างหรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมในอดีตกับปัจจุบันที่เห็นอย่างชัดเจนมา 1 ประเด็น
10. จงแบ่งกลุ่ม 5 คน อภิปรายในหัวข้อ “อนุรักษ์” หรือ “ทำลาย” วัฒนธรรมที่นำไปใช้ด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ”

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. ม.ป.ป. **กรอบแนวคิดและแนวทางการทำงานของนายอนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2559. <http://www.finearts.go.th/component/smileportal/item/กรอบแนวคิดและแนวทางการทำงานของนายอนันต์-ชูโชติ-อธิบดีกรมศิลปากร.html>
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2559. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2560. **การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: บริษัท พี เอ ลพวิ้ง จำกัด
- Icomosthai.org. ม.ป.ป. **ความเป็นมา**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.icomosthai.org/about.htm>

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมไทยสมัยต่างๆ

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. สังคมสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19
2. สังคมสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 19

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักเรียนสามารถอธิบายรายละเอียดของสังคมไทยแต่ละสมัยได้
2. นักเรียนสามารถอธิบายความเป็นมาและบทบาทของสังคมไทยที่สะท้อนหรือคงอยู่ในปัจจุบันได้
3. นักเรียนสามารถอธิบายและวิเคราะห์ถึงปัจจัยความแตกต่างของสังคมแต่ละยุคสมัยได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. อภิปรายหัวข้อร่วมกัน
2. ทำแบบทดสอบท้ายบทประจำบทที่ 2
3. บรรยายเนื้อหาข้อมูลผ่านโปรแกรม MS PowerPoint
4. บรรยายข้อมูลผ่านวีดิทัศน์

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 2
2. โปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. วีดิทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากแบบทดสอบหลังการเรียนการสอน
2. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท

3. ประเมินจากการสอบกลางภาค

บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมไทยสมัยต่างๆ

การดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์นั้น คงอยู่ได้ด้วยการปรับตัวตามวิถีของสังคมสมัยต่างๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป หากต้องการเข้าใจวัฒนธรรมในอดีตได้ดี จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจถึงภูมิหลังทางสังคมทั้งแนวตั้ง คือ พัฒนาการทางสังคมที่เรียงลำดับตามช่วงอายุทางประวัติศาสตร์ และแนวนอน คือ มองโดยพิจารณาถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมแต่ละสถานที่ พื้นที่และภูมิภาค การกำเนิดเกิดขึ้นของสังคมที่เรียกว่าสยามประเทศนั้น ได้มีการพัฒนาและสังสมความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตั้งแต่สังคมในยุคก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมา จนกระทั่งปรับปรุงเข้าสู่กระบวนการต่างๆ ทั้งการตั้งถิ่นฐาน การก่อตัวเป็นรัฐ แคว้นและอาณาจักรจนกระทั่งเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้รูปแบบทางสังคมของแต่ละยุคสมัยมีการรับ เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมในยุคนั้นด้วย เช่นเดียวกัน

สังคมสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

การแบ่งยุคสมัยทางประวัติทางด้านโบราณคดีได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้นนักโบราณคดีได้ใช้ “เกษตรกรรม” แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ สังคมก่อนเกษตรกรรม คือ สังคมที่ยังใช้วิธีการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารและไม่มีที่พักพิงเป็นหลักแหล่ง อีกสังคมหนึ่ง คือ สังคมเกษตรกรรม ซึ่งเป็นสังคมที่ผู้คนอยู่เป็นหลักแหล่ง รู้จักการประกอบอาหารรวมทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ด้วย ตลอดจนการรวมตัวเป็นกลุ่มสังคมขนาดใหญ่เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรจนทำให้เกิดทักษะการทำงานที่หลากหลายขึ้น อาทิ การตีเหล็ก การทอผ้า และนำไปสู่การพัฒนาเป็นระบบเศรษฐกิจขึ้นมา การซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้า ระบบกษัตริย์ยังไม่ได้เกิดขึ้นมีเพียงหัวหน้าชนเผ่าเท่านั้น การบันทึกเหตุการณ์ต่างๆเป็นลายลักษณ์อักษรยังไม่ปรากฏในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์อีกด้วย

จากสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์เข้าสู่สังคมยุคประวัติศาสตร์ มนุษย์ได้เรียนรู้ มีความคิดและเทคโนโลยีต่างๆที่ได้สังสมมา ดังนั้นจากเมืองขนาดเล็กจึงก่อเกิดเป็นสังคมเมืองมากขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกสังคมจะสามารถก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมเมืองได้ ทั้งนี้ย่อมมีปัจจัยหลายๆอย่างที่เป็นอุปสรรคทั้งเรื่องของสภาพแวดล้อมที่ไม่อำนวย อาทิ การอยู่บนป่าเขาที่ยากแก่การเพาะปลูก หรือการไม่

มีถิ่นอาศัยเป็นหลักแหล่ง ดังนั้นจึงทำให้เกิดสังคมเหล่านี้อย่างไม่สามารถเป็นสังคมเมืองได้ นอกเหนือจากนี้ การเข้าสู่สังคมเมือง ปัจจัยทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและการคมนาคมที่ติดต่อหรือมีปฏิสัมพันธ์กับ ชุมชนภายในและนอกนั้นยังจำเป็นต่อการพัฒนาสู่สังคมเมืองด้วยเช่นกัน อาทิ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จ.อุดรธานี ซึ่งมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนกระทั่งเข้าสู่ยุค ประวัติศาสตร์โดยสิ่งสำคัญที่ทำให้พื้นที่นี้เกิดเป็นสังคมเมืองคงเป็นเพราะมีเส้นทางคมนาคมที่ดีและ สามารถติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้อย่างประเทศจีน เวียดนาม อนึ่ง สังคมเมืองที่มีชัยภูมิและปัจจัย นำสู่สังคมเมืองที่ดีสามารถที่จะพัฒนาบ้านเมืองและสังคมตนเองสู่การเป็นแว่นแคว้นต่อมา (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2558, น. 39 – 43) ซึ่งในพื้นที่ประเทศไทยปัจจุบันในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ได้ปรากฏ แคว้นหรืออาณาจักรต่างๆ มากมายซึ่งมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกันไป ดังนี้

อาณาจักรทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12 – 16) อาณาจักรขวามอญที่อยู่แถบทางตอนใต้ของ เมียนมาร์บริเวณอ่าวเมาะตะมะซึ่งเชื่อว่าอาณาจักรแรกเริ่มของอาณาจักรมอญ คือ เมืองสุธรรมวดีหรือ เมืองสะเทิม ชาวเมียนมาร์เรียกว่า “สะโทง” ถือเป็นเมืองท่าที่สำคัญของอินเดียและเปอเซียร์ที่จะเดินทาง ไปยังสุธรรมภูมิ จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 17 จึงตกอยู่ภายใต้ของอาณาจักรพุกามจนถึงพุทธศตวรรษ ที่ 19 ขวามอญได้สร้างอาณาจักรใหม่ชื่อว่า “หงสาวดี” และอีกส่วนหนึ่งอพยพย้ายมาทางตะวันออกแถบ ลุ่มแม่น้ำท่าจีน อาณาจักรนี้คือ ทวารวดี สันนิษฐานว่าศูนย์กลางน่าจะอยู่แถบจังหวัดนครปฐมหรือ แถบอู่ทอง จ.สุพรรณบุรีในปัจจุบัน ทั้งนี้หลักฐานทางวัฒนธรรมสมัยทวารวดีพบกระจายทั่วประเทศไทยจึงไม่ อาจสามารถสรุปได้ว่าไปด้วยตนเองหรือถูกนำพาไปโดยการค้า แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อ ว่าอาณาจักรทวารวดีอาจมีลักษณะคล้ายกับระบบสหพันธรัฐในปัจจุบันซึ่งหากเมืองใดเป็นเมืองใหญ่อาจมี รูปแบบการปกครองระบบกษัตริย์ ในทางกลับกันหากมีขนาดเล็กอาจเป็นการปกครองระบบผู้นำหรือ หัวหน้า ส่วนคำว่า “ทวารวดี” ปรากฏในบันทึกของภิกษุจีนเสวียนจางหรือพระถังซำจั๋งว่า “โถโลโปตี” รวมทั้งยังปรากฏบนเหรียญกษาปณ์ว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณยะ” จึงทำให้แน่ชัดถึงชื่อทวารวดีแต่ไม่ชัดเจน ว่าเป็นชื่อเมืองหรือชื่อของพระมหากษัตริย์

อาณาจักรละโว้ – ทริภุชชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นวัฒนธรรมคู่ขนานกับวัฒนธรรมทวาร วดี เดิมเรียกว่า “ละโว้” หรือ “ลวบุรี” ซึ่งคำว่า “ลวะ” หมายถึง แม่น้ำเนื่องจากเป็นดินแดนที่มีแม่น้ำ คัญสองสาย คือ แม่น้ำลพบุรีและแม่น้ำป่าสัก บ้างสันนิษฐานว่าน่าจะหมายถึงเฝ้า “ลัว” หรือลวะ ซึ่ง เป็นชนเฝ้าเดิมของพื้นที่มีภาษาพูดในตระกูลมอญ-ขแมร์ นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าละโว้มีความเกี่ยวข้องกับมอญ จนกระทั่งเสียอำนาจให้กับอาณาจักรขอมในที่สุด ในช่วงที่อาณาจักรละโว้เรืองอำนาจมีการสร้าง

เมืองทางตอนเหนือ คือ เมืองทริภุญชัย ซึ่งฤๅษีวาสุเทพและฤๅษีสุกกะทันตะอัษฎาจารย์พระนางจามเทวีปกครอง อาณาจักรทริภุญชัยรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในพุทธศตวรรษที่ 14 ถึง 16 แผ่ขยายอำนาจไปทั่วตอนเหนือของประเทศไทยจนกระทั่งในสมัยของพญาธิปา กษัตริย์องค์สุดท้ายของเมืองทริภุญชัยในปี 1835 จึงถูกพญามังรายแห่งอาณาจักรล้านนาเข้าตีและยึดครองเมืองรวมเมืองทริภุญชัยเป็นส่วนหนึ่งของล้านนา (รงรอง วงศ์โอบอ้อม, 2560, น. 22 - 33)

อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรที่รุ่งเรืองทางตอนใต้บริเวณแหลมมลายูมีอาณาเขตครอบคลุมทั้งเกาะชวา เกาะสุมาตราและภาคใต้ของประเทศไทย จุดเริ่มต้นของอาณาจักรเริ่มขึ้นที่เมืองปาเล็มบัง ประเทศอินโดนีเซีย กษัตริย์ผู้ปกครองคนแรกตามหลักฐานประวัติศาสตร์ไทย คือ ราชวงศ์ไศเลนทร์ซึ่งมีอำนาจเหนือเกาะชวาขณะที่อาณาจักรพุนันต์เสื่อมอำนาจลง ทั้งนี้เรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยมักถูกอ้างอิงจากหลักฐานของภิกษุจีนองค์หนึ่งนามว่า “อี้จิง” ในการเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดียโดยระหว่างทางแวะพักแถบอาณาจักรศรีวิชัยถึง 2 ครั้ง โดยเข้าไปพักแถบปลายแหลมมลายูและขากลับแวะพักที่เมืองปาเล็มบัง ตามบันทึกของภิกษุจีนได้บรรยายถึงอาณาจักรศรีวิชัยว่าเป็นดินแดนที่มีความศรัทธาในพุทธศาสนาที่เข้มข้นและผู้คนมีจิตใจโอบอ้อมอารี ตลอดจนกล่าวว่าดินแดนแถบนี้ร่ำรวยเนื่องจากเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้าจากประเทศภายนอก การสิ้นสุดลงของอาณาจักรศรีวิชัยคือการเข้ามามีอำนาจของอินเดียในราชวงศ์โจฬะเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ทางการค้าซึ่งแม้จะไม่ได้มีอำนาจอยู่นาน แต่อาณาจักรศรีวิชัยยังคงไม่สามารถฟื้นฟูขึ้นได้เนื่องจากเกิดศูนย์อำนาจใหม่ๆบนเกาะชวาสุมาตราและมลายู จนในที่สุดจึงเกิดการรวมอำนาจอาณาจักรที่เคยอยู่ภายใต้อาณาจักรศรีวิชัยของราชวงศ์ใหม่ขึ้น (รงรอง วงศ์โอบอ้อม, 2560, น. 49 - 52)

อาณาจักรล้านนา

ภายหลังจากการยึดอำนาจทริภุญชัยของพระเจ้ามังรายในปี พ.ศ. 1839 อาณาจักรล้านนาได้ก่อสร้างเวียงกุมกามเป็นเมืองหลวงและย้ายมายัง “พิงครัฐ” บริเวณเชิงดอยสุเทพต่อมา ทั้งนี้การรวมตัวของเมืองต่างๆของอาณาจักรล้านนามีความร่วมมือของอาณาจักรสุโขทัยด้วย คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นที่ปรึกษา การปกครองเมืองของล้านนามีระบบสังคมประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปกครองมีเจ้าเมืองที่ปกครองตนเองโดยอิสระและขุนหรืออำมาตย์ในการทำหน้าที่ต่างๆ อาทิ การจัดเก็บภาษี ตัดสินความ กลุ่มพระสงฆ์ ซึ่งเสมือนตัวแทนของพุทธศาสนาและที่พึ่งทางใจ ตลอดจนสอนหนังสือให้กับเหล่าลูกขุนนางและประชาชน ซึ่งพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญและรุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้ากือนา และกลุ่มพลเมืองซึ่งส่วนใหญ่คือไพร่และสามัญชนที่เป็นคนพื้นเมืองรวมทั้งอพยพมาจากที่อื่น ส่วนมาก

ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับราชการโดยการถูกเกณฑ์ อีกกลุ่มหนึ่ง คือ ทาส ซึ่งเป็นบริวารจากคนชั้นสูง อาณาจักรล้านนาเริ่มถดถอยลงเนื่องจากการแข็งแรงแห่งอาณาจักรอยุธยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ยึดกรุงสุโขทัยได้และใช้พิษณุโลกเป็นเมืองหน้าด่านเพื่อเผชิญกับอำนาจล้านนา จนกระทั่งอำนาจของล้านนาหมดลงโดยการยึดอำนาจของพม่าในสมัยของพระเจ้าเมกุฎี รว พ.ศ. 2101 และปกครองมากกว่า 200 ปี จนกระทั่งสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชกลับมายึดเมืองใหม่กลับไปได้ในปี พ.ศ. 2317 และปกครองมาเรื่อยจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เชียงใหม่กลายเป็นจังหวัดของราชอาณาจักรไทย (ดุจฤดี คงสุวรรณ, ม.ป.ป.)

สังคมสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 19

การพัฒนาทางด้านสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรมขึ้นซึ่งกว่าจะเกิดเป็นสังคมในปัจจุบันย่อมต้องรู้ถึงภูมิหลังหรือรากเหง้าของสังคมในอดีตเสียก่อนว่าเป็นอย่างไร เนื่องด้วยความเป็นอยู่หรือสังคมวัฒนธรรมในอดีตย่อมสะท้อนมาถึงสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้สังคมไทยที่พอจะเห็นหลักฐานได้นั้นเริ่มต้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นปฐมราชธานี เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยอยุธยา สมัยธนบุรี จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน ซึ่งแต่ละสมัยมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างและคล้ายกันอยู่บ้างตามแต่อิทธิพลทางการเมือง ศาสนาและศิลปกรรมที่ได้รับมาทั้งภายในและภายนอก โดยแต่ละช่วงสมัยมีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. สังคมและวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

สังคมสุโขทัยเป็นสังคมที่มีลักษณะชนเผ่าคือมีลักษณะที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนเผ่าเดียวกัน มีความผูกพันที่เหนียวแน่นและมีขนาดสังคมที่ไม่ใหญ่โตมากนัก สภาพทางสังคมสามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ ชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำแต่มีระยะห่างช่องว่างทางสังคมไม่มากนัก ในส่วนของฐานะของพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดระบบสังคมขึ้นและใช้พระราชอำนาจบังคับให้เป็นไปตามระบบนั้นๆ

การศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย สิ่งหนึ่งที่เป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือและน่าสนใจอย่างมากคือ หลักฐานจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งในเรื่องของชนชั้นทางสังคมสมัยสุโขทัยได้ถูกแบ่งออกเป็นสองระบบ คือ ชนชั้นสูง ที่เรียกว่า “ลูกเจ้าลูกขุน” และชนชั้นสามัญชนธรรมดา ที่เรียกว่า “ไพร่” หรือ “ไพร่ฟ้า” แต่ทั้งการแบ่งออกทั้งสองชนชั้นมี

ลักษณะที่ปราศจากความขัดแย้งหรือการกดขี่ข่มเหง โดยมีอิสระและเสรีภาพซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากข้อความในจารึกหลักที่ 1 ว่า

“เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองป่
เอาจกอบในไพร่ลูท่าง เพื่อนจงวัวไปค้า ชีม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้า
ม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองคำ ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุน
.....
.....ในปากประตูมีกระดิ่งอันถึง
แขวนไว้หั้นไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจัก
กล่าวถึงขุนบ่ไร ไปเล่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียก เมื่อ
ถามสวนความแค้นด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม”

จะเห็นได้ว่าสภาพสังคมในสมัยสุโขทัยมีลักษณะสังคมเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์
ทั้งนี้ในส่วนของการค้าขายไม่มีการเก็บภาษี อีกทั้งยังให้ประโยชน์แก่ราษฎรเมืองสุโขทัยในการ
ซื้อสินค้าที่ราคาถูกลงกว่าเดิม รวมถึงการเก็บภาษีสินค้าระหว่างทางขนส่งยังไม่มี การเรียกเก็บเงิน
ทำให้เกิดเสรีในการค้าและปลอดภาษีของสังคมในช่วงสมัยสุโขทัย

ในส่วนของระบบชนชั้นสูง คือ ลูกขุนลูกนาย ในเรื่องของมรดกผู้ตาย ซึ่งต่างไปจากสังคม
วัฒนธรรมที่คู่ขนานกันอย่างสมัยอยุธยาโดยหากผู้มีบรรดาศักดิ์สิ้นลง ทรัพย์สินต่างๆจะตกเป็น
ของหลวงเนื่องด้วยเห็นว่าทายาทมีศักดิ์สูงไม่พอซึ่งต่างจากสมัยสุโขทัยที่ทรัพย์สินตกไปยังทายาท
ทั้งหมด

ในการปกครองของสมัยสุโขทัย สิ่งหนึ่งที่จะเห็นจะเป็นเรื่องเกิดขึ้นยากในสมัยอื่นๆ คือ การ
ได้เข้าใกล้หรือเข้าถึงพระมหากษัตริย์ แต่ตรงกันข้ามกับสมัยสุโขทัยที่ให้สิทธิประชาชนในการร้อง
ทุกข์หรือขอความเป็นธรรมกับพระมหากษัตริย์โดยตรงโดยการส่งกระดิ่งที่หน้าประตูวังซึ่ง
พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ตัดสินความ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมสมัยสุโขทัยมุ่งเน้นในเรื่องความ
ยุติธรรมและความเสมอภาคของคนในสังคม

2. สังคมสมัยอยุธยา

สังคมในสมัยอยุธยามีลักษณะการปกครองที่ชัดเจนในพระราชอำนาจของ
พระมหากษัตริย์ที่เป็นล้นพ้นและเป็นผู้กำหนดสังคมในช่วงเวลานั้นๆ

ฐานะของพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรในสมัยอยุธยา มีลักษณะเจ้ากับข้าซึ่งแตกต่างไปจากสมัยสุโขทัยที่มีลักษณะบิดาปกครองดูแลบุตรซึ่งจะมีความใกล้ชิดมากกว่าสมัยอยุธยา การเสวยราชสมบัติของสมัยอยุธยาบางครั้งมิได้มาจากการสืบสันตติวงศ์เพียงอย่างเดียวแต่อาจมาจากการแย่งชิงด้วยกำลังทหาร เหตุนี้ การได้มาในราชสมบัติจึงเป็นไปได้ในหลักแห่งอำนาจมากกว่าสายพระโลหิตจึงอาจเป็นส่วนปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สุโขทัยเสื่อมอำนาจลง พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงอยู่ในฐานะต่างๆ ดังนี้ ประการแรก “ทรงเป็นเจ้าของชีวิต” คือ ทรงมีพระราชอำนาจเหนือชีวิตของทุกคนไม่ว่าสูงหรือต่ำก็ตาม ประการที่สอง “ทรงอยู่ในฐานะพระเจ้าแผ่นดิน” คือ ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วพระราชอาณาจักร จะทรงพระราชทานหรือเรียกคืนก็ได้ ประการที่สาม “ทรงอยู่ในฐานะธรรมราชา” คือ ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและปกป้องสถาบันพระพุทธศาสนา ตลอดจนทรงเป็นผู้ชี้ชัดข้อพิพาทต่างๆ เป็นคนสุดท้าย ประการที่สี่ “ทรงเป็นพระมหากษัตริย์” หรือ “เป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่” คือ ทรงอยู่ในฐานะจอมทัพไทยและผู้บังคับบัญชาสูงสุดของประเทศ และที่สำคัญที่สุด คือ “ทรงอยู่ในฐานะเทวราชา” คือ เมื่อมีพระบรมราชโองการแล้วถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิสามารถขัดขืนได้ ทั้งนี้ยังมีกฎหมายและประเพณีได้ถูกกำหนดเพื่อรักษาความเป็นเทวราชาของพระมหากษัตริย์ไว้ แม้ว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะมีเป็นล้นพ้นแต่อยู่ในขอบเขตอย่างกว้างตามแต่ละกาลสมัยทั้งนี้โดยหลักๆ ทั่วไปจะมีขอบเขตที่เรียกว่าทศพิธราชธรรมและขอบเขตทางการเมือง

ระบบศักดินา หรือ นาแห่งศักดิ์ เป็นรูปแบบทางสังคมหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาโดยมีการกำหนดศักดิ์โดยใช้มาตราที่ดิน คือ ไร่ เป็นเครื่องมือวัด คล้ายกับระบบฟิวดัล (Feudalism) ของต่างประเทศซึ่งใช้ที่ดินเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งนี้คนในสังคมอยุธยาย่อมต้องมีศักดินาตามตำแหน่งหน้าที่การงานทางราชการแผ่นดิน อาทิ ไพร่หลวงมีศักดินา 25 ไร่ ไพร่ราบมีศักดินา 20 ไร่ ซึ่งต้องรักษาให้ดีมิเช่นนั้นจะตกต่ำลง ดังนั้นการมีสิทธิ์หรือหน้าที่ทางสังคมมากน้อยในสมัยอยุธยาย่อมมีศักดินาเป็นเครื่องกำหนด

ชนชั้นทางสังคมของอยุธยามีลักษณะการแบ่งโดยยึดศักดินาเข้ามาเกี่ยวข้องโดยผู้ที่มีศักดินามากกว่า 400 ไร่ เรียกว่า “ผู้ดี” ส่วนที่มีศักดินาต่ำกว่านั้นจะเรียกว่า “ไพร่” แต่ทั้งนี้การเป็นผู้ดีหรือไพร่มิได้ตายตัวเป็นไปตลอดชีวิตขึ้นอยู่กับความสามารถและความประพฤติของคนๆ นั้นด้วยเช่นเดียวกัน แต่อาจมีลักษณะพิเศษบางอย่างระหว่างชนชั้นผู้ดีกับไพร่แตกต่างกัน อาทิ การเกณฑ์เป็นทหารหรือที่เรียกว่า “เลก” หรือการตั้งหนายของคนที่มีศักดินาสูง เวลาต้องคดีไม่

ต้องไปด้วยตนเอง ตลอดจนผู้ที่มาศักดินาสูงกว่า 400 ไร่ มีสิทธิในการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์จึงทำให้อยู่ใกล้กับแหล่งอำนาจ ดังนั้นโอกาสของผู้ดีจึงมีมาก ทั้งนี้ในสมัยอยุธยาตอนกลางได้เกิดระบบการจ้างคนทำหน้าที่แทน ที่เรียกว่า เลกเสียเงิน เป็นการเปิดโอกาสคนที่เงินพอใช้เงินซื้อคนเพื่อทำหน้าที่ทางราชการในการเข้าเวรแทนได้ ส่วนไพร่ส่วยที่ไม่สามารถหาของมาส่งได้ทันเวลานั้นก็สามารถส่งเงินแทนได้ เรียกว่า เงินค่าราชการ เหตุนี้จึงทำให้แรงงานคนในสังคมลดน้อยลงแต่รายได้ทางราชการเพิ่มขึ้นอย่างมาก การเสียเงินเพื่อให้คนอยู่เวรหรือทำหน้าที่แทนไพร่สมหรือผู้ดีเป็นการหนึ่งที่ทำให้เกิดชนชั้นกลางขึ้นซึ่งแต่ก่อนไม่เคยมีมาในสังคม แต่ทั้งนี้ การเกิดขึ้นเช่นนี้ย่อมทำให้ระบบศักดินากลายเป็นเครื่องมือในการหาเงินมากกว่าที่จะเป็นการรวบรวมพลไว้เพื่อป้องกันประเทศ

ทาส ชนชั้นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการวางกำหนดกฎเกณฑ์อย่างชัดเจนในสมัยอยุธยาโดยแบ่งลักษณะของทาสออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ทาสชलय และทาสสินไถ่ ทั้งนี้ทาสชलयจะได้มาจากการทำสงครามชนะจะนำทาสกลับมาใช้แรงงานตกเป็นของหลวงเรียกว่า ทาสหลวง ซึ่งใช้พระราชทานให้กับแม่ทัพนายกองแต่หากพระราชทานให้แก่วัดวาอารามจะเรียกว่า ข้าพระหรือข้าวัด ความเป็นทาสจะหมดสิ้นไปเนื่องด้วยความเป็นทาสจะลดลงไปเรื่อยๆแต่วันที่ตกเป็นทาสตามอัตราที่แน่นอนในการใช้แรงงานเพื่อใช้หนี้หรือเกิดจากความพึงพอใจของเจ้านาย แต่ลูกทาสเป็นชนชั้นที่ไม่มีโอกาสเป็นไทซึ่งเป็นลูกที่เกิดจากทาส ดังนั้นจึงมีค่าตัวสูงเกินกว่าที่หักหมดในชีวิต

ส่วนในด้านพุทธศาสนา พระสงฆ์ถือเป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่เกิดขึ้นสังคมทุกสมัย ในสมัยอยุธยา พระสงฆ์ถือเป็นชนชั้นพิเศษที่ไม่ต้องเข้าเวรหรือรับใช้มูลนาย ดังนั้นจึงทำให้เกิดพระสงฆ์จำนวนมากในสมัยอยุธยา ส่วนหนึ่งอาจมาจากเหตุผลดังกล่าว จนกระทั่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีการออกกฎการสอบไล่ของพระสงฆ์ขึ้น ทั้งนี้พระสงฆ์จะไม่สามารถยุ่งเกี่ยวกับการปกครองประเทศหรือการเมืองได้ นอกเหนือจากพุทธศาสนาในสังคมแล้วนั้น ศาสนาพราหมณ์ยังคงเป็นศาสนาหนึ่งที่ยังอยู่ในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาซึ่งมีระบอบการปกครองที่รับอิทธิพลมาจากเขมรที่เรียกว่า ลัทธิเทวราชา ดังนั้น การที่จะทำให้พระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นเทวราชาได้จึงต้องใช้พราหมณ์มาทำการปฏิบัติพิธีต่างๆในการบูชาพระมหากษัตริย์ เหตุนี้จึงเห็นว่าพราหมณ์จะมีหน้าที่ในการอภิบาลพระมหากษัตริย์ในฐานะพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ดังจะเห็นได้จากงานพระราชพิธีต่างๆ ที่มีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง

เสมอ กล่าวคือ พราหมณ์ในลัทธิไศวนิกาย หรือ พราหมณ์พิธี มีหน้าที่ในงานพระราชพิธีต่างๆ อาทิ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนพราหมณ์ในลัทธิไวษณพนิกายจะมีหน้าที่เกี่ยวกับช้างหรือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการคล้องช้าง เรียกว่า พราหมณ์พฤตนิบาต เหตุนี้พุทธศาสนากับศาสนา พราหมณ์-ฮินดูจึงยังคงอยู่ให้เห็นเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพราหมณ์อาจจะดูมีบทบาท น้อยลงแต่มีจะพบกับงานที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์จนกระทั่งปัจจุบัน

3. สังคมสมัยรัตนโกสินทร์

สังคมสมัยรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงหลายๆอย่างเกิดขึ้นทางสังคมซึ่งเกิดจากพระ เมตตาและน้ำพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ที่ทำให้ราษฎรถูกยกฐานะให้เกิดเสรีภาพมาก ยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากชนชั้นไพร่ซึ่งแต่เดิมต้องมีการเข้าเดือนออกเดือนซึ่งทำให้ไพร่ต่างๆไม่มี โอกาสที่จะทำมาหากินของตนเอง ในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงขยายเป็นเข้าเดือนออกสองเดือนเพื่อลด ภาระของไพร่และให้มีเวลาทำมาหากินมากขึ้นและมีการขยายเวลามากขึ้นไปอีกเป็น เข้าเดือน ทุกสี่เดือนอันเป็นการลดภาระให้เบาลงมากขึ้นไปอีก อีกทั้งยังในส่วนของการถวายตัวเป็น มหาดเล็ก รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชทานสิทธิแก่ไพร่หลวงให้ถวายตัวเป็นได้ซึ่งแต่ก่อนไม่สามารถ ทำได้ เหตุนี้เป็นการทำให้กลุ่มคนที่อยู่ต่ำสุดก้าวเข้าสู่ในฐานันดรสูงได้อันเป็นการสะท้อนให้เห็น ถึงก้าวแรกของการนำไปสู่ความเสมอภาคของสิทธิมนุษยชน

เมื่อมีเวลาทำมาหากินมากขึ้นจากนโยบายต่างๆ ทำให้เกิดชนชั้นกลางอย่างชัดเจนซึ่งไม่ เคยมีมา โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการค้าขายกับต่างประเทศและการผูกขาดอากรสินค้า ต่างๆ ทำให้เกิดการค้าขายมากขึ้นจึงทำให้คนมีฐานะดีมากขึ้น ส่วนใหญ่แม้ว่าเป็นคนจีนแต่ก็ยังมี คนไทยที่เป็นข้าราชการอยู่บ้าง เหตุนี้จึงทำให้ชนชั้นกลางเพิ่มมากขึ้น

การพระราชทานสิทธิเสรีภาพเริ่มมีเพิ่มมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยเริ่มลดช่องว่าง ระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนลง ดังจะเห็นได้จากการยกเลิกให้ประชาชนปิดประตู หน้าต่างหรือแอบมองขณะพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินข้างนอก มิฉะนั้นจะใช้กระสุนยิง ลูกตาซึ่งยกเลิกตั้งแต่รัชกาลที่ 2 ครั้นสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงประกาศยกเลิกและมีพระราช กระแสรับสั่งให้ประชาชนเปิดบ้านเป็นปกติ และให้ชาวบ้านสามารถออกมา ฝ่าทุลละองรัฐิพระบาทหน้าบ้านเรือนตนได้

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งถือเป็น พระมหากษัตริย์ผู้ต่อต้านสังคมไทยอย่างมาก คือ การเลิกทาสและเลิกระบบไพร่โดยปราศจากเหตุ

อันตรายเป็นหรือแตกหักอย่างรุนแรงเกิดขึ้น แต่ได้ทรงใช้การออกประกาศ พระราชบัญญัติ เกษียณอายุลูกทาสลูกไทยและกฏระเบียบต่างๆ จนกระทั่งปีจุลศักราช 1236 ทาสจึงหมดสิ้นจาก ประเทศไทย แต่ได้ใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารเข้ารับราชการมาแทนและใช้จนกระทั่งในปัจจุบัน ในส่วนของการพระศาสนามีการตั้งมหาเถรสมาคมขึ้นโดยมีพระราชาคณะของทั้งนิกายเถรวาทและธรรมยุตินิกายเป็นองค์การปกครองสงฆ์สูงสุดเพื่อลดทอนอำนาจของพระวาทสลงไป และจะได้ปกครองตามพระธรรมวินัยจนกระทั่งในปัจจุบัน

สังคมไทยที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นถูกสร้างขึ้นให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนแก่สายตาคนภายนอกใน สมัยรัชกาลที่ 6 ที่มีการกำหนดเอกลักษณ์ที่แสดงถึงคำว่า “ชาติไทย” ให้เกิดเป็นสิ่งสำคัญของคน ในชาติโดยเน้นความสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมประชาธิปไตยในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งพระองค์ทรงสนใจในด้านนี้ เป็นอย่างมากจึงมีการออกกฎหมายสุขาภิบาลเพื่อให้ท้องถิ่นได้มีสิทธิปกครองตนเองและทรงดำริให้ มีรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นจนกระทั่งพระองค์ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเมื่อปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงประมุขอยู่ภายใต้ รัฐธรรมนูญจนกระทั่งในปัจจุบัน (ธนากรกรุงเทพ, 2551)

สังคมไทยในสมัยต่างๆ มีวิวัฒนาการและพัฒนาการที่สืบทอดและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตามบริบท แวดล้อมทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัยไป ผลกระทบทางด้านสังคมจะดีหรือไม่ก็นัย่อม แสดงออกให้เห็นได้ในลักษณะของความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่ในดินแดน ทั้งนี้ประเทศไทยปัจจุบันใน แต่ละภูมิภาคมีวิถีการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบทางสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่า สังคมไทย ทว่าในแต่ละ ภาคว่าอาจมีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามแต่สังคมของตนเองซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายๆอย่างที่เป็นตัว แปรทั้งสภาพแวดล้อม ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนาและประเพณี อันหลอมรวมให้เกิดอัตลักษณ์และวิถี ชีวิตของแต่ละภูมิภาค โดยมีลักษณะดังนี้

1. ภาคเหนือ อาณาจักรล้านนาเดิมมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน วัฒนธรรมและประเพณี ด้วยสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็นจึงมีส่วนทำให้คนนภาคมีความเรียบร้อย ละมุนละไม ภาษาพูดแบบคำเมืองที่ไพเราะอ่อนหวานและภาษาเขียนตัวล้านนาที่มีอัตลักษณ์ ตลอดจน ประเพณีที่สวยงาม เช่น ประเพณีปอยหลวง ยี่เป็ง ลอยโคม ตีกลองสะบัดชัย เป็นต้น ในด้านศาสนายังคง นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ยังมีการนับถือผีบ้างดังเห็นได้จากการทำพิธีสืบชะตา ในด้าน

วัฒนธรรมอาหารนิยมรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลักและมีอาหารขึ้นชื่ออย่าง น้ำพริกหนุ่ม ใส่อั่ว ขนมจีน น้ำเงี้ยว แกงฮังเล เป็นต้น ส่วนในด้านเกษตรกรรม นิยมเลี้ยงสัตว์และเกษตรกรรมเนื่องจากภูมิประเทศเป็นภูเขาและหุบเขา ทั้งนี้คนเหนือมักจะมีวัฒนธรรมนิยมและจารีตที่สืบมาหลายชั่วอายุคนตามวิถีแบบล้านนา

2. ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติจึงทำให้ภูมิภาคนี้มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้คนอีสานมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีน้ำใจ ขยันและอดทนแม้ว่าภูมิภาคนี้จะมีลักษณะที่แห้งแล้งก็ตามเพราะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ภาคอีสานถือว่ามีการรักษาขนบได้เป็นอย่างดีและทำอย่างเคร่งครัด ทั้งในเรื่องของภาษาและความเชื่อต่างๆ ทั้งด้านศาสนาพุทธและการนับถือและเช่นไหว้ผีที่ยังสามารถเห็นได้ในปัจจุบัน อาทิ การบูชาผีฟ้า ผีนาผีไร่ เพราะเชื่อว่าเป็นผู้ที่ให้ทั้งคุณและโทษหากไม่ปฏิบัติ ในส่วนของประเพณีของภาคอีสานมีลักษณะที่โดดเด่นและเฉพาะ อาทิ ประเพณีผีตาโชน ประเพณีบุญบั้งไฟ การแสดงหมอลำ ซึ่งการแสดงต่างๆจะมีความสนุกสนานและบันเทิง อาหารเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมมาก คือ ส้มตำ ตลอดจนสิ่งที่ขาดไม่ได้เลยของภาคอีสาน คือ ปลาสำหรือที่เรียกว่าปลาแดก เป็นเครื่องปรุงที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนอีสานในการถนอมอาหารไว้ทานได้นาน

3. ภาคกลาง วัฒนธรรมของภาคกลางเกี่ยวข้องกับสายน้ำ ดังนั้นวัฒนธรรมหลายๆด้านมักจะขึ้นอยู่กับน้ำเป็นหลัก อาทิ บ้านเรือนไทยมักที่จะยกพื้นสูงและการใช้เรือในการคมนาคมเป็นหลักเพื่อความสะดวกสบาย ภูมิภาคนี้เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศดังนั้นอาชีพเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพหลักของภูมิภาค ตลอดจนยังพบพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา อาทิ การบูชาพระแม่โพสพ การลงแขกทำนา อาหารหลักของภาคกลาง คือ ข้าวเจ้า อีกทั้งทุกมื้ออาหารของภาคกลางจะต้องมีอยู่ในสำรับ คือ น้ำพริก เช่น น้ำพริกกะปิ น้ำพริกปลาร้า เป็นต้น อีกทั้งยังมีผัดกานาพันธุจึงทำให้มีการรังสรรค์ทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน นอกเหนือจากวัฒนธรรมด้านอาหารแล้วนั้น ภาคกลางยังเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมทั้งแบบราชสำนักและชาวบ้าน อาทิ โขน ลิเก ลำตัด เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว ตลอดจนงานฝีมือต่างๆ อันเป็นต้นแบบของงานศิลป์ของไทย ส่วนความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนออกมาในรูปแบบประเพณีแลความเชื่อ เช่น ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีตักบาตรดอกไม้ม้ เป็นต้น ปัจจุบันแม้ความเจริญจะเข้าสู่ภาคกลางเป็นอย่างมากเนื่องจากความเป็นศูนย์กลางของประเทศแต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี

4. ภาคใต้ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของภาคใต้มีความหลากหลายทางด้านศาสนาที่ชัดเจน คือ ศาสนาพุทธและอิสลาม แต่ในส่วนของชาติพันธุ์มีความหลากหลายในการอยู่ร่วมกันทั้งชาวพุทธ ไทยมุสลิม จีน จีน-มลายู (ยะหยา) และชาวเลซึ่งมีลักษณะการแต่งกายและประเพณีที่ที่ชี้ความแตกต่างได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีประเพณีและเทศกาลที่สำคัญ อาทิ ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เทศกาลกินเจ วันฮารีรายอ รวมไปถึงด้านศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านที่แสดงออกอย่างครื้นเครงและสนุกสนาน เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ลิเกฮูลู เป็นต้น วัฒนธรรมด้านอาหารของทางภาคใต้มีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ที่จัดจ้านและเผ็ดร้อน เช่น แกงเหลือง ข้าวยำ แกงไตปลา ผัดสะตอ และด้านการประกอบอาชีพนิยมปลูกยางพารา ปาล์ม ทำประมง ผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด และลองกอง แม้ภูมิภาคนี้จะมีหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมแต่สามารถผนวกเข้าด้วยกันได้กลายเป็นมนต์เสน่ห์หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ของภาคใต้ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

สรุป

การก่อเกิดวัฒนธรรมนั้นต้องเข้าใจถึงภูมิหลังของสังคมในแต่ละสมัยอย่างถ่องแท้และแน่ชัด เนื่องจากเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของวัฒนธรรมขึ้นให้สอดคล้องหรือเข้ากับบริบทของสังคมนั้นๆ ทั้งนี้ สังคมไทยเริ่มตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีสังคมในการย้ายถิ่นฐานไปเรื่อย ไม่มีหลักแหล่งที่ชัดเจน จนกระทั่งเริ่มมีการอาศัยในพื้นที่ที่ถาวรอันประกอบไปด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ ชุมชนที่อยู่เป็นหลักแหล่งจะเป็นชุมชนที่มีความเจริญเข้าสู่สังคมอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วกว่าชุมชนที่ไม่มีที่อยู่ถาวร การเติบโตของชุมชนดังกล่าวเมื่อมีความเจริญเพิ่มมากขึ้น มีการหลอมรวมชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกันจึงพัฒนาและก่อตัวเป็นเมือง แคว้น และอาณาจักรต่อไป ทั้งนี้ในสังคมไทยได้ก่อเกิดแคว้นต่างๆ อาทิ ทวารวดี ศรีวิชัย ศรีอยุธยา ล้านนา ก่อนที่จะเข้าสู่อาณาจักรไทยแรกเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน ซึ่งความแตกต่างกันของสังคมในแต่ละสมัยนั้นเกิดขึ้นจากหลากหลายปัจจัยทั้งด้านการเมือง การปกครอง การศาสนาและบริบทแวดล้อมต่างๆ อาทิ ภูมิประเทศและภูมิอากาศ สังคมไทยในอดีตเป็นสิ่งที่สะท้อนมาถึงสังคมในปัจจุบันและเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการดำรงวิถีชีวิตของคนไทยในแต่ละภูมิภาคที่มีความเหมือนและแตกต่างกันทั้งภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลางและภาคใต้

คำถามทบทวน

1. จงอธิบายระบบสังคมเกษตรกรรมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์
2. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จ.อุดรธานี จัดอยู่ในสังคมช่วงใด เพราะเหตุใด
3. โบราณวัตถุประเภทขวานหินแบบไม่มีคม สามารถอธิบายถึงสังคมช่วงใด เพราะเหตุใด
4. จงเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวีพอสังเขป พร้อมอธิบายถึงสังคมในช่วงดังกล่าว
5. อธิบายความเหมือนและแตกต่างของสังคมระหว่างสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาพอสังเขป
6. จงอธิบายถึงระบบศักดินา และจัดอยู่ในสังคมแบบใด
7. คำกล่าว “กษัตริย์ถือเป็นตัวแทนเทวราชา” หมายถึงอะไร และสะท้อนถึงสังคมแบบใด
8. การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เกิดขึ้นในสมัยใด และเหตุใดจึงมีการเปลี่ยนแปลง
9. จงบอกเหตุการณ์ทางสังคมที่สำคัญต่อการปรับปรุงประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 พอสังเขป
10. จงอธิบายลักษณะความแตกต่างของการใช้วิถีชีวิตของแต่ละภาคพอสังเขป

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2559. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- ดุจฤดี คงสุวรรณ. ม.ป.ป. **พัฒนาการสังคมไทย**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2559, จาก
https://www.baanjommyut.com/library_2/development_of_society/06.html
- ธนาคารกรุงเทพ. 2551. **ลักษณะไทย: ภูมิหลัง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- รณรงค์ วงศ์โอบ่ออม. 2560. **ประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2548. **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 3 พื้นฐานวัฒนธรรมไทยและลักษณะของวัฒนธรรม

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. ความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะต่างๆ
2. ประเภทของวัฒนธรรม
3. การอนุรักษ์และการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย
4. การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย
5. แนวทางการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายและวิเคราะห์ถึงนิยามศัพท์ของคำว่าวัฒนธรรมได้
2. นักศึกษาสามารถแบ่งประเภทของวัฒนธรรมและแยกแยะประเด็นย่อยทางวัฒนธรรมได้
3. นักศึกษาสามารถอธิบายและนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการเผยแพร่วัฒนธรรมได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. ทำแบบทดสอบหลังการเรียนการสอน
2. ทำแบบทดสอบท้ายบทประจำบทที่ 3
3. บรรยายเนื้อหาข้อมูลผ่านโปรแกรม MS PowerPoint
4. บรรยายข้อมูลผ่านวีดิทัศน์

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 3
2. โปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. วิดิทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากแบบทดสอบหลังการเรียนการสอน
2. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท
3. ประเมินจากการสอบกลางภาค

บทที่ 3

พื้นฐานวัฒนธรรมไทยและลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานหนึ่งของสังคมไทยและเป็นสมบัติของชาติซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย การดำรงชีวิต สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและจริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ภาษาและวรรณกรรม สิ่งเหล่านี้เป็นรากฐานหนึ่งที่สืบทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศต่อมา ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของโลกย่อมส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไปด้วย ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมิใช่เรื่องที่หยุดนิ่งแต่มีการปรับเปลี่ยนตามกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมทางสังคมที่เกิดขึ้น อีกทั้งวัฒนธรรมมิได้ถูกมองเพียงคุณค่าเชิงสงวนรักษาหรืออนุรักษ์เท่านั้นในปัจจุบัน แต่ยังคงถูกนำมาใช้ประโยชน์คุณค่าทางเศรษฐกิจอีกด้วย โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและบริการซึ่งเป็นการบูรณาการคุณค่าทางวัฒนธรรมและเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการไปพร้อมๆ กันได้ เหตุนี้ วัฒนธรรมจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญและทรงคุณค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์หวงแหนไว้

ความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะต่างๆ

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้จำกัดความคำว่า “วัฒนธรรม” ขึ้นซึ่งแปลมาจากภาษาละตินว่า “Cultura” หมายถึง การเพาะปลูกและการปลูกฝัง โดยมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต 2 คำ คือ “วัฒนธรรม” ที่แปลว่า เจริญงอกงาม และคำว่า “ธรรม” แปลว่า กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ดังนั้น วัฒนธรรม จึงหมายถึง ความเป็นระเบียบและข้อบังคับที่นำมาซึ่งความเจริญงอกงาม ทั้งนี้ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม (ภาพที่ 3.2) ยังได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ว่าวัฒนธรรมของชาตินั้นเป็นเครื่องสร้างชาติให้มีความเจริญงอกงามและยังเป็นเครื่องหมายที่ชาติที่เจริญแล้ว ตลอดจนสะท้อนชีวิตจิตใจของคนอีกด้วยซึ่งเป็นเครื่องผดุงศีลธรรมและปัจจัยแห่งความเจริญงอกงามและความมั่นคงของชาติบ้านเมือง (Openbase.in.th, (ออนไลน์). 2551)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2545 (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (ออนไลน์). ม.ป.ป.) อธิบายคำว่า “วัฒนธรรม” คือสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น การแต่งกายหรือวิถีชีวิต เป็นต้น ขณะที่ความหมายวัฒนธรรมในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ได้นิยามว่า วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้

ร่วมสร้างสรรค์ ส่งเสริม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) จะเห็นได้ว่านิยาม ความหมายต่างๆ ทำให้รับรู้ถึงรูปแบบและประเภทต่างๆ ของวัฒนธรรม การนี้ยังมีผู้รู้และนักวิชาการที่ให้ความหมายในเชิงมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อีกมาก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.ปยุตโต) ได้ให้ความเห็นว่า “วัฒนธรรม” เป็นการสั่งสมสร้างสรรค์ภูมิ ธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดและสืบทอดมาในสังคมนั้นๆ หรืออาจหมายถึงประสบการณ์ ความรู้และ ความสามารถที่สังคมมีอยู่

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (ธนาคารกรุงเทพ, 2551) ได้แสดงทัศนะถึงคำว่าวัฒนธรรมที่ แสดงออกมาด้วยคำพูดอันเป็นนามธรรมนั้นได้ยากแต่สามารถอธิบายได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้ ปลูกฝังลงไว้และเจริญงอกงามเติบโตขึ้นมากับอารยธรรมหรือความเจริญของมนุษย์ ซึ่งวัฒนธรรมนั้นเมื่อ เจอก็สามารถรู้ได้ว่านั่นคือวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นอารยธรรมและศิลปะของคนแต่ละสมัย

อนึ่ง คำปรารภของนายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้แนวคิด เกี่ยวกับวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเป็นไทย เป็นรากฐานของการสร้างความสามัคคีและความ มั่นคงของชาติ แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ รวมทั้งเป็นหลักให้คนไทยได้ยึดถือประพฤติปฏิบัติในทางที่ ดีงามเพื่อพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

จากความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรมนั้นจึงนำมาซึ่งความหวงแหนและการรักษา ตลอดจนอนุรักษ์ไว้สืบต่อไปยังคนรุ่นหลังเนื่องด้วยวัฒนธรรมของไทยถือเป็นมรดกอย่างหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้น จากความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาของคนในชาติในอดีตเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ พัฒนาและ ประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมในสมัยนั้นๆ ทั้งนี้ วัฒนธรรมในฐานะมรดกของชาติจึงทำให้เกิดคำเรียก ใหม่ๆ ขึ้นเพื่อการรักษาและอนุรักษ์ให้อยู่สืบไป เรียกว่า “ มรดกวัฒนธรรม” โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) (Openbase.in.th, 2559) แบ่งมรดกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องได้ อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิ ปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ความเชื่อ พฤติกรรมและวิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่าง มรดกทางวัฒนธรรมที่จับ ต้องไม่ได้นั้น องค์การยูเนสโกได้ให้ความสำคัญในการสงวนรักษาเป็นอย่างยิ่งอันเกิดจากเป็นสิ่งที่ทำให้เกิด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสิ่งที่ยั่งยืนในการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ องค์การยูเนสโกจึงออก อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขึ้นและให้คำนิยามว่า

“มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดง ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากสิ่ง เหล่านั้นซึ่งชุมชน กลุ่มชนและในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทาง วัฒนธรรมของตน

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสิ่ง ซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็น ปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตนและทำให้คนเหล่านั้นเกิดความ รู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทาง วัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์”

ประเทศไทยมีความตระหนักถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และกำลังออกร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวขึ้นโดยให้นิยามความหมายของ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ ความรู้ การแสดงออกหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่บุคคล กลุ่มบุคคลหรือชุมชนยอมรับและรู้สึกร่วมกันซึ่งมีการสืบทอดมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง อนึ่งวัฒนธรรมที่จะทำการขึ้นทะเบียนนั้นจำเป็นต้องมีคุณค่าดังนี้ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางวิชาการ คุณค่าทางศิลปะ คุณค่าทางจิตใจหรือผลงานควรค่าแก่การรักษาไว้ ทั้งนี้ได้จำแนกประเภทของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมออกเป็น 7 สาขา คือ ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม วรรณกรรมพื้นบ้าน กีฬาภูมิปัญญาไทย แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและเทศกาล ความรู้และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และภาษา (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (ออนไลน์). ม.ป.ป.)

จากคำนิยามของวัฒนธรรมอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมต้องเป็นสิ่งที่ตั้งมั่นอันแสดงถึงความรู้ ทักษะ และภูมิปัญญาที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์เพื่อความอยู่รอดและการดำเนินชีวิต ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดในสังคมสมัยนั้นๆซึ่งอาจแสดงออกมาได้ในหลากหลายรูปแบบทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ อาทิ ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีศิลปกรรมทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ทั้งนี้วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นย่อมต้องได้รับการยอมรับจากสังคม ชุมชน กลุ่มคนหรือบุคคลในการสืบทอดหรือนำไปใช้ ตลอดจนประยุกต์ใช้เข้ากับสังคมแต่ละช่วงสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปได้

ประเภทของวัฒนธรรม

การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมมีความหลากหลายไปตามศาสตร์และสาขา ตลอดจนความเชี่ยวชาญของกลุ่มนักวิชาการและองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์หรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการทำงานตามศาสตร์นั้นๆ ทั้งนี้สามารถที่จะรวบรวมและอธิบายให้สามารถเข้าใจได้ ดังนี้

กรมการศาสนาโดยกองวัฒนธรรม (2520 : 71) ได้จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต
2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ระเบียบและประเพณีที่เป็นที่ยอมรับ
3. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน เป็นต้น
4. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่ทำให้มนุษย์รู้ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2522 ได้มีการประชุมเรื่องนโยบายวัฒนธรรมของสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติโดยองค์การยูเนสโกที่จัดขึ้น ณ กรุงเวนิส ประเทศอิตาลี ในปี พ.ศ. 2513 ได้มีการกำหนดประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ด้านศิลปะ เช่น ภาษา ดนตรี วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ
2. ด้านมนุษยศาสตร์ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญา ค่านิยม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ฯลฯ
3. ด้านการช่างฝีมือ เช่น การเย็บปักถักร้อย การทอผ้า การจักสาน การจัดดอกไม้ เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องเงิน ฯลฯ
4. ด้านคหกรรมศิลป์ เช่น ด้านการอาหาร เครื่องแต่งกาย ยาและการใช้ยา มารยาท ครอบครัว การแต่งงาน ฯลฯ
5. ด้านกีฬาและสันทนาการ เช่น การละเล่น มวยไทย ฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ

ทางด้านสังคมวิทยาเป็นความรู้อีกศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเนื่องจากการเรียนรู้วัฒนธรรมจำเป็นต้องเข้าใจในภูมิหลังทางสังคมเสียก่อน ทั้งนี้มีการแบ่งประเภททางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ (บ้านจอมยุทธ, 2543)

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ วัตถุหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีวิต เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เป็นต้น
2. วัฒนธรรมทางความคิด คือ สิ่งที่เกิดจากความคิดและทัศนคติและความเชื่อต่างๆ ทั้งอาจถูกหรือผิด เช่น กฎหมาย นิยาย การทำบุญ สิ่งลึกลับ ผีสางต่างๆ โชคลาง เป็นต้น

3. วัฒนธรรมด้านบรรทัดฐาน คือ การออกกฎ ระเบียบในการปฏิบัติทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งวัฒนธรรมบรรทัดฐานนั้นสามารถแบ่งเป็นลักษณะย่อยๆ ได้อีก 3 ประเภท คือ

3.1 วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมทางสังคม เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นแบบแผนทางสังคม อาทิ การไหว้ผู้ใหญ่ การใส่ชุดดำไปงานศพ

3.2 จารีตหรือวัฒนธรรมทางจิตใจและศีลธรรม เป็นวัฒนธรรมที่ชี้แนวทางแก่สังคมที่ต้องทำซึ่งต้องได้รับการยอมรับเสียก่อน แม้หากไม่ทำตามก็ไม่มีบทลงโทษแต่อาจถูกสังขรณ์ถึงแก่ชีวิต อาทิ ข้อปฏิบัติทางศาสนา การไม่เคารพผู้ใหญ่

3.3 กฎหมายหรือวัฒนธรรมกฎหมาย เป็นกฎระเบียบบังคับที่สังคมยอมรับ หากไม่ทำตามจะมีบทลงโทษ อาทิ การชิงทรัพย์ การฆ่าผู้อื่นเสียชีวิต

แม้ว่าความหลากหลายทางด้านศาสตร์และทักษะของกลุ่มวิชาการหรือนักวิชาการในการพยายามแบ่งประเภทของวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจและความชัดเจนของรูปแบบวัฒนธรรมที่เห็นภาพชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามประเภทของวัฒนธรรมนั้นยังคงจำแนกโดยหลักๆได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Culture) คือ วัตถุหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและสามารถสัมผัสได้ อาทิ บ้านเรือน วัด เครื่องแต่งกาย
2. วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture) คือ สิ่งที่มีดำเนินขึ้นโดยทักษะ ระเบียบแบบแผน การประพจน์ที่เกิดจากความเชื่อและออกมาในรูปแบบของการกระทำ อาทิ ประเพณี การใช้ภาษา

เช่นเดียวกับการแบ่งวัฒนธรรมตามกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดก วัฒนธรรมโดยสมาคมอิคอมอส ประเทศไทย (ICOMOS Thailand) ซึ่งใช้คำว่า มรดกวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องและมองเห็นได้ ได้แก่ โบราณสถาน อนุสาวรีย์ สถาปัตยกรรม อาคาร กลุ่มอาคาร ย่านชุมชนท้องถิ่น เมืองเก่า แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี แหล่งภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โบราณวัตถุและผลงานศิลปะแขนงต่าง ๆ เป็นต้น

2. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องหรือแสดงออกมาทางกายภาพได้ ได้แก่ ภูมิปัญญาความรู้ ความหมาย ความเชื่อ ความสามารถ ขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตที่บุคคลหรือชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตและได้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมาจนถึงปัจจุบัน (สมาคมอิโคโมสไทย, 2554)

ดังนั้น วัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม หรือ ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ อันเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตของสังคม กลุ่มคนหรือชุมชนที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาในอดีตและมีการปฏิบัติหรือทำงานกระทั่งปัจจุบันโดยสามารถเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับช่วงสมัยต่างๆ ได้

การอนุรักษ์และการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย

การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย

ความตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่คนไทยทุกคนในฐานะเจ้าของร่วมกันนั้นพึงต้องมีเพื่อที่จะรักษาและหวงแหนไว้ให้สืบทอดไปจากรุ่นสู่รุ่น สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในด้านการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมนั้นคงเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทรงตรัสถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย ดังนี้

“...โบราณวัตถุ ศิลปะวัตถุและโบราณสถานทั้งหลายนั้นล้วนเป็นของมีค่า และจำเป็นแก่การศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยที่มีมาแต่อดีตกาล สมควรที่จะสงวนรักษาให้คงทนถาวร เป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล โดยเฉพาะโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ควรจะได้มีพิพิธภัณฑ์สถานเก็บรักษาและตั้งแสดงให้นักศึกษาและประชาชนได้ชมและศึกษาหาความรู้ให้มากและทั่วถึงยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ ข้าพเจ้าได้คิดมานานแล้วว่า โบราณวัตถุและศิลปวัตถุของท้องถิ่นใด ก็ควรเก็บรักษาและตั้งแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของจังหวัดนั้นๆ ข้าพเจ้าพอใจที่กระทรวงศึกษาธิการและกรมศิลปากรเห็นพ้องด้วย และได้สำเร็จเป็นแห่งแรกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นี้ กรุงศรี

อยุธยาเคยเป็นราชธานีอันรุ่งเรืองอยู่ถึง 417 ปี มีโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ
อันควรแก่การสนใจศึกษามากมาย...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9)

พระราชทานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2504

จากพระราชดำรัสดังกล่าวจะเห็นได้ถึงแนวคิดในการอนุรักษ์ถึงวัฒนธรรมที่จับต้องได้
โดยการเก็บรักษาทางพิพิธภัณฑสถานโดยการสร้างพิพิธภัณฑสถานของแต่ละท้องถิ่นหรือที่เรียกว่าพิพิธภัณฑ
ท้องถิ่นขึ้นเพื่อเป็นทั้งการเก็บรักษาและอนุรักษ์ ตลอดจนเผยแพร่ให้ความรู้ทางหนึ่งแก่นักเรียน
นักศึกษาและประชาชนทุกคนที่มาความสนใจหรือให้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น พระบรมราโชวาท
หนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ได้ตรัสถึงวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เช่นกัน
ความว่า

“...ประเพณีทั้งหลายย่อมมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน เรามี
ประเพณีของชาติไทยเป็นสมบัติ เราควรจะยินดีอย่างยิ่งและช่วยกันส่งเสริมรักษาไว้เพื่อ
ความเจริญก้าวหน้าของประเทศ...” (เสกสรรค์ สิทธาคม, 2560)

พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2503

ทั้งนี้ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้นั้น
หากมองในลักษณะทั่วไปแล้วนั้นคงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนในชาติที่ต้องช่วยกันรักษาแต่
ขณะเดียวกันหากกล่าวถึงในบริบทเชิงหน้าที่แล้วนั้นในการปฏิบัติงานด้านอนุรักษ์หน่วยงานใหญ่
ที่รับผิดชอบ คือ กรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่ต้องดำเนินภารกิจในการศึกษา รวบรวม ดู
และ รักษา พัฒนา สืบทอดและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ให้มีการสืบสานและ
ดำเนินการไปพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาศิลปกรรมทุกๆด้าน ทั้งนี้กรมศิลปากรนั้นได้มีการ
วางแผนด้านความรับผิดชอบต่อในงานต่างๆแต่ละประเภทอย่างชัดเจน ดังนี้

1. งานด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีกองโบราณคดีและกองโบราณคดีใต้น้ำและสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นผู้รับผิดชอบ
2. งานด้านภาษา เอกสารหนังสือ มีสำนักหอสมุดแห่งชาติ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นผู้รับผิดชอบ
3. งานด้านช่างศิลปกรรมแขนงต่างๆ มีสำนักสถาปัตยกรรมและสำนักช่างสิบหมู่ เป็นผู้รับผิดชอบ
4. งานด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ มีสำนักการสังคีต เป็นผู้รับผิดชอบ (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.)

อนึ่ง แม้ว่าหลักการและวิธีการต่างๆ ในการอนุรักษ์ของกรมศิลปากรเป็นไปตามหลักวิชาการที่มีขั้นตอนและกระบวนการที่ชัดเจนในการอนุรักษ์ซึ่งเน้นในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ แต่อย่างไรก็ตามมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ต้องนำมาพิจารณา ร่วมกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้โดยต้องคำนึงถึงมาตรการในการอนุรักษ์ต่างๆไว้ด้วยเนื่องจากถือว่าเป็นสิ่งที่คุณค่าและความหมายร่วมกัน (แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากระเบียบกรมศิลปากร พ.ศ. 2528 ถึงกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม, 2560

ทั้งนี้ในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ถูกบรรจุในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2550 ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของประชาชนและองค์กรต่างๆในการเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติต่อวัฒนธรรมกล่าวคือ

1. บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
2. บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรมพิทักษ์ ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ
3. รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาการวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรม และการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นและเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐซึ่งการจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

5. เผยแพร่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของทุกท้องถิ่นไปให้ประชาชนไทยทั้งประเทศได้รับรู้กันอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่ความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของกลุ่มชนทุกหมู่เหล่าภายในชาติ

6. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ

7. วางมาตรการให้หน่วยงานของรัฐและของเอกชน ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคงเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของประชาชนตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง (แนวทางอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย, ม.ป.ป.)

การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่ต้องใช้หลายฝ่ายและหลายบุคคลในการร่วมมือกันในหลายวิธีการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมต่างๆ จากคนท้องถิ่นและเอกสารสู่การนำมาวิจัย เพื่อให้เข้าใจแก่นแท้ของวัฒนธรรมนั้นๆ จึงจะทำให้คนรุ่นใหม่ยอมรับและนำไปประยุกต์ใช้

2. ส่งเสริมให้คุณค่าของประเพณีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีท้องถิ่นเพื่อให้คนท้องถิ่นได้ตระหนักถึงคุณค่าและสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้

3. การรณรงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก สร้างความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นกับทุกคน รวมทั้งภาคเอกชนต้องมีส่วนร่วมและสนับสนุนทั้งองค์ความรู้ทางด้านวิชาการและทุนทรัพย์ในการจัดกิจกรรม

4. ส่งเสริมให้ใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งวัฒนธรรมภายในระหว่างท้องถิ่นและต่างประเทศ

5. ปลูกฝังทัศนคติว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง ฟื้นฟูและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติ

6. สร้างศูนย์กลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานทางวัฒนธรรมด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยและประชาชนเข้าถึงได้ง่าย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมในการดำเนินชีวิต (การสืบสานประเพณีไทย, ม.ป.ป.)

แนวทางการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทย

นอกจากการอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมไทยเพื่อให้เกิดการสืบสานและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยั่งยืนและยาวนานแล้วนั้น การเผยแพร่ก็เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญในการทำให้เกิดการคงอยู่ของวัฒนธรรมนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องแม้ว่าการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ส่วนหนึ่งจะเป็นไปเพื่อผลทางเศรษฐกิจบ้างก็ตาม ทั้งนี้อาจสรุปแนวทางในการเผยแพร่วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือตั้งแต่ระดับล่างจนถึงระดับบนเพื่อให้ชุมชนได้มีบทบาทในการตัดสินใจและร่วมกันวางแผนเพื่อหาแนวทางร่วมกันซึ่งต้องครอบคลุม 4 ประเด็น คือ การกำหนดนโยบาย การวางแผนและการตลาด, มีการระบุหน้าที่และขอบข่ายอย่างชัดเจน, การตัดสินใจที่จะใช้วัฒนธรรมที่ชัดเจน และการกำหนดแนวทางการพัฒนาในอนาคต ทั้งนี้การกระตุ้นในกาสร้างร่วมมือกันนั้น องค์การยูเนสโกได้เสนอเทคนิค 4 ประการ ดังนี้ ประการแรก ต้องแสดงความเชื่อมั่นให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอย่างชัดเจน ประการที่สอง ต้องใช้หลากหลายวิธีในการเข้าถึงและประสานงาน ประการที่สาม ชี้แจงข้อดีและข้อเสียอย่างชัดเจนในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม และประการสุดท้ายจัดให้มีหน่วยงานหรือองค์กรที่ชำนาญให้คำปรึกษา

2. ต้องมีการวางแผนที่ดี การทำงานร่วมกับชุมชนที่ดีนั้นต้องทำให้เกิดการต่อต้านที่น้อยที่สุดซึ่งมาจากการวางแผนที่ดี ดังนั้นการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นข้อดีและสำคัญเพื่อให้

เกิดความราบรื่นในการทำงาน ทั้งนี้การวางแผนนั้นชุมชนต้องเข้าถึงง่ายและจำนวนประเด็นไม่มากเพื่อการทำงานที่รวดเร็ว โดยการวางแผนนั้นจำเป็นต้องใช้ วิทยุทัศน์ชุมชน วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาและนโยบาย เครื่องมือในการพัฒนา การจัดหาและกำหนดงบประมาณ วิธีการติดตามและประเมินผล

3. ควรมีการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

3.1 การกำหนดดัชนีการพัฒนาทั้งเชิงบวกและลบกับการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม

3.2 กำหนดขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว

3.3 การกำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้างเพื่อป้องกันทัศนอุจาดที่ไม่เข้ากับสิ่งแวดล้อม มาตรฐานดังกล่าวควรครอบคลุม 4 ด้าน คือ ความหนาแน่น ความสูงและรูปแบบสถาปัตยกรรมของสิ่งก่อสร้างและภูมิทัศน์

4. การพัฒนาคนท้องถิ่น จุดเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมโดยต้องครอบคลุมประเด็นดังนี้ พลวัตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระบวนการวางแผนและเครื่องมือในการพัฒนา การจัดการเงินและการตลาดสำหรับธุรกิจขนาดเล็กและการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. การตลาด ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นต้องสร้างความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน ความต้องการและความสนใจทางการตลาด 5 ด้าน คือ ผลิตภัณฑ์ การตั้งราคา การจัดจำหน่าย การส่งเสริมทางการตลาดละความร่วมมือ (นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย, 2554)

ดังนั้น การอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการปฏิบัติและการดำเนินงานโดยที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือและมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการคงไว้ซึ่งคุณค่าและทรัพยากรที่ยาวนานไปยังรุ่นลูกหลาน หากแต่การอนุรักษ์อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางปฏิบัติให้มรดกทางวัฒนธรรมคงไว้ในแนวทางวิชาการ การเผยแพร่ก็อาจเรียกได้ว่าเป็นแนวทางการสืบสานให้วัฒนธรรมคงอยู่เช่นเดียวแต่อาจเป็นไปในมิติทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามทั้งการอนุรักษ์และการเผยแพร่จะเป็นไปในทิศทางที่ดีและแนวเดียวกันได้นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ความสมดุลและความยั่งยืนของวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหลัก

สรุป

ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” อาจมีความแตกต่างกันไปตามศาสตร์และสาขาของนักวิชาการหรือองค์ที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อยึดเป็นแนวทางในการดำเนินการต่างๆให้ชัดเจนแก่ผู้ปฏิบัติงาน แต่อย่างไรก็ตามจากความหมายต่างๆ นั้นสามารถบ่งชี้ถึงประเภททางวัฒนธรรมอย่างกว้างๆ ได้ 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และ วัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งทำให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ทั้งสองประเภทของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ทั้งสิ้นและมีสามารถบ่งชี้ได้ว่าวัฒนธรรมประเภทใดควรค่าแก่การอนุรักษ์มากกว่าประเภทใดเนื่องจากวัฒนธรรมทั้งสองประเภทย่อมมีคุณค่าที่ส่งผลซึ่งกันและกันจึงทำให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และเผยแพร่ให้สืบต่อไปอย่างยั่งยืน

คำถามทบทวน

1. บุคคลใดคือผู้คิดค้นคำว่า “วัฒนธรรม”
2. คำว่า “วัฒนธรรม” มาจากภาษาอะไร มีความหมายว่าอย่างไร
3. วัฒนธรรมในความหมายของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คืออะไร
4. จงยกตัวอย่างและอธิบายถึงสิ่งที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมตามทัศนะของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มา 1 ข้อ
5. จงเลือกแนวคิดทางวัฒนธรรมมา 1 แนวคิด และอธิบายถึงแนวคิดดังกล่าว พร้อมทั้งยกตัวอย่าง
6. จงยกตัวอย่างการแบ่งประเภทของวัฒนธรรม พร้อมทั้งอธิบาย
7. จงอธิบายความหมายของวัฒนธรรมที่จับต้องได้ พร้อมยกตัวอย่างมา 1 ประเภท
8. จงอธิบายความหมายของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พร้อมยกตัวอย่างมา 1 ประเภท
9. จงยกตัวอย่างองค์กรในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรม พร้อมทั้งอธิบายบทบาทและหน้าที่องค์กรนั้น และยกตัวอย่างผลงานขององค์กรดังกล่าวที่ได้ดำเนินการในด้านการสืบสานหรืออนุรักษ์มา 1 ผลงาน
10. จงยกตัวอย่างแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความยั่งยืน 2 ข้อ พร้อมทั้งอธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา .2520 .**เรื่องวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมศิลปากร. ม.ป.ป. **กรอบแนวคิดและแนวทางการทำงานของนายอนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2559.<http://www.finearts.go.th/component/smileportal/item/กรอบแนวคิดและแนวทางการทำงานของนายอนันต์-ชูโชติ-อธิบดีกรมศิลปากร.html>
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2559. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- การสืบสานประเพณีไทย**. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://thttraditionthailand.blogspot.com/2015/11/blog-post.html>
- แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากระเบียบกรมศิลปากร พ.ศ. 2528 ถึงกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม**. 2560. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก https://teams.unesco.org/ORG/fu/bangkok/public_events/Shared%20Documents/CLT/2017/Curriculum%20Development%20for%20Thai%20Cultural%20Heritage%20Site%20Conservators/presentations/6%20ระเบียบกรมศิลป์และกฎบัตรประเทศไทย.pdf.
- แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย**. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <https://sites.google.com/site/wathnthrrmkabyeawchnthiy/-naewthang-kar-xnuraks-wathnthrrm-thiy>
- นุชนารถ รัตนสูงศักดิ์ชัย .2554 .**กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. สืบค้น ธันวาคม 16 2559, จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/viewFile/54197/44987>
- ธนาคารกรุงเทพ. 2551. **ลักษณะไทย: ภูมิหลัง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- บ้านจอมยุทธ .25432559 กันยายน 15 สืบค้น .ประเภทของวัฒนธรรม ., จาก http://www.baanjommyut.com/library_2/extension-1/culture/02.html
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ..ป.ป.ม .**ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พศ.**สืบค้น 2559 กันยายน 13, จาก http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/draft_ich_act.pdf.

เอกสารอ้างอิง

สมาคมอิโคมโสตไทย. 2554. **กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม.**

สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2559, จาก

https://www.icomosthai.org/THcharter/63546_Charter_updated.pdf.

เสกสรร สิทธิาคม. 2560. **สืบสานพระบรมราโชวาทด้านศิลปะและวัฒนธรรม.** สืบค้นเมื่อ 15

พฤษภาคม 2560, จาก <https://siamrath.co.th/n/13952>.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2548. **วัฒนธรรมในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักราชบัณฑิตยสถาน. ม.ป.ป. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** สืบค้นเมื่อ 15

พฤษภาคม 2560, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

Openbase.in.th. 2551. **ความหมาย วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ -**

กระทรวงวัฒนธรรม. สืบค้น 2559 สิงหาคม 18, จาก [http://www.openbase.in.th/](http://www.openbase.in.th/node/.5954)

[node/.5954](http://www.openbase.in.th/node/.5954)

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4 ภูมิปัญญาไทยกับการท่องเที่ยวและบริการ

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. นิยามและความหมายภูมิปัญญา
2. การจำแนกประเภทของภูมิปัญญา
2. ภูมิปัญญากับธุรกิจต่างๆในด้านการท่องเที่ยวและบริการ
3. กรณีศึกษาการใช้ภูมิปัญญาสำหรับธุรกิจต่างๆ ในด้านการท่องเที่ยวและบริการ

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาและสามารถอธิบาย พร้อมยกตัวอย่างได้
2. นักศึกษาสามารถอธิบายและยกตัวอย่างความเชื่อมโยงภูมิปัญญาไทยกับงานด้านการท่องเที่ยวและบริการได้
3. นักศึกษาสามารถที่จะออกแบบและนำเสนอการใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสินค้าทางการท่องเที่ยวและบริการได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. รายงานตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย
2. ทำแบบทดสอบท้ายบทประจำบทที่ 4
3. บรรยายเนื้อหาข้อมูลผ่านโปรแกรม MS PowerPoint
4. บรรยายข้อมูลผ่านวิดีโอ

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 4
2. โปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. วิดีทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากแบบทดสอบหลังการเรียนการสอน
2. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท
3. ประเมินจากการสอบกลางภาค

บทที่ 4 ภูมิปัญญาไทยกับการท่องเที่ยวและบริการ

รากเหง้าทางวัฒนธรรมของไทยที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกระแสพลวัตทางสังคม อย่างไรก็ตามยังคงสะท้อนถึงความสามารถของคนในอดีตที่ได้ยึดถือและปฏิบัติมาได้เป็นอย่างดีอันเป็นการสร้างขึ้นเพื่อความอยู่รอดทางในสังคมนั้นๆ สิ่งที่กำลังกล่าวคือ “ภูมิปัญญาไทย” ปัจจุบัน วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากทั้งองค์กรภายในและนอกประเทศ เช่น องค์กร UNESCO ที่เน้นในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นต้น แม้กระทั่งในประเทศไทย ยังคงให้การส่งเสริมเพื่อยกระดับและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาไทยเพื่อเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจของประเทศไทยกระจายไปยังทุกระดับชั้นของสังคม การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของไทยเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ถูกนำมาใช้ออกแบบสินค้าทางการท่องเที่ยวและบริการเพื่อสร้างความแตกต่างไปจากคู่แข่งทางการตลาด อีกทั้งยังสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวไปพร้อมกับสร้างการรับรู้ถึงวัฒนธรรมไทย ตลอดจนจนเป็นกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนในวงกว้างรวมทั้งกระตุ้นรายได้ทางเศรษฐกิจทางการท่องเที่ยวของไทยอีกด้วย

นิยามและความหมายภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งในความหมายของวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ความหมายของภูมิปัญญานั้นมีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้มากมายซึ่งสามารถที่จะรวบรวมและอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้

ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์โดยผ่านกระบวนการคัดเลือก ประยุกต์และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้เกิดความสมดุลของการใช้ชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมยุคสมัยต่างๆ ทั้งนี้ภูมิปัญญาที่เด่นชัดหลายอย่างประกอบด้วยทั้งด้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม วรรณกรรมและภาษาอีกด้วย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความสามารถ สติปัญญาตลอดจนการใช้จินตนาการต่างๆที่ชาวบ้านเรียนรู้เพื่อหาประสบการณ์ต่างจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในพื้นที่เพื่อปรับตัว เฝินหาและ

สร้างสรรค์สิ่งเหล่านั้นขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตให้อยู่ได้ในสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นโดยมีการสั่ง สืบสานและปรับเปลี่ยนออกมาใช้โดยหลายรุ่นสืบมาซึ่งอาจออกมาในรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้ อาทิ เครื่องจักสานต่างๆ ตลอดจนการรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนซึ่งอาจเป็นธรรมเนียมที่ต้องสงวนรักษาไว้ อาทิ ธรรมเนียมการรักษาบ่อน้ำของภาคอีสานที่เรียกว่า ชะล้า (ธนาคารกรุงเทพ, 2551)

กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่าเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ผ่านกระบวนการการศึกษา สังเกต วิเคราะห์และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ โดยประกอบขึ้นจากหลายๆเรื่อง และจึงมีการแยกย่อยออกไปแต่ละศาสตร์ซึ่งความรู้ดังกล่าวมีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวของผู้รู้เอง จนกระทั่งมีการศึกษาและนำไปใช้จนเป็นที่รู้จัก ยอมรับและถ่ายทอดสู่รุ่นตามยุคสมัย (ความหมายภูมิปัญญา, ม.ป.ป.)

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นอีกคำหนึ่งที่ถูกใช้ขึ้นโดยใช้แทนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเขียนในภาษาอังกฤษว่า “Intangible Cultural Heritage” โดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความหมายว่า ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือหรือวัตถุซึ่งบุคคลหรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2559)

การจำแนกประเภทภูมิปัญญา

ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนงซึ่งคนส่วนใหญ่มองว่าถ้าหลังจึงขาดการสืบสานจนทำให้ไม่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจำแนกได้ 10 ลักษณะ ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อและศาสนา, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประเพณีและพิธีกรรม, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารและผักพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรม, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเพลงพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประติมากรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (naramit 303, ม.ป.ป.)

แม้ว่าทัศนคติของคนทั่วไปมองภูมิปัญญาต่างๆเป็นเรื่องล้าสมัย แต่ปัจจุบันการตระหนักและกระตุ้นกระแสการหวงแหนวัฒนธรรมเริ่มมีมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่เห็นอย่างชัดเจนคือ การทำงานของกระทรวง

วัฒนธรรมที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการดูแลรักษาและอนุรักษ์ไว้ซึ่งสมบัติของชาติ ทั้งนี้ในด้านภูมิปัญญาได้เกิดการค้ำหนึ่งขึ้น คือ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือหรือวัตถุซึ่งบุคคลหรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน ในการนี้สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีการจัดเก็บและจัดทำฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบไปด้วย 5 สาขาและเกิดขึ้นภายหลังอีก 2 สาขา อีกทั้งยังมีการจัดทำเป็นหนังสือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติอันเป็นการเผยแพร่และประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำปี เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานของหน่วยงานท้องถิ่นและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดโดยให้เหตุผลและความจำเป็นว่า

“...เนื่องจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนกำลังถูกคุกคามจากความสูญหายหรือเปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลจากความขัดแย้ง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ” (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ บรรณาธิการ, 2560)

ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามของประเทศที่รักษาและอนุรักษ์ไว้ซึ่งมรดกภูมิปัญญาของชาติไว้อย่างชัดเจนเพื่อมิให้เกิดการสาบสูญหรือถูกแย่งชิงจากประเทศอื่นๆ ดังที่เคยเกิดขึ้นบ่อยครั้ง การนี้ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้ถูกจำแนกออกเป็น 6 สาขา ดังนี้

1. สาขาวัฒนธรรมพื้นบ้านและภาษา อาทิ ศิลปินหลักที่ 1 สุโขทัย นิทานกล่อ่งข้าวน้อยฆ่าแม่ ภาษาไทยถิ่น ภาษากลุ่มชาติพันธุ์
2. ศิลปะการแสดง อาทิ ประเภทดนตรีและเพลงร้อง เช่น การตีระนาด เป่าแคน เพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น และประเพณีนาฏศิลป์และการละคร เช่น ละครโน ลีเก ร่องเงืง เป็นต้น
3. แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล อาทิ มารยาท, ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น วันเข้าพรรษา ลอยกระทง พิธีไหว้ครู เป็นต้น
4. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้และทักษะ ความเชื่อที่แสดงออกขึ้นถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและเหนือ

ธรรมชาติ อาทิ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทยและพื้นบ้าน โหราศาสตร์และ ดาราศาสตร์

5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม คือ ภูมิปัญญาและทักษะฝีมือในการคัดเลือกและสร้างสรรค์สิ่ง ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งสะท้อนถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มชน นั้น เช่น การทอผ้าไหม การทำเครื่องจักสาน การทำเครื่องเงิน เป็นต้น
6. การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว อาทิ มวยชกมวยพื้นบ้าน ม้าก้าน กล้วย ตรีจักรลอดหวาง ตีจับ กระบี่กระบอง มวยไทย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

การดำรงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ นั้น มิได้เพียงแต่เป็นการ ดำรงรักษาเพื่อการอนุรักษ์ไว้เท่านั้น แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของ ท้องถิ่นที่เป็นฐานในการรวมความเป็นชาติให้แข็งแรงอีกด้วย แม้ว่าปัจจุบันเข้าสู่โลกแห่งความทันสมัยหรือ โลกแห่งเทคโนโลยี หากมีการเปลี่ยนแปลงโดยการหิบบัณฑิตภูมิปัญญาไปใช้นั้น ภูมิปัญญาดังกล่าวจะต้อง ถูกนำไปใช้อย่างเหมาะสมและปรับให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นด้วย ดังนั้นการเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ของคนรุ่นหลังจำเป็นต้องตระหนักถึงกระบวนการสร้างสรรค์และการสืบทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเชิงบูรณาการในทุกภาคส่วนซึ่งยิ่งเป็นไปในเชิงธุรกิจแล้วด้วยนั้น สิ่งสำคัญคือ ต้องการความเข้าใจและกระบวนการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดี ดังนี้ การวางแผนกำหนดทิศ ทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบค้น การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม (ถ้า จำเป็น) การนำไปใช้ประโยชน์ และการประเมินผล ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้ใช้ภูมิปัญญาใน เชิงบูรณาการเพื่อให้เกิดการสนับสนุนให้บรรลุเป้าหมายและใช้ประโยชน์อย่างสูงสุดทั้งระยะสั้นและระยะ ยาวซึ่งในบริบททางการท่องเที่ยวและบริการก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาในการสร้างสินค้า และบริการอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ภูมิปัญญากับธุรกิจต่างๆในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ

แม้ว่าภูมิปัญญาไทยในปัจจุบันอาจมีกระแสต่างๆจากภายนอกมาเป็นปัจจัยที่ขัดขวางในการ สื่อสารไปยังผู้บริโภคอยู่บ้าง แต่เนื่องด้วยการส่งเสริม การผลักดันและการประชาสัมพันธ์จากทุกภาคส่วน ทั้งรัฐและเอกชน ตลอดจนภาคประชาชน จึงทำให้ธุรกิจต่างๆหันกลับมาสนใจและพยายามพัฒนาและ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทยในการผลิตสินค้าต่างๆเพื่อรองรับผู้บริโภคมากขึ้น เช่นเดียวกับภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและบริการที่มีการสร้างโอกาสทางการแข่งขันทางการตลาดโดยเชื่อมโยงสินค้าและบริการ

นั้นๆกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความพึงพอใจและประสบการณ์ใหม่ๆให้กับลูกค้า ทั้งนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง (2560) (ตำแหน่งทางวิชาการขณะนั้น) ได้กล่าวถึงการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้สำหรับธุรกิจท่องเที่ยวและบริการต่างๆซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเพื่อธุรกิจโรงแรมและที่พัก มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ภาพที่ 4.1)

ภาพที่ 4.1 การสื่อความเป็นไทยในการตกแต่งภายในของโรงแรม renaissance กรุงเทพฯ

- 1.1 ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน ซึ่งประกอบไปด้วยด้านเกษตรกรรมและด้านอุตสาหกรรม ตลอดจนด้านหัตถกรรม
- 1.2 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งแสดงออกมารูปแบบของการเลือกทำเลที่ตั้ง การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม รูปแบบที่พักกับบริบทแวดล้อม การแบ่งพื้นที่ใช้สอย
- 1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับโภชนาการ ซึ่งเกี่ยวกับการเลือกสรรวัตถุดิบ การประกอบอาหาร การประกอบอาหารที่เหมาะสมกับสภาวะร่างกายต่างๆ
- 1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกาย โดยการนำเสนอผ่านรูปแบบ การเลือกวัสดุ การประดับตกแต่งและกรรมวิธีในการตัดเย็บ

1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับด้านสุขภาพ อาทิ การนวดแผนโบราณ การแพทย์แผนไทย สมุนไพร การรับประทานอาหาร ตลอดจนการบำรุงร่างกายด้วยกระบวนการต่างเช่น พอก ทา เป็นต้น

1.6 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและประเพณี ดนตรีการนำเสนอและถ่ายทอด ข้อคิด พิธีกรรมและความเชื่อแต่ละท้องถิ่น

1.7 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม อาทิ งานศิลปกรรมต่างๆ ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและงานประณีตศิลป์ ตลอดจนดนตรีและนาฏศิลป์

1.8 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับนันทนาการ เช่น ศิลปะการต่อสู้และกีฬาพื้นบ้าน

2. ภูมิปัญญาเพื่อธุรกิจอาหาร มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (ภาพที่ 4.2)

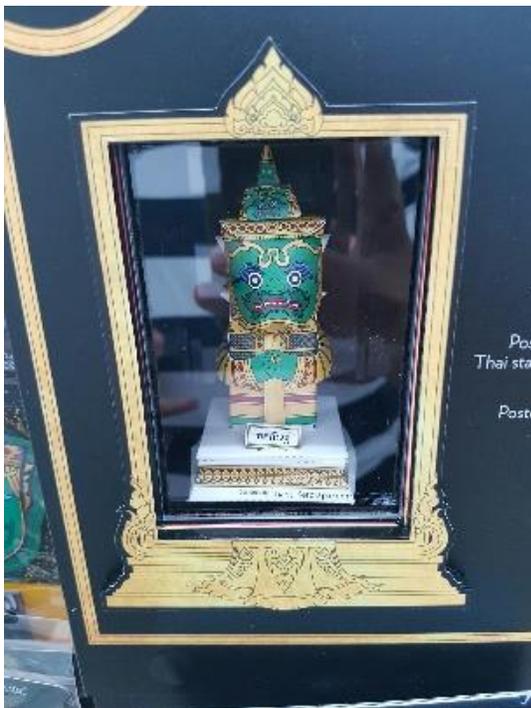

ภาพที่ 4.2 การนำเสนอภูมิปัญญาผ่านวัฒนธรรมอาหาร

2.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับด้านโภชนาการ โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการการคัดเลือกวัตถุดิบมาใช้ การประกอบอาหารและการถนอมอาหาร ความเชื่อ ค่านิยมและธรรมเนียมในการรับประทานอาหารแต่ละภาคหรือแต่ละท้องถิ่น

2.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ โดยนำเสนอผ่านการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษา และการส่งเสริมสุขภาพ

3. ภูมิปัญญาเพื่อธุรกิจสินค้าที่ระลึก มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (ภาพที่ 4.3)

ภาพที่ 4.3 ของที่ระลึกโดยใช้วัฒนธรรมทาง
วรรณกรรมมาสร้างแรงบันดาลใจในการ
ออกแบบ

3.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน ประกอบด้วยทางด้านอุตสาหกรรมในกา
จำหน่ายหรือผลิต เช่น วิสาหกิจชุมชน และทางด้านหัตถกรรมโดยการนำเสนอผ่านการ
สร้างสรรค์ผลงานเชิงศิลปะ

3.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับกาลเทศะในการแต่งกาย เครื่องแบบ
การเลือกวัสดุและการประดับตกแต่ง ตลอดจนกระบวนการการผลิต

3.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับโภชนาการ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการคัดเลือก การประกอบ
อาหารและการถนอมอาหาร ธรรมเนียมและค่านิยมในการรับประทานอาหาร

3.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและประเพณี โดยเป็นการถ่ายทอดและสืบสาน
ผ่านงานประเพณีและพิธีกรรม

4. ภูมิปัญญาเพื่อธุรกิจสปา มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ภาพที่ 4.4)

ภาพที่ 4.4 ภูมิปัญญากับงานสปาในโรงแรม

4.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ อาทิ การนวดแผนโบราณ การใช้สมุนไพรเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์และนำมาใช้เข้าสู่กระบวนการบริการสปา อาทิ พอก ทา และบำรุงรักษาต่างๆทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

4.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกาย ซึ่งเริ่มตั้งแต่กระบวนการเลือกสรรวัตถุดิบ รูปแบบการแต่งกายและเครื่องประดับที่สอดคล้องกับกาลเทศะในท้องถิ่น

4.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและประเพณี ซึ่งเกี่ยวพันกับความเชื่อโบราณที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและรักษาสุขภาพ และรูปแบบการให้บริการดูจตุคามิตร

4.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เป็นการสร้างสรรค์โดยใช้ศิลปกรรมทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ตลอดจนดนตรีนาฏศิลป์มาประยุกต์ใช้

5. ภูมิปัญญาเพื่อธุรกิจการขนส่ง มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ภาพที่ 4.5)

ภาพที่ 4.5 เรือแจ่นฟ้า ภัตตาคารเรือที่สะท้อนถึงความเป็นไทย

ที่มา : http://www.cruise-thailand.com/Bangkok_Cruise/Wan_Fah_Dinner_Cruise/

- 5.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำมาหากิน เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพขับรถเรือ และให้บริการรถและเรือนำเที่ยว
- 5.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยนำเสนอผ่านศิลปกรรมทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม
- 5.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับโภชนาการ การเลือกสรรวัตถุดิบ การประกอบอาหารและการผลิตสินค้าและบริการเพื่อจำหน่าย
- 5.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ เกี่ยวพันกับการนวด การรับประทานอาหารและการใช้สมุนไพร
- 5.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกาย รูปแบบการแต่งกายและการใช้เครื่องแต่งกายซึ่งคำนึงไปถึงการเลือกสรรวัตถุดิบ การตกแต่งและกรรมวิธีการผลิต
- 5.6 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและประเพณี การถ่ายทอดผ่านวรรณกรรม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ

6. ภูมิปัญญาเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ภาพที่ 4.6)

ภาพที่ 4.6 การแสดงบรรยากาศย้อนยุคในอดีตเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว

- 6.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน ซึ่งเกี่ยวพันทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและหัตถกรรม
- 6.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับโภชนาการ ในการเลือกวัตถุดิบและการบวนการประกอบอาหาร
- 6.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกาย รูปแบบการแต่งกายและการใช้เครื่องแต่งกายซึ่งคำนึงไปถึงการเลือกสรรวัตถุดิบ การตกแต่งและกรรมวิธีการผลิต
- 6.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กอปรด้วยการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนา ตลอดจนการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน
- 6.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและประเพณี การถ่ายทอดวรรณกรรมและประเพณีในการท่องเที่ยว
- 6.6 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม การสร้างสรรค์ ถ่ายทอดและสืบทอดโดยใช้ภาษาและวรรณกรรม

6.7 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การถ่ายทอดผ่านงานศิลปกรรมต่างๆ ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและงานประณีตศิลป์ ตลอดจนดนตรีและนาฏศิลป์

6.8 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับนันทนาการ การสร้างสรรค์และถ่ายทอดผ่านศิลปะการต่อสู้และกีฬาพื้นบ้าน

6.9 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเทคโนโลยีพื้นบ้าน การใช้องค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์ในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว

7. ภูมิปัญญาเพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ภาพที่ 4.7)

ภาพที่ 4.7 ผ้าคราม ภูมิปัญญาที่โดดเด่นของจังหวัดสกลนครสู่การเปิดแปลงท่องเที่ยวถนนผ้าคราม

7.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน ซึ่งประกอบไปด้วยรูปแบบทั้งด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและด้านหัตถกรรม

7.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ทั้งในการเลือกทำเลที่ตั้ง การใช้วัสดุ และวิธีการก่อสร้าง

7.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับโภชนาการ การเลือกสรรวัตถุดิบ การประกอบอาหารและการผลิตสินค้าและบริการเพื่อจำหน่าย

7.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกาย รูปแบบการแต่งกายและการใช้เครื่องแต่งกายซึ่งคำนึงไปถึงการเลือกสรรวัตถุดิบ การตกแต่งและกรรมวิธีการผลิต

7.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและประเพณี โดยเป็นการถ่ายทอดผ่านวรรณกรรม ข้อคิด ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น

7.6 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การถ่ายทอดผ่านงานศิลปกรรมต่างๆ ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและงานประณีตศิลป์ ตลอดจนดนตรีนาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้าน

7.7 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับนันทนาการ ได้แก่ ศิลปะการต่อสู้และกีฬาพื้นบ้าน

กรณีศึกษาการใช้ภูมิปัญญาสำหรับธุรกิจต่างๆ ในด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ

ดังที่ได้ทราบถึงรูปแบบภูมิปัญญาต่างๆของประเทศไทยที่สามารถนำมาใช้ร่วมกับธุรกิจต่างๆในงานด้านการท่องเที่ยวและบริการ ทั้งในด้านธุรกิจโรงแรม ธุรกิจอาหาร ธุรกิจสินค้าที่ระลึก ธุรกิจสปา ธุรกิจการขนส่ง การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในการนำมาใช้นั้น นอกเหนือจากเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาแล้วนั้น ยังคงเป็นการสร้างจุดเด่นและเอกลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์และบริการของธุรกิจเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวได้อีกด้วย บางครั้งผลกระทบในทางบวกอาจทำให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชนหรือชาวบ้านในพื้นที่ไปด้วยเช่นกัน อนึ่ง ธุรกิจบางประเภทอาจใช้ภูมิปัญญาต่างๆ ผสมเข้าด้วยกันหลายๆอย่างอันเป็นการนำเสนอทั้งรูปแบบของผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อให้ครบวงจรเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว ตลอดจนทำให้เกิดความพึงพอใจ ทั้งนี้ ธุรกิจที่ใช้ภูมิปัญญามาเป็นสินค้าและบริการมีอยู่จำนวนมาก ซึ่งสามารถยกตัวอย่างเป็นกรณีศึกษาได้ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : โรงแรมดาราทวี จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 4.8 ภาพมุมกว้าง (Bird eye's view) ของโรงแรมดาราทวี จ.เชียงใหม่

ที่มา: เพจบุ๊กโรงแรมดาราทวี เชียงใหม่, 2014 จาก <https://www.facebook.com/dfrsgrshgdf/>

โรงแรมดาราทวี เชียงใหม่ เป็นโรงแรมที่มีลักษณะเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นโดยการผสมผสานวัฒนธรรมล้านนามาสร้างเป็นจุดเด่น ทั้งนี้เกิดจากความตั้งใจของผู้ก่อตั้งแรกเริ่มที่ต้องการสร้างจุดขายของโรงแรมจากความตั้งใจในการสืบทอดงานทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อให้เกิดเป็นเมืองวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของเอเชียโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดึงเอาวัฒนธรรมล้านนามาใช้อย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งยังใช้สินทรัพย์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างเป็นจุดแข็งและโอกาสทางการตลาดของโรงแรม กล่าวคือ การนำความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทักษะและศักยภาพของมนุษย์และคนในท้องถิ่นมาใช้(บ้านศิลาตล, ม.ป.ป.) ดังจะเห็นได้จากสิ่งที่น่าสนใจออกมาพออธิบายสังเขปได้ดังนี้

1. รูปแบบสถาปัตยกรรมหรืออาคารต่างๆ ภายในโรงแรมที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมล้านนา อาทิ การสร้างซุ้มประตูซึ่งทางเหนือจะเรียกว่าซุ้มประตูโขง รวมทั้งยังมีการผสมผสานลักษณะของวัฒนธรรมใกล้เคียงอย่างพม่าในช่วงมัณฑลเลย์ อาทิ การสร้างอาคารหลังคาซ้อนชั้นขึ้นไปหรือที่เรียกว่า อาคารทรงปยาทาส และส่วนของที่พักมีการสร้างและตกแต่งตามรูปแบบของศิลปะล้านนาที่หลากหลาย อาทิ บ้านริมน้ำ บ้านไต้ล้อ บ้านมัณฑลเลย์ซึ่งภายในตกแต่งอย่างหรูหรา มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยคำนึงถึงการใช้วัฒนธรรมในอดีตมาผสมผสานกับเทคโนโลยีที่จำเป็นเพื่อความเป็นอยู่สมัยใหม่

2. สปา ซึ่งมีการตกแต่งภายในโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระราชวังมณฑลเลย ทั้งนี้ในส่วนของการบริการด้านสปาและสุขภาพของโรงแรมได้มีการบริการการนวดสปาที่หลากหลาย โดยผู้ให้บริการต้องมีประกาศนียบัตรรองรับวิชาชีพเพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า ทั้งนี้สิ่งที่แสดงถึงการใช้ภูมิปัญญามาเชื่อมโยงเห็นได้จากการใช้สมุนไพร การแต่งกายของผู้ให้บริการ การตกแต่งภายในและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการบริการ อาทิ ภาพวาดเขียนลายทองหรือลายรดน้ำ ถาดไม้ ถาดเงินดุนลาย รวมไปถึงรูปแบบการนวดต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์อันเป็นปัจจัยหลักของกิจกรรมนี้
3. กิจกรรมต่างๆ ภายในโรงแรมยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนไทยซึ่งทางโรงแรมได้นำมาผสมผสานให้เกิดขึ้นเป็นจุดขายของโรงแรมอีกด้วย ดังนี้
 - 3.1 การสาธิตการทำศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทำตระกร้า การสานไม้ไผ่ การโม่แป้ง และการตัดกระดาษตามแบบอย่างทางเหนือ
 - 3.2 การสอนทำอาหาร เป็นการเปิดเป็นโรงเรียนสอนทำอาหารไทยซึ่งพื้นที่ที่ใช้เป็นพื้นที่ที่สามารถบรรจุคนได้ราว 20 คน
 - 3.3 ห้องสมุดจุมศรี ซึ่งเปิดให้ลูกค้าเข้าใช้บริการได้ซึ่งภายในจะมีหนังสือที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ วัฒนธรรม ตำรับอาหารและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง
 - 3.4 กาดดารอาเขต เป็นตลาดที่สร้างขึ้นตามรูปแบบอาคารล้านนาซึ่งภายในมีร้านค้าที่ขายของพื้นเมืองต่างๆ รวมถึงนักร้องแบบต่างๆมาออกร้านมากกว่า 2,000 ร้านค้าเพื่อเปิดบริการให้กับลูกค้า
 - 3.5 Lanna Kid Club เป็นการใช้เรือนล้านนาอายุกว่า 100 ปี ในการเปิดเป็นศูนย์กิจกรรมสำหรับเด็กๆ ที่เป็นลูกค้า โดยภายในมีกิจกรรมมากมายที่สะท้อนถึงวัฒนธรรม อาทิ ดนตรีและนาฏศิลป์ ศิลปะและหัตถกรรมต่างๆ เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์สำหรับเด็ก
 - 3.6 แพลงนาสาธิต เป็นการสาธิตการปลูกข้าวซึ่งลูกค้าสามารถเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวทั้งปลูกข้าวและทดลองชั่งควายซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมข้าวของคนไทย (Dharadhevi, ม.ป.ป.)
4. นอกเหนือจากวัฒนธรรมที่สามารถสัมผัสทางสายตา ประสาทสัมผัสที่กล่าวมาแล้วนั้น วัฒนธรรมที่สัมผัสได้ทางกลิ่นยังถือเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทางโรงแรมไม่ละเลย กล่าวคือ ภายในโรงแรม

มีการปลูกต้นไม้ซึ่งได้คำนึงถึงพันธุ์ต้นไม้ที่ออกดอกในแต่ละฤดูจนกระทั่งให้ความสำคัญถึงกลิ่นของดอกไม้ที่ชวยยามเช้าและค่ำเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนทั้งสีและกลิ่นตลอดเวลา

5. ในด้านบุคลากรของทางโรงแรมยังคงมีให้บุคลากรของโรงแรมต้องเข้าใจถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน รวมทั้งมีการพัฒนาจิตใจตามหลักท่านพุทธทาสโดยการส่งไปอบรมอีกด้วย

กรณีศึกษาที่ 2 : เมืองมัลลิกา ร.ศ. 124 จ.กาญจนบุรี

เมืองมัลลิกา ร.ศ. 124 จ.กาญจนบุรี ถูกสร้างขึ้นเพื่อย้อนอดีตไปยังสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเมืองย้อนยุคแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวสยามบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและในปี ร.ศ. 124 เป็นปีแห่งการเลิกทาสตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้านขึ้นในสมัยของพระองค์ท่าน ทั้งนี้ มัลลิกา เป็นมในความหมายของ “มะลิ” ซึ่งผู้ออกแบบสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้น คือ อาจารย์ชาติรี ปกิตนทกานต์ ดำรงตำแหน่งคณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากรขณะนั้น โดยสร้างขึ้นจากการผูกเรื่องราวโดยมีตัวละคร คือ แม่มะลิ เป็นหลักซึ่งการแสดงออกของสถาปัตยกรรมนั้นจะแสดงออกตามช่วงชีวิตของแม่มะลิในแต่ละช่วง เช่น การสร้างเรือนเดี่ยวสะท้อนถึงช่วงชีวิตของแม่มะลิที่เป็นลูกสาวชานา และเมื่อแต่งงานกับชายหนุ่มและมีเริ่มมีการค้าขายจะแสดงออกในลักษณะของเรือนแพ เป็นต้น

การสร้างเมืองมัลลิกาคือเป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่อยากหวนกลับไปสัมผัสบรรยากาศสมัยนั้นที่เชื่อว่าเป็นยุคศิวิไลซ์เพื่อได้รับประสบการณ์ของสยามประเทศในสมัยนั้นซึ่งมีความวิจิตรบรรจงในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน อาหารและภูมิปัญญาต่างๆ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า เมืองมัลลิกา ร.ศ. 124 เป็นเมืองที่น่าภาคภูมิใจที่จะแสดงให้ชาวไทยได้รับรู้ถึงบรรพบุรุษที่มีภูมิปัญญาและมีเอกลักษณ์ที่ชี้ถึงความเป็นไทยไม่แพ้ชาติใดในโลก (มัลลิกา, 2560) ซึ่งเหล่านี้ถูกนำเสนอออกมาในรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวที่น่าอัศจรรย์และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่น่าสนใจโดยมีจุดน่าสนใจ ดังนี้

1. สะพานหัน เป็นการจำลองสะพานในสมัยรัชกาลที่ 4 และมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งนำแนวคิดการสร้างสะพานมาจากอิตาลีโดยทั้งสองฟากสะพานจะมีห้องแถวขายของขนาดเล็กอยู่ตรงกลาง ทั้งนี้จะเห็นว่าเป็นการใช้เรื่องราวในอดีตมาสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนรูปแบบของอาคารบนสะพานเป็นลักษณะอาคารไม่มีการลดหลั่นของหลังคาที่เรียกว่าหลังคาซ้อนขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมไทย

2. ย่านการค้า เป็นการจำลองย่านการค้าที่สำคัญในช่วง ร.ศ. 124 คือ ย่านถนนแพร่งนรา มาจากนามพระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ โดยจำลองสถาปัตยกรรมในสมัยนั้นที่มีลักษณะอาคารเป็นตึกแถวและใช้ประตูบานเพี้ยมคล้ายกับ แพร่งนราที่กรุงเทพมหานคร
3. หอชมเมือง เป็นการจำลองหอคอยคุกกี้ที่ใช้ตรงจตุรายนักโทษหนีมาไว้เพื่อเป็นจุดชมเมืองมัลลิกา
4. เรือนไทยลักษณะต่าง ๆ เพื่อสะท้อนถึงประเภทของบ้านตามฐานานุศักดิ์และสถานภาพของคนในอดีต อาทิ เรือนเดี่ยว เรือนคหบดี เรือนแพ เรือนหมู่ อีกทั้งยังแสดงถึงภูมิปัญญาต่างๆ ในการบูรณบ้านเรือนไทยในอดีต ตลอดจนแสดงวิถีชีวิตในสมัยนั้น อาทิ การแสดงโรงครัว ที่ประกอบไปด้วยหลายๆอย่าง อาทิ โรงสี ยุ้งข้าว โรงเตี๊ยม ตลอดจนแสดงกรรมวิธีการทำจนกระทั่งการประกอบอาหาร (มัลลิกา, 2560)

นอกเหนือจากข้างต้น การแสดงออกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของไทยยังคงถูกนำเสนอในรูปแบบอื่นๆ ไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมมัลลิกา เช่น การบริการรถลากที่เรียกว่ารถแจ็ก ซึ่งสะท้อนถึงระบบคมนาคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่คนทำอาชีพเป็นคนจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร, การบริการแต่งกายชุดไทยทั้งชายและหญิงที่สะท้อนให้เห็นถึงเครื่องกายสมัยนั้น อาทิ ผ้ามัสไบ เสื้อแขนหมูแฮม เสื้อกุยเฮ็ง ชุดราชปะแตน, การบริการแลกเงินรูซึ่งเป็นวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเงินตราสมัยนั้นมาใช้กับเมืองมัลลิกา ตลอดจน การบริการด้านอาหารตามสำรับแบบไทยและการแสดงดนตรีนาฏศิลป์ไทย อาทิ โขน การรำต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยทั้งสิ้นที่ถูกนำมาผนวกเข้ากับการจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยว

กรณีศึกษาที่ 3 : เทวารันย์ สปา โรงแรมดุสิตธานี

เทวารันย์ สปา ตั้งอยู่ในโรงแรมดุสิตธานีเป็นสถานบริการด้านสุขภาพที่มีชื่อเสียงซึ่ง “เทวารันย์” เป็นชื่ออุทยานสวนสวรรค์ที่ปรากฏในวรรณคดีไตรภูมิพระร่วงหรือไตรภูมิเทมิภพที่เขียนขึ้นในสมัยพระยาสิทธิเท กุรุงสุโขทัย ที่บรรยายถึงความสวยงามของอุทยานแห่งนี้ว่าตั้งอยู่บริเวณประตูสวรรค์รายล้อมไปด้วยสวนและสระน้ำและธรรมชาติ มีเสียงดนตรีต่างและแสงระยิบระยับทั้งสีเงินและสีทอง (Devarana Spa, ม.ป.ป.) ทั้งนี้ จากแรงบันดาลใจดังกล่าวจึงนำมาสู่การออกแบบแนวความคิดโดย พลอย จริยะเวช และ

ตกแต่งภายในโดยบริษัท PIA และในเรื่องของเครื่องแต่งกายโดยมีทนาย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา โดยการบริการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสปาแห่งนี้สะท้อนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยซึ่งอธิบายพอสังเขป ดังนี้

1. การตกแต่งล็อบบี้ (Lobby) ตามลักษณะสถาปัตยกรรมไทยและจิตรกรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ และใช้สีภายในด้วยสีโทนขาว น้ำเงินทอง ประดับด้วยตั้งเตียงพาดด้วยผ้าทิพย์เป็นผ้าไทย การออกแบบโคงค์หน้าต่าง ประตูปแบบไทย รวมถึงทิวทัศน์ที่มองออกไปเป็นสวนรายล้อมด้วยสระน้ำ สร้างบรรยากาศด้วยกลิ่นหอมอ่อนๆพร้อมด้วยเสียงเพลงจากดนตรีไทยคลอเบาๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการแสดงออกตามคำบรรยายที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง
2. ห้องบริการสปา ประกอบด้วย 14 ห้องซึ่งแต่ละห้องจะเป็นชื่อของสวรรค์ชั้นต่างๆ อาทิ นิมมานรดี ส่วนถ้าเป็นชื่อสวรรค์ชั้นสูงจะถูกใช้เป็นห้องบริการสปาระดับ Deluxe Suite อาทิ ห้องนันทาโบกขรณี จุฬนันทาโบกขรณี ภายในห้องมีการตกแต่งและใช้ภูมิปัญญาไทยในการมาเป็นส่วนประกอบ อาทิ ผ้าถุงมาใช้ในการปูเตียง ตุ้มไม้ต่างๆ หรือการใช้วัตถุดิบของไทยของการทำสครับขัดผิว เชย์ สครับไปไอศกรีมกะทิผสมดอกอัญชัญ ทั้งยังมีมะพร้าวห้าวที่นึ่งทึกและกลิ่นหอมจากดอกนวมแมวมามาเป็นส่วนผสม ซึ่งเหล่านี้สื่อถึงความเป็นไทย
3. การนวดของเทวารัณย์สปาซึ่งใช้คนนวดจะมีใบประกาศนียบัตรวิชาชีพรับรอง โดยรูปแบบการนวดจะมีความหลากหลาย อาทิ นวดแผนโบราณ นวดอูร์เวช นวดอโรมาเธอราพีและการนวดด้วยสูกนธ์บำบัด รวมถึงบริการขัดตัวแบบดั้งเดิมโดยใช้เกลือและน้ำมันสูกนธ์ตลอดจนผสมสมุนไพรต่างๆในการขัด (อรรถวรรณ บัณฑิตกุล, 2545)
4. การบริการต่างๆ ของการเข้ามาใช้บริการของที่เทวารัณย์สปามีการสื่อความหมายให้เห็นถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่ถูกนำมาใช้ อาทิ เครื่องแต่งกายของพนักงานที่ใช้ผ้าไทยในการออกแบบ การต้อนรับลูกค้าด้วยน้ำมะตูมแบบไทยๆ

นอกเหนือจากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีที่กล่าวข้างต้น การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาสำหรับการท่องเที่ยวและบริการต่างๆนั้น ยังมีอีกมากมายที่หลายๆ ธุรกิจนำไปใช้เพื่อสร้างความแตกต่างของธุรกิจตนเองและสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าได้ ตลอดจนเป็นการสร้างมูลค่าและคุณค่าของภูมิปัญญาให้เพิ่มมากขึ้น เช่น โรงแรมศรีพินา จ.ภูเก็ต มีการผลิตของที่ระลึกโดยใช้ผ้าขาวม้าหรือสร้อยของทางใต้มาปักโลโก้ของโรงแรมเพื่อใช้เป็นของที่ระลึก, การบริการอาหารบนเรือแวนฟ้าที่บริการอาหารไทยบนเรือล่องแม่น้ำเจ้าพระยาโดยมีการตกแต่งเรือในรูปแบบเรือไทยทางเหนือที่เรียกว่ากาแล, การใช้ภูมิปัญญาที่มีในห้องถิ่นสร้างเป็นกิจกรรมหนึ่งทางการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการทำที่นอนฝ้ายของเมืองเชียงคาน จ.เลย,

กิจกรรมการทำผ้าหมักโคลนของบ้านนาต้นจั่น จ.สุโขทัย และ กิจกรรมการเขียนผ้าบาติกของเกาะยว
น้อย จ.พังงา เป็นต้น

สรุป

จากภูมิปัญญาของคนไทยในอดีตที่เป็นการสร้างและปรับปรุงเพื่อการอยู่รอดกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันกลับกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีคุณค่ามากขึ้นแม้ว่าจะมีกระแสของวัฒนธรรมอื่นๆจากภายนอกแทรกเข้ามาก็ตาม คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยที่กล่าวมานั้นถูกเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นในเชิงธุรกิจมากขึ้นตามพลวัตทางสังคมที่แปรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ดังเช่นในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการที่นำภูมิปัญญามาเชื่อมโยงกับการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค ทั้งนี้ภูมิปัญญาที่ถูกนำมาใช้นั้นมีมากมายทั้งด้านอาหาร การแต่งกาย ศิลปะ และหัตถกรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็กลับถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ อาทิ ธุรกิจโรงแรมและที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจสปา ธุรกิจการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และธุรกิจร้านขายของที่ระลึก ซึ่งปัจจุบันสิ่งเหล่านี้มีมูลค่าที่เพิ่มมากขึ้นจากการที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้เนื่องจากเป็นการให้ความสำคัญของคุณค่าของภูมิปัญญาที่มากกว่าให้ความสำคัญกับด้านราคาหรือมูลค่าซึ่งธุรกิจต่างๆนำแนวคิดนี้มาใช้ในการแข่งขันทางการตลาดในปัจจุบันจึงส่งผลให้การตระหนักถึงคุณค่าและการรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยอยู่ในกระแสที่เพิ่มมากขึ้น

คำถามทบทวน

1. จงอธิบายความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” โดยสังเขป
2. จงอธิบายที่มาและความหมายของคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”
3. ภาษาไทยใช้ศัพท์คำใดเพื่อให้ความหมายกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Intangible Cultural Heritage”
4. ให้นักศึกษาเลือกค้นคว้าเชิงลึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยที่นักศึกษาสนใจมา 1 ประเภท
5. ให้นักศึกษาเลือกชุมชนท่องเที่ยวมา 1 แห่ง และศึกษาพร้อมนำเสนอภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนนั้นโดยละเอียด พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นการนำเสนอข้อดีและข้อเสียของการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนนั้นเพื่อการท่องเที่ยว
6. ให้นักศึกษายกตัวอย่างการใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรมและที่พัก 1 ตัวอย่าง

7. ให้นักศึกษายกตัวอย่างการใช้ภูมิปัญญากับธุรกิจสปา 1 ตัวอย่าง
8. ให้นักศึกษายกตัวอย่างการใช้ภูมิปัญญากับธุรกิจขายของที่ระลึก 1 ตัวอย่าง
9. ให้นักศึกษาเลือกนำเสนอธุรกิจที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวและบริการมา 1 ธุรกิจ พร้อมทั้งศึกษาแนวคิดและกิจกรรมที่ทางธุรกิจนำภูมิปัญญาไทยไปประยุกต์ใช้
10. ให้นักศึกษาแบ่งเป็น 4 กลุ่ม เพื่ออภิปรายในหัวข้อ “ภูมิปัญญาไทยกับธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ เพิ่มมูลค่าและคุณค่าจริงหรือ”

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2559. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
ไม่ปรากฏผู้แต่ง. 2560. **ความหมายภูมิปัญญา**, ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก
<http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content1.html>
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2560. **การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ:
บริษัท พี เอ สฟวิง จำกัด
- ธนาคารกรุงเทพ. 2551. **ลักษณะไทย: วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
บ้านคิลาตล. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <http://mis.ba.cmu.ac.th/chaiyot/Information/1-1.doc>.
- มัลลิกา. 2560. **ความเป็นมา**. สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2560 , จาก <http://www.mallika124.com/history.html>
- “ ____ ”. 2560. **เมืองมัลลิกา ร.ศ. 124**. สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2560 , จาก <http://www.mallika124.com/history.html>
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ บรรณาธิการ. 2560. **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ บทเรียนจาก :
เพื่อนบ้าน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- อรรรรณ บัณฑิตกุล. 2545. **เทวรัตน์ สปาในดุสิตธานี**. สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก
<http://info.gotomanager.com/news/details.aspx?id=2539>
- Dharadhevi. ม.ป.ป. **Activities**. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <http://www.dharadhevi.com/EN/Activities>
- Devarana Spa. ม.ป.ป. **Philosophy**. สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก <http://www.devaranaspa.com/en/philosophy>
- Naramit 303. ม.ป.ป. **1.ความหมายของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย**. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559,
จาก <https://sites.google.com/site/naramit303/khwam-hmay-khxng-phu-mi-payya-elea-wathnthrrm-thiy>

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 5 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศิลปกรรมไทย

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจิตรกรรมไทย
2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรมไทย
3. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักศึกษาสามารถอธิบายแนวคิด รูปแบบและรายละเอียดของจิตรกรรมไทยในช่วงก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ได้
2. นักศึกษาสามารถอธิบายแนวคิดและรูปแบบ รวมทั้งประติมานวิทยาของประติมากรรม พระพุทธรูปและประติมากรรมอื่นๆ ในช่วงก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ได้
3. นักศึกษาสามารถที่จะอธิบายแนวคิดและรูปแบบ รวมทั้งรายละเอียดของสถาปัตยกรรม ในช่วงก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. ชักประเด็นถามตอบในความเข้าใจเกี่ยวกับงานศิลปกรรมไทย-
2. ทำแบบทดสอบท้ายบทประจำบทที่ 5
3. บรรยายเนื้อหาข้อมูลผ่านโปรแกรม MS PowerPoint
4. บรรยายข้อมูลผ่านวิดีโอทัศน์
5. บรรยายและทัศนศึกษาสถานที่จริง

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 5
2. โปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint

3. วิดีทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต
4. โปรแกรมการนำเสนอภาพ ACDC
5. สถานที่จริงในการทัศนศึกษา

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นในการถาม - ตอบภายในชั้นเรียนได้
2. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นในการลงพื้นที่ภาคสนาม
3. ประเมินผลจากการสอบปากเปล่า
4. ประเมินจากแบบทดสอบท้ายบท
5. ประเมินจากการสอบปลายภาค

บทที่ 5 ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมไทย

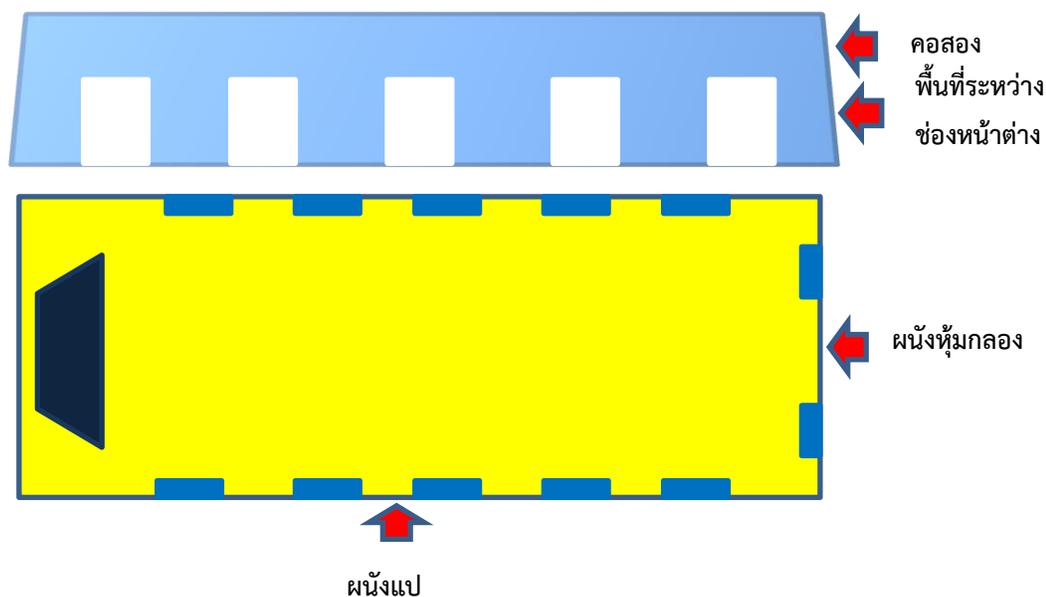
การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้น นอกเหนือจากข้อมูลเชิงเอกสาร อาทิ จดหมายเหตุ พงศาวดาร ฯลฯ แล้วนั้น หลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นหลักฐานชั้นต้นที่ถูกนำมาศึกษาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในแต่ละสาขา ทั้งนี้จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมไทย ยังคงมีความสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงกับงานทางด้านอื่นๆ เช่น วรรณกรรม มนุษยวิทยา ประติมานวิทยา เป็นต้น เหตุนี้การอธิบายเกี่ยวกับศิลปกรรมไทยนั้น มิเพียงแต่กล่าวถึงหลักฐานเชิงประจักษ์เท่านั้นแต่ยังคงอาศัยเรื่องราวประวัติศาสตร์และข้อมูลด้านอื่นๆในการเล่าเรื่องเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในเชิงวิชาการ ขณะเดียวกันในด้านการนำไปใช้ทางการท่องเที่ยวยังเป็นการเพิ่มอรรถรสในการเล่าเรื่องแก่นักท่องเที่ยวด้วย อย่างไรก็ตามหากจะสามารถอธิบายถึงเรื่องราวต่างๆได้นั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะของศิลปกรรมไทยก่อน ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมไทย เพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาศาสตร์อื่นๆได้ อีกทั้งการศึกษาข้อมูลด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมไทย ยังคงมีการศึกษาอยู่เรื่อยๆเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในแวดวงวิชาการ ขณะเดียวกันในด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้จำเป็นต้องใช้ข้อมูลจึงจำเป็นต้องรู้และเข้าใจ ตลอดจนศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมไทย ประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมไทยไปด้วย

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจิตรกรรมไทย

ภาพจิตรกรรมไทยมีลักษณะการเขียนภาพแบบสีฝุ่น คือ ใช้สีฝุ่นบดละเอียดผสมกาวและใช้สีขาวเป็นตัวเจือเพื่อไล่สีน้ำหนักอ่อน-เข้ม ทั้งนี้งานจิตรกรรมไทยส่วนใหญ่มักถูกเขียนขึ้นในอาคารหลังคาคลุม อาทิ อุโบสถ วิหารและกรุปรารงค์ต่างๆ ทั้งนี้หากกล่าวถึงรูปแบบงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณีที่นิยมเขียนภายในอุโบสถมักมีรูปแบบในการวางเนื้อหาภาพที่ค่อนข้างเป็นระเบียบแบบแผน ดังนี้

อาคารอุโบสถทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือทรงโรงจะประกอบด้วยด้านกว้างซึ่งเรียกว่า ผนังหุ้มกลอง และด้านยาวเรียกว่า ผนังแป ภายในอาคาร พื้นที่ที่มักถูกเขียนจิตรกรรมฝาผนัง คือ บริเวณผนังแปและผนังหุ้มกลอง ตลอดจนบริเวณเหนือหน้าต่างขึ้นไปของผนังแปที่เรียกว่า คอสอง ซึ่งแต่ละพื้นที่มีการวาดเนื้อหาภาพ กล่าวคือ (ภาพที่ 5.1)

1. ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน	มักเขียน	ภาพไตรภูมิจักรวาล
2. ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน	มักเขียน	ภาพमारผจญหรือमारวิชัย
3. ผนังแปบริเวณระหว่างช่องหน้าต่าง	มักเขียน	ภาพพุทธประวัติและ/หรือทศชาติชาดก
4. บริเวณคอสอง	มักเขียน	ภาพเทพชุมนุม

ภาพที่ 5.1 แผนผังอาคารในการวาดจิตรกรรมแบบไทยประเพณี

ทั้งนี้ภาพเทพชุมนุมเป็นภาพที่มีความเชื่อมโยงกับพระประธานซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในอิริยาบถประทับนั่งปางมารวิชัยอันเป็นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงมีชัยเหนือเหล่ามารโดยตอนดังกล่าวได้ปรากฏในปฐมสมโพธิกถา

ดังนั้น สันเกตได้ว่าภาพเทพชุมนุมดังกล่าว ช่างจึงนิยวาดเทวดาที่หลากหลาย ทั้งพระอินทร์ พระพรหม ครุฑ นาค คนธรรพ์ และวิษยาธร ทันหน้าไปทางพระประธานทั้งสิ้น เว้นเสียแต่บางสมัยที่ลักษณะการวาดเทพชุมนุมเริ่มมีอิทธิพลตะวันตกเข้ามาปะปนและเริ่มมีอิสระในการวาดมากยิ่งขึ้น

1.1 ลักษณะจิตรกรรมไทย

ภาพที่ 5.2 จิตรกรรมฝาผนังภายใน
กรุปรางค์ วัดราชบูรณะ
จ.พระนครศรีอยุธยา

เนื่องด้วยอาคารอย่างอุโบสถหรือวิหารในยุคแรกของไทยได้พังทลายเป็นส่วนมาก เหตุนี้จิตรกรรมในยุคแรกที่พบนั้นมักพบภายในกรุหรือเจดีย์ต่างๆ ทั้งนี้ จิตรกรรมส่วนใหญ่มักเขียนภาพอดีตพุทธเจ้าซึ่งเขียนเรียงเป็นแถวต่อกัน พบมากภายในเรือนธาตุของปรางค์หรือเจดีย์ซึ่งจำนวนที่เขียนอาจมีทั้ง 24 พระองค์ 27 พระองค์และ 28 พระองค์ ตามแต่ภัทรกัลป์ที่ช่างต้องการจะสื่อ แต่บางแห่งอาจมีมากกว่าจำนวนที่กล่าวมา อาจหมายถึงจำนวนพระพุทธรูปเจ้าที่มีมากจนมิอาจนับได้ จิตรกรรมอดีตพุทธเจ้าที่พบ เช่น จิตรกรรมภายในคูหาปรางค์ วัดพระราม จ.พระนครศรีอยุธยา และยังพบภายในกรุปรางค์วัดราชบูรณะในจังหวัดเดียวกันนี้ (ภาพที่ 5.2) ซึ่งเขียนภาพอดีตพุทธเจ้า 24 พระองค์พร้อมทั้งระบุนามของแต่ละพระองค์เป็นลายลักษณ์อักษรได้ภาพอย่างชัดเจน รวมไปถึงภาพการเสวยพระชาติของพระพุทธรูปเจ้าชาติต่างๆและภาพอสิติมหาสาวก 80 รูปร่วมอยู่ด้วย อนึ่งการเขียนภาพดังกล่าวก็เป็นที่ยอมรับในสมัยสุโขทัยและล้านนาบางแห่งเช่นกัน (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2539)

ภาพที่ 5.3 จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี

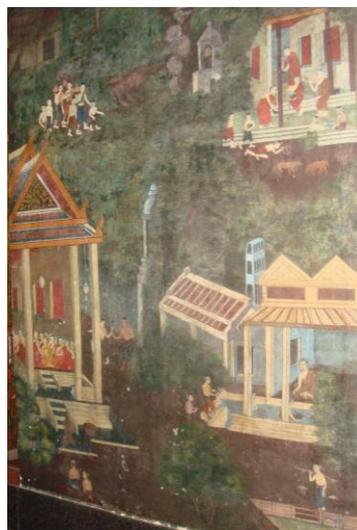
จิตรกรรมไทยที่ยังคงเหลือให้เห็นเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมาตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลายจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบการเขียนภาพค่อนข้างมีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนอย่างที่เรียกกันว่าจิตรกรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งมีรูปแบบการวางเนื้อหาภาพดังที่เคยกล่าวไว้แล้ว (ดูภาพที่ 5.1) โดยอาจสรุปเนื้อหาที่เขียนได้ คือ ภาพไตรภูมิจักรวาล ภาพमारผจญ ภาพพุทธประวัติ ภาพทศชาติชาดกและภาพเทพชุมนุม อาทิ จิตรกรรมภายในตำหนักพระพุฒโฆษาจารย์ วัดพุทธไสยาสน์ จ.พระนครศรีอยุธยา แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีวัดบางแห่งที่มีการเขียนจิตรกรรมที่มีลักษณะตามแนวคิดหรือธรรมเนียมของช่างในสมัยดังกล่าว เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี ที่เขียนภาพเทพชุมนุมเต็มทั้งผนังแปดด้าน (ภาพที่ 5.3) หรือการเขียนภาพสัตตมหาสถานบนจิตรกรรมฝาผนังของวัดเกาะแก้วสุทธาราม จ.เพชรบุรี อนึ่ง การเขียนภาพแบบมีระเบียบแบบแผนสืบมาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังเช่น จิตรกรรมภายในอุโบสถวัดคูสิดาราม กรุงเทพฯ และจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดราชสิทธิาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น

รูปแบบจิตรกรรมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยการนำเอาธรรมเนียมอย่างจีนเข้ามาผสมผสานอย่างเห็นได้ชัดดังที่เรียกว่า จิตรกรรมแบบพระราชนิยม อาทิ จิตรกรรมเครื่องมงคลแบบจีน ภายในอุโบสถวัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ หรือภาพจิตรกรรมภายในวัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี นอกเหนือจากจิตรกรรมแบบพระราชนิยมแล้วนั้น ในสมัยเดียวกันนี้ยังคงปรากฏจิตรกรรมแบบไทยประเพณีด้วย เช่น จิตรกรรมภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม กรุงเทพฯ แต่ยังคงมีรูปแบบ

อิทธิพลจีนปะปนอยู่ด้วย ดังปรากฏการเขียนเส้นสีเทาคล้ายริบบิ้นจีนหรือที่เรียกว่า ลายฮ่อ (ภาพที่ 5.4) (สันติ เล็กสุขุม, 2548) ซึ่งเป็นเส้นสีเทาอย่างหนึ่งที่มีการใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยเป็นเส้นที่คั่นภาพให้เป็นสัดส่วน อีกทั้งยังทำหน้าที่ผลักระยะใกล้-ไกลในภาพอีกด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2555)

ภาพที่ 5.4 ลายฮ่อ สีเทาที่มีอิทธิพลจีน จิตรกรรมฝาผนังภายในวัดสุทธนาราม กรุงเทพฯ

ภาพที่ 5.5 ภาพกัจจวัตรของสงฆ์ จิตรกรรมภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 จิตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านแนวคิดและเนื้อหาภาพที่ต่างไปจากแบบแผนประเพณีอยู่มาก ดังเช่นการเขียนภาพปริศนาธรรมภายในอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ตามดำริของเจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ 4 ต่อมา) (ภาพที่ 5.5) เป็นลักษณะของการเขียนภาพแบบแนวตะวันตก โดยจิตรกรชื่อชรัอินโขง หรือการเขียนภาพที่เน้นในเรื่องของกิจของสงฆ์ต่างๆในวัดเดียวกันที่เน้นความสมจริงของเนื้อหา นอกเหนือจากแนวปรัมปราคติ จิตรกรรมตามกระแสตะวันตกยิ่งชัดเจนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ซึ่งสอดคล้องไปกับการปรับตัวของสังคมไทยในระยะนั้น ดังเห็นได้จากการเขียนภาพเหตุการณ์จริงที่ปรากฏบนจิตรกรรมพระราชพิธีสิบสองเดือนภายในอุโบสถวัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพฯ เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังจะเห็นได้ในภาพพระมหากษัตริย์ประทับยืนบนเกยหน้ามุขพระที่นั่งดุสิตาลัยในพระบรมมหาราชวังซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรัชกาลที่ 4(?) หรือ การเขียนภาพแนวตะวันตกแต่ดำเนินเรื่องราวปรัมปราคติอย่างจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ ที่เขียนภาพเวสสันดร

ขาดกโดยการออกแบบ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์โดยให้นายริโกเลียไปขยายและลงสีภาพ

ภายหลังจากงานเขียนสีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จึงถูกใช้เป็นแนวทางในการเขียนของคนรุ่นต่อมา ตลอดจนเกิดการศึกษาด้านจิตรกรรมขึ้นตามสถาบันต่างๆ อาทิ มหาวิทยาลัยศิลปากร โรงเรียนเพาะช่าง โดยมีครูผู้สอนที่สำคัญในสมัยนั้น คือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีเป็นผู้วางรากฐานจิตรกรรมแนวใหม่ในประเทศไทย (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

1.2 เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังของไทย

เรื่องราวบนจิตรกรรมฝาผนังมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสมัย ซึ่งเกิดจากการการรับอิทธิพลทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนรสนิยมทางเชิงช่าง ทั้งนี้เรื่องราวบนจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยที่มักพบเป็นจำนวนมาก สามารถสรุปได้ดังนี้

1.2.1 อติตพุทธเจ้า (ภาพที่ 5.6)

ภาพที่ 5.6 ภาพอติตพุทธเจ้า ภายในอุโบสถวัดดลิ่งชั้น กรุงเทพฯ

ภาพอติตพุทธเจ้ามักนิยมเขียนในลักษณะเรียงติดกันเป็นแถวบนผนังเหนือหน้าต่าง ซึ่งเป็นความเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้าในจักรวาลนี้มีมากมายหลายพระองค์ในยุคต่างๆ ครั้นพระพุทธรูปเจ้าสิ้นพระชนม์จะเกิดพระพุทธรูปองค์ใหม่ขึ้นแทน ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่ได้รับมาจากพุทธศาสนานิกายมหายานซึ่งนิกายเถรวาทรับอิทธิพลมาด้วย (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2553)

1.2.2 พุทธประวัติ

ภาพที่ 5.7 ภาพมารผจญ จิตรกรรมภายในโบสถ์ วัดเกาะแก้วสุทราวาส จ.เพชรบุรี

ภาพพุทธประวัติเป็นภาพที่นิยมเขียนตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ส่วนใหญ่มักจะเขียนตามเนื้อหาพุทธประวัติ และปฐมสมโพธิกถา โดยภาพที่วาดออกมานั้นจะมีแสดงออกถึงเนื้อหา มากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นผนังและอาคารที่ถูกแบ่งเพื่อใช้วาด ตลอดจนลักษณะหรือรูปแบบที่ช่างได้คิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะการเขียนภาพยังคงลำดับไปตามเนื้อเรื่องและมักจะเลือกวาดตามเนื้อหาตอนที่มีลักษณะเด่นๆ หากจำเป็นต้องเลือกมาวาด อาทิ พุทธประวัติ ตอน ออกมหาภิเนษกรมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตรกรรมพุทธประวัติที่มักจะถูกเขียนในแบบแผนไทย ประเพณี คือ ภาพมารผจญหรือมารวิชัย (ภาพที่ 5.7)

1.2.3 ทศชาติชาดก

ทศชาติชาดก เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึง 10 พระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็น พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเรื่องราวที่นิยมมากจาก 550 พระชาติของพระพุทธเจ้าที่เคยเป็นพระโพธิสัตว์ ในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้การเขียนภาพพระโพธิสัตว์ 550 พระชาติ ปรากฏให้เห็นจิตรกรรมภายใน กรุปราสาทวัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา สมัยอยุธยาตอนต้น แต่ความนิยมส่วนใหญ่ในเวลา ต่อมาจะนิยมวาดเพียง 10 พระชาติ ประกอบด้วย เตมียชาดก, มหาชนกชาดก, สุวรรณสามชาดก,

เนมิราชชาดก, มโหสถชาดก, ภูริทัตตชาดก, จันทกุมารชาดก, นารทชาดก, วิธูรชาดก และเวสันดรชาดก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระชาติสุดท้าย บางแห่งมักนิยมเขียนภาพเต็มเนื้อหาซึ่งเป็นพระชาติที่มีเนื้อหายาวที่สุดถึง 1,000 พระคาถาและเป็นที่มาของประเพณีเทศน์มหาชาติ

1.2.4 ไตรภูมิจักรวาล (ภาพที่ 5.8)

ภาพที่ 5.8 จิตรกรรมไตรภูมิจักรวาล ภายในอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธารวาส จ.เพชรบุรี

ไตรภูมิจักรวาลเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ทั้งนี้ตามความเชื่อดังกล่าว จักรวาลมีลักษณะเป็นทรงกลมคือโลก อันประกอบด้วยแกนกลางที่เรียกว่า เขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ประทับของพระอินทร์ ทั้งนี้ยังมีเขวงแหวนที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุไว้ เรียกว่า สัตตบริภันท์ กอปรด้วย ยุคลธร อสิินธร กรวิก สุทัคนะ เนมินทร วินตกะและอัสกัณณะซึ่งลดหลั่นกันจากสูงลงต่ำ ระหว่างช่องเขาถูกกั้นด้วยแม่น้ำที่เรียกว่า นทีสีพันดร ถัดจากเขาอัสกัณณะเป็กมหาสมุทรที่ตั้งของทวีปทั้งสี่คือ ทิศเหนือ เรียกว่า อุตฺรกุรุทวีป ทิศใต้ เรียกว่า ชมพูทวีป ทิศตะวันออก เรียกว่า บุรพะวิเทหะทวีป และทิศตะวันตก เรียกว่า อมรโคยานทวีป ทั้งนี้เลยออกมาเป็นกำแพงจักรวาลและมีพระอาทิตย์กับพระจันทร์มีความสูงเท่าเขาอสิินธร ทั้งหมดรวมกันเป็นจักรวาลตามความเชื่อในไตรภูมิ แต่ทั้งนี้ การเขียนภาพไตรภูมิจักรวาลบนผนังนั้น มีอาจเขียนในลักษณะที่เป็นวงกลมได้เนื่องด้วยไม่สามารถแสดงรายละเอียดตามที่กล่าวมาได้ เหตุนี้การเขียนภาพนี้จึงแสดงออกในลักษณะเป็นภาพตัดขวาง (ประหนึ่งตัดโลกเป็นครึ่งวงกลมเพื่อเผยให้เห็นภายใน) จึงทำให้รายละเอียดต่างๆ เห็นได้ชัด โดยเฉพาะภาพเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภันท์ที่มีลักษณะถูกเขียนออกมาเป็นแห่งลดหลั่นกัน ซึ่งเป็นจุดหนึ่งในการสังเกตภาพไตรภูมิจักรวาลอีกด้วย

1.2.5 เทพชุมนุม (ภาพที่ 5.9)

ภาพที่ 5.9 จิตรกรรมเทพชุมนุม
ภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม
ราม จ.เพชรบุรี

ภาพเทพชุมนุม มีความเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตอน พระพุทธเจ้าตรัสรู้ โดยในปฐมสมโพธิกถาได้กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ว่ามีเทพจากหิมาโลคจักรวาลเหาะลงมาเพื่อแซ่ซ้องสรรเสริญพระพุทธเจ้าที่ทรงมีชัยเหนือเหล่ามาร ทั้งนี้ภาพดังกล่าวมักเขียนเหนือบริเวณหน้าต่าง โดยเขียนเป็นภาพเทพต่างๆ อาทิ พระพรหม พระอินทร์ ครุฑ ฯลฯ ซึ่งมักอยู่ในอิริยาบถพนมมือและผินหน้าไปในทิศทางที่ตั้งพระประธาน เหตุนี้จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า การเขียนภาพเทพชุมนุมภายในอุโบสถนั้น อาจเชื่อมโยงไปกับพระประธานของอาคารที่อยู่ปางมารวิชัยซึ่งได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมภาพเทพชุมนุมกับประติมากรรมพระพุทธรูปที่ช่างสื่อความหมายได้อย่างลงตัว

1.2.6 วรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมและวรรณกรรมท้องถิ่นบางเรื่อง บางครั้งถูกนำมาเขียนด้วยเช่นกัน ทั้งปรากฏในงานช่างหลวงอย่างจิตรกรรมวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ที่มีการเขียนวรรณกรรมเรื่องศรีธนญชัย ทั้งนี้ งานวรรณกรรมท้องถิ่นมักจะเขียนเป็นงานภายนอกเมืองหลวงหรือตามภูมิภาคต่างๆ ซึ่งมักนิยมนำเรื่องราวที่นิยมในท้องถิ่นนั้นๆ ถ่ายทอดในงานเขียน อาทิ วรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย การะเกด และพระลักพระลามที่นิยมใช้เขียนบนจิตรกรรมในภาคอีสาน เป็นต้น

1.2.7 อื่นๆ

นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น จิตรกรรมยังคงปรากฏเรื่องราวอื่นๆ ตามรสนิยมหรือความต้องการของผู้เขียนในแต่ละสมัยอีกด้วย อาทิ การเขียนภาพเครื่องมงคลแบบจีนตามพระราชนิยมของรัชกาลที่ 3 หรือการเขียนภาพปริศนาธรรมหรือภาพกัจจของสงฆ์ต่างๆ ที่เป็นรสนิยม

ของรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันมีส่วนสัมพันธ์กับการปฏิรูปพระพุทธศาสนา โดยปรับแนวคิดในการเขียนภาพที่เน้นถึงเหตุและผลตามหลักพระไตรปิฎกมากกว่าการเขียนภาพแนวปรัมปราคติ ตลอดจนการเขียนภาพที่เน้นเหตุการณ์และสถานที่จริงอย่างจิตรกรรมพระราชประเพณีสิบสองเดือนภายในอุโบสถวัดราชบพิตร กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประติมากรรมไทย

ศิลปกรรมประเภทประติมากรรมที่พบในประเทศไทย มีทั้งประติมากรรมลอยตัว นูนสูงและนูนต่ำ ทั้งนี้ ประติมากรรมในศาสนาพุทธอย่างพระพุทธรูปแต่ละสมัยมีความแตกต่างกันไปตามอิทธิพลที่ได้รับ จนกระทั่งมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงตามรสนิยมของตนเอง นอกจากรูปแบบแล้ว การตีความของศิลปกรรมที่เรียกว่าประติมานวิทยา ยังคงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจต่อการศึกษาประติมากรรมไทย เนื่องด้วยเป็นการแสดงออกถึงนัยยะอย่างหนึ่งของช่างที่ได้สร้างสรรค์ผลงานออกมา นอกเหนือจากความงามทางสุนทรียะเท่านั้น ทั้งนี้แนวคิดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป รวมทั้งพระพุทธรูปที่สำคัญของประเทศไทย สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป

พระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ในอดีตพบการสลักภาพพระพุทธรูปเกิดขึ้นครั้งแรกราวพุทธศตวรรษที่ 6 – 10 ในประเทศอินเดียซึ่งตรงกับศิลปะคันธาระ ศิลปะมถุราและศิลปะอมราวดี และเกิดขึ้นหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานถึง 600 ปี (เชษฐ ติงสฤษดิ์, 2554) โดยก่อนที่จะเกิดการสร้างรูปเคารพดังกล่าวมีการใช้ระบบสัญลักษณ์อื่นๆเป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งปูชนียวัตถุและปูชนียสถานซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2553) (ตำแหน่งทางวิชาการขณะนั้น) ได้รวบรวมสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าโดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

2.1.1 พระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวเกิดขึ้นในตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานซึ่งคำกล่าวของพระองค์ก่อนปรินิพพานที่ว่า “..... *ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ*” คำกล่าวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการระลึกถึงพระธรรมพระวินัยประหนึ่งการสักการะพระพุทธเจ้าเช่นกัน

2.1.2 สังฆเวชนียสถาน สถานที่กระทำการระลึกถึงพระพุทธองค์ซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังที่นั้นๆ มีทั้งสิ้น 4 แห่ง ดังนี้

2.2.2.1 ป่าลุมพินีวัน เมืองกบิลพัสดุ์ อันเป็น สถานที่ประสูติ

2.2.2.2 วิหารมหาโพธิ์ เมืองพุทธคยา อันเป็น สถานที่ตรัสรู้

2.2.2.3 ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี อันเป็น สถานที่ปฐมเทศนา

2.2.2.4 เมืองกุสินารา อันเป็น สถานที่ปรินิพพาน

2.1.3 พระบรมสารีริกธาตุและพระสถูป การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของโทณพราหมณ์ภายหลังจากถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้าเสร็จสิ้นแก่เจ้าเมืองทั้ง 8 แห่ง ได้มีการสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นด้วย ซึ่งในอินเดียโบราณ สถูปเป็นที่เก็บอัฐิของชนชั้นสูง และเมื่อพุทธศาสนาถูกเผยแพร่อย่างกว้างขวางจึงเกิดการสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นต่อกันมา จนกระทั่งสัญลักษณ์หนึ่งพระพุทธศาสนาคือพระสถูป

2.1.4 ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในสมัยก่อนพุทธกาลมีการนับถือต้นไม้ใหญ่เนื่องจากเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์ เทพยดาสิงสถิตย์ ต้นโพธิ์ถือเป็นต้นไม้ใหญ่เช่นกันผนวกกับพระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์จึงทำให้เป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน กอปรกับคำตรัสตอบแก่พระอานนท์ที่เมืองเชตวันที่ว่า **“ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นเจดีย์วัตถุแทนพระองค์ได้”** ยิ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ คือ ตัวแทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า

2.1.5 พระพุทธรูป มี 2 ลักษณะคือ พระพุทธรูปแบบเว้าลึก กับ พระพุทธรูปแบบนูนสูง โดยมีแนวคิดในการสร้างต่างกัน คือ พระพุทธรูปแบบเว้าลึก แรกเริ่มหมายถึงการปรากฏอยู่เป็นนิรันดร์ของบุคคลสำคัญ ตลอดจนเป็นเครื่องหมายของแห่งชัยชนะ ต่อมาจะมีการอ้างตำนานที่กล่าวถึง การเสด็จมาโปรดประทับรอยพระพุทธรูปของพระพุทธองค์เองจนทำให้เกิดความศรัทธา ส่วนพระพุทธรูปแบบนูนสูง สร้างขึ้นตามแนวคิดเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ (ภาพที่ 5.10)

ภาพที่ 5.10 รอยพระพุทธรูป (แบบเว้า) วัดมณฑป กรุงเทพฯ

2.1.6 สัญลักษณ์มงคลบนภาพสลักอินเดียโบราณแทนพระพุทธเจ้า ก่อนเกิดการสลักประติมากรรมพระพุทธรูปขึ้นในอินเดียราวสมัยพุทธศตวรรษที่ 6 - 10 ในสมัยอินเดียโบราณคงใช้ระบบ

สัญลักษณ์มงคลแทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าแทนดังจะเห็นได้จากภาพสลักเล่าเรื่องพุทธประวัติ โดยสัญลักษณ์ที่ใช้แทนนั้น เช่น พระพุทธรูป ต้นพระศรีมหาโพธิ์มีบัลลังก์เปล้าโคนต้นสื่อถึงตอนตรัสรู้ ธรรมจักรสื่อถึงการแสดงพระธรรมเทศนา และสฎปัสสูสื่อถึงตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นต้น

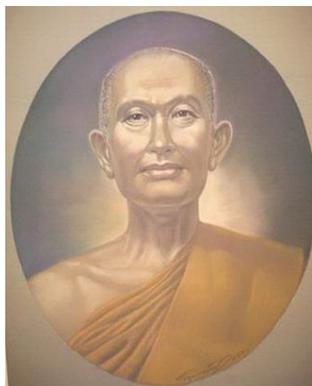
2.2 แนวคิดในการสร้างพระพุทธรูป

ภายหลังจากพระพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนในประเทศไทยราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 การสร้างพระพุทธรูปจึงแพร่หลายไปยังพื้นที่ต่างๆซึ่งในแต่ละสมัยก็มีแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปแตกต่างกัน โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2553) (ตำแหน่งทางวิชาการขณะนั้น) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การสร้างตามแนวคิดตัวแทนของพระพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปในฐานะพระศาสดาเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาโดยมักอ้างถึงตำนานในการสร้างพระพุทธรูปประหนึ่งเป็นพระพุทธรูปประสงค์ที่ต้องการฝากไว้กับพระพุทธศาสนาซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ชัดเจนในตำนานพระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์แดงและตำนานพระพุทธรูปสิหิงส์

2.2.2 การสร้างตามแนวคิดมหาบุรุษลักษณะ แนวความคิดดังกล่าวปรากฏในพระสัตตันตปิฎก ที่กล่าวถึงมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการซึ่งจะเกิดกับเฉพาะบุคคลเท่านั้น ซึ่งนอกเหนือจากลักษณะ 32 ประการ อาทิ พระฉวีละเอียดยและเปล่งดุจทองคำ พระอุณาโลมระหว่างพระขนงแล้วนั้น ยังมีลักษณะอื่นๆที่เรียกว่าอนุพยัญชนะอีก 80 ประการ เช่น พระกรรณยาว พระขนงดุจคันศร เป็นต้น ทั้งนี้มหาบุรุษลักษณะและอนุพยัญชนะเป็นข้อมูลหนึ่งในการนำมาออกแบบเพื่อใช้กับพระพุทธรูปของช่างตามข้อกำหนดในการกรรมวิธีและความเป็นไปได้ในการแสดงออกจึงส่งผลให้ช่างสามารถแสดงออกได้บางประการ

2.2.3 การเพิ่มความสำคัญพระพุทธรูปด้วยพิธีพุทธาภิเษก แนวคิดดังกล่าวเชื่อว่าเกิดขึ้นในอินเดียมาก่อน ทั้งนี้การทำพิธีพุทธาภิเษกส่งผลให้พระพุทธรูปองค์นั้นศักดิ์สิทธิ์และเชื่อว่ามีเทพยดาอารักษ์ อนึ่งการใส่วัตถุมงคลในพระพุทธรูป อาทิ ม้วนคัมภีร์ พระพุทธรูปขนาดเล็ก ถือว่าเป็นการเพิ่มความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระพุทธรูปนั้นมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระพุทธรูปสำคัญๆในอดีต เช่น พระมงคลบพิตรที่มีการบรรจุพระพุทธรูปสำริดขนาดเล็กลงในพระอุระหรือการสร้างอวัยวะเทียม เช่น หัวใจ ปอด ด้วยเครื่องเงินของชาวเหนือประหนึ่งเป็นการปลุกชีวิตพระพุทธเจ้า ตลอดจนการทำพิธีเบิกพระเนตรก็เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 5.11 ภาพวาดของสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
ที่มา : <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13344>

2.2.4 แนวคิดการสร้างปางของพระพุทธรูป “ปาง” เรียกเหตุการณ์ต่างๆในพุทธประวัติ อาทิ ปางมารวิชัย ปางนาคปรก และใช้เรียกตามลักษณะท่าทางของพระพุทธรูปอีกด้วยโดยเฉพาะการบ่งชี้ถึงท่าทางของพระหัตถ์ อาทิ ปางประทานพร ปางประทานอภัย ซึ่งจำนวนของพระรูปปางต่างๆแต่ละสมัยนั้นมีแตกต่างกันเช่นเดียวกับความนิยมในการสร้างปางพระพุทธรูปแต่ละสมัย แต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 กลับพบว่ามีแนวคิดค้นปางพระพุทธรูปมากที่สุดกว่า 40 ปางซึ่งค้นคว้าและศึกษาโดยสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (ภาพที่ 5.11)

ภาพที่ 5.12 พระพุทธรูปประจำวันภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี

2.2.5 แนวคิดพระพุทธรูปประจำวัน (ภาพที่ 5.12)ความเชื่อทางโหราศาสตร์มีตำราที่เรียกว่า “มหาทักษาพยากรณ์” อันกล่าวถึงการเสวยอายุหรือคุมดวงชะตาของเทวดาพระเคราะห์ซึ่งบางครั้งอาจอยู่ในตำแหน่งที่ไม่ดีหรือที่เรียกว่า ชะตาแตกจึงมีการแก้ไขดวงชะตาที่เรียกว่าสะเดาะเคราะห์

โดยการบูชาพระประจำวันหรือประจำพระเคราะห์ซึ่งมีด้วยกัน 9 องค์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหูและพระเกตุ โดยแต่ละองค์จะมี “กำลัง” คือ ช่วงเวลาการเสวยอายุที่ไม่เท่ากัน หรือที่มักเรียกว่า “กำลังวัน” รวมทั้งสิ้น 108 ปี ซึ่งการตรวจดูช่วงอายุว่าตรงเทพพระเคราะห์ใดให้นับกำลังตามเข็มนาฬิกา

2.2.6 การสร้างพระพุทธรูปเพื่ออานิสงส์และความปรารถนาของผู้สร้าง การสร้าง

พระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนคงทำขึ้นเพื่อหวังบุญกุศลหรืออานิสงส์ต่างๆ ไม่ว่าจะกับตนเองหรือวงศ์ญาติ ทั้งนี้ อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปนั้นปรากฏมาตั้งแต่อดีตตั้งแต่เห็นได้จากจารึกที่ติดอยู่กับฐานพระพุทธรูปบางองค์และจารึกอื่นๆ โดยส่วนใหญ่มักปรากฏข้อความที่เกี่ยวกับอานิสงส์และความปรารถนาในการสร้างเพื่อให้เกิดในยุคพระศรีอาริย์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ยังมีการสร้างพระเพื่อต่ออายุหรือสี่ชะตาตนเองโดยการสร้างตามจำนวนผู้สร้างเป็นการแทนอายุผู้สร้าง หรือที่เรียกกันว่า พระแผง ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปเพื่อใช้ในงานเฉพาะกิจหรือพิธีเฉพาะ อาทิ พระคันธาราราชฎ์ที่ใช้ในพระราชพิธีขอฝนหรือพระราชพิธีพืชมงคล (ภาพที่ 5.13)

ภาพที่ 5.13 พระคันธาราราชฎ์ สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพที่ 5.14 พระพุทธรูปสิหิงส์ ประดิษฐานภายในพระวิหาร วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ 1 ใน 3 ของพระพุทธรูปสิหิงส์ที่สำคัญของไทย

2.2.7 แนวคิดการจำลองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ (ภาพที่ 5.14) เป็นการทำขึ้นเนื่องด้วย

ชื่อเสียงและความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปนั้นๆ ในชุมชนซึ่งการจำลองอาจมีปัจจัยแตกต่างกัน ดังนี้ ประการแรก การจำลองเพื่อใช้ในการแห่ คือ การจำลองที่เกิดจากไม่สามารถนำพระพุทธรูปจริงออกมาจากอุโบสถหรือศาสนาคารได้ อันนำมาใช้แห่เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ชุมชนและชาวบ้านได้ อาทิ การ

แห่งพระศาสนาจำลองของวันสุวรรณาราม กรุงเทพฯในวันสงกรานต์ การแห่พระพุทธรูปหลวงพ่อดำจำลอง วัดบางพลีใหญ่ จ.สมุทรปราการ ประการต่อมา การจำลองเพื่อประดิษฐานที่อารามอื่น อันเกิดจากการเดินทางที่ไม่สะดวกจึงจำลองพระพุทธรูปสำคัญๆ มาอยู่ใกล้กับชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับแนวคิดกุศล ในการสร้างพระพุทธรูปซึ่งโดยทั่วไปก็มักที่จะเลือกรูปแบบพระพุทธรูปที่สำคัญมาจำลอง อาทิ พระพุทธสิหิงส์และพระพุทธชินราช และประการสุดท้าย การจำลองเพื่อไว้ตามบ้านและพกติดตัว ธรรมเนียมดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเมื่อเกิดแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดการจำลองขึ้นและย่อให้มีขนาดที่เหมาะสมเพื่อประดิษฐานไว้ที่บ้านและบางครั้งก็ใช้พกติดตัวที่เรียกว่า พระเครื่อง

2.2.8 แนวคิด พระอดีตพุทธเจ้า พระปัจจุบันพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้า

แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นในศาสนาพุทธมหายานก่อนที่พุทธเถรวาทจะรับมาใช้โดยคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างคัมภีร์พุทธวงศ์ กล่าวถึงจำนวนพระอดีตพุทธเจ้าไว้ 27 พระองค์ และมีปัจจุบันพุทธเจ้า คือ พระโคตมพุทธเจ้า 1 พระองค์ และอนาคตพุทธอีก 10 พระองค์ ทั้งนี้มีพระอนาคตพุทธเท่านั้นมีลักษณะแตกต่างออกไป คือ หากมีการสร้างจะมีการสร้างในลักษณะสวมใส่เครื่องทรงอย่างกษัตริย์ต่างจากพระอีกสององค์ที่มีลักษณะนุ่งห่มจีวรทั่วไป ทั้งนี้พระพุทธรูปที่สร้างเป็นกลุ่มอาจสื่อถึงแนวคิดนี้ก็เป็นได้โดยมักจะพบกลุ่มพระพุทธรูปจำนวนดังนี้ คือ กลุ่มพระพุทธรูป 4 องค์ กลุ่มพระพุทธรูป 5 องค์ กลุ่มพระพุทธรูป 24 พระองค์ กลุ่มพระพุทธรูป 28 พระองค์ และกลุ่มพระพุทธรูปที่มากกว่า 28 พระองค์

2.2.9 แนวคิดพระพุทธรูปในคติมหายาน โดยเฉพาะในช่วงหลังที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

ในสกุลวัชรยานได้แบ่งพระพุทธรูปออกเป็น 3 ระดับ คือ พระอาทิพุทธ คือ พระพุทธเจ้าที่สูงที่สุดในมหายาน นิยมทำรูปพระวัชรธร ถีววัชระและกระดิ่งในพระหัตถ์ พระธยานิพุทธซึ่งมี 5 องค์ ประดิษฐานประจำทิศทั้งห้า คือ ทิศเหนือ-ใต้ ทิศตะวันออก - ตะวันตก ทิศเบื้องบน รูปเคารพมักอยู่ในรูปของพระโพธิสัตว์ และพระมุนิพุทธเจ้า พระที่ลำดับต่ำสุดของทางมหายานที่เกิดจากการบันดาลจากพระธยานิพุทธ

2.2.10 แนวคิดพระคู่บ้านคู่เมือง ความต้องการความสวัสดิมงคลหรือเครื่องยึดเหนี่ยว

ของบ้านเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างพระพุทธรูปขึ้นประจำเมืองขึ้นและแนวคิดดังกล่าวก็มีการแพร่หลายออกไป อาทิ การสร้างพระพุทธชินราชแห่งเมืองพิษณุโลก การสร้างพระพุทธสิหิงส์แห่งเมืองเชียงใหม่ ทั้งนี้แนวคิดการมีพระพุทธรูปศักดิ์แต่ละเมือง ในอดีตการสู้รบและทำสงครามกันหากเมืองใดแพ้จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปของเมืองนั้นกลับไปด้วยเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาศูนย์รวมจิตใจหรือ

ทำลายขวัญของชุมชนหรือเมืองนั้นไป อาทิ การนำเอาพระพุทธรูปสีหิงส์มายังกรุงศรีอยุธยาจากการตีเมือง เชียงใหม่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การนำเอาพระแก้วมรกตมาจากเมืองเวียงจันทน์จากการตี ของพระยามหากษัตริย์ศึกในสมัยธนบุรี

2.2.11 แนวคิดพระพุทธรูปในฐานะเอกลักษณ์ไทย เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการกระตุ้น ให้เกิดชาตินิยมซึ่งเป็นการใช้วัฒนธรรมต่างๆในอดีตเพื่อรองรับการเมืองการปกครองซึ่งเห็นชัดในสมัย รัชกาลที่ 5 จนกระทั่งรัชกาลที่ 6 แนวคิดดังกล่าวจึงเกิดเป็นนโยบายชาตินิยม ทั้งนี้ภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เกิดกระแสชาตินิยมและความเป็นไทยขึ้น มีการใช้พระพุทธรูป สุขุขทัย ลักษณะพระลีลาในเชิงเครื่องสอนใจหรือเตือนใจโดยหลวงวิจิตรวาทการซึ่งผลที่ตามมาจึงเกิด ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปสุขุขทัยขึ้นมากกว่าพระพุทธรูปในศิลปะอื่นๆ

2.2.12 แนวคิดพระพุทธรูปในบทบาทเชิงพาณิชย์ การกลายสภาพพระพุทธรูปสู่ สภาพสินค้าเกิดจากเหตุ 2 ประการ คือ ความนิยมและความสวยงามทางด้านศิลปะซึ่งเห็นชัดในสมัย รัชกาลที่ 5 เช่น การรวบรวมพระพุทธรูปจากหัวเมืองต่างๆตามรับสั่งของรัชกาลที่ 5 มายังวัดเบญจมบพิตร และความเชื่อในด้านไสยศาสตร์และเครื่องราง ซึ่งเห็นได้ชัดในกลุ่มที่นับถือเครื่องรางของขลังต่างๆโดย เฉพาะที่ปลุกเสกจาก เกจิอาจารย์ดัง จึงทำให้เกิดการเข้าพระเกิดขึ้นซึ่งแนวคิดนี้ต่างจากแนวคิดแรก อย่างชัดเจน แนวคิดด้านเครื่องรางของขลังเห็นได้ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4 เกิดการทำพระกริ่งโดยฝั่ง ตะกรุดไว้ที่ใต้ฐานพระซึ่งเป็นคุณวิเศษตามความเชื่อของเขมร

2.3 พระพุทธรูปที่สำคัญในประเทศไทย

การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยเริ่มต้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ทั้งนี้การสร้างพระพุทธรูป บางองค์นอกเหนือจากสะท้อนถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ยังสามารถสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรือง ของสังคมในสมัยต่างๆ ได้อีกด้วยซึ่งสังเกตได้จากปริมาณ ขนาด และความประณีตที่สะท้อนออกมาใน ด้านความงามทางสุนทรียศาสตร์ ตลอดจนยังสะท้อนถึงบทบาททางความเชื่อและอิทธิฤทธิ์ในพระพุทธรูป นั้นๆอีกด้วย

ทั้งนี้ ประเทศไทยมีพระพุทธรูปที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากและยังคงถือเป็นพระพุทธรูปใน ฐานะพระคู่บ้านคู่เมืองของประเทศ ตลอดจนมีความสำคัญในบริบททางการท่องเที่ยวอีกด้วยโดยแต่ละ องค์จะขออธิบายพอสังเขป ดังนี้

2.3.1 พระแก้วมรกตหรือพระพุทธรูปรัตนปฏิมากร (ภาพที่ 5.15)

ภาพที่ 5.15 พระแก้วมรกต ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

ที่มา : <http://www.dhammadham.org/thailand/bi01.php>

พระแก้วมรกต ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้หลักฐานในพงศาวดารกล่าวถึงปีที่พบพระแก้วมรกต ในปี พ.ศ. 1979 ตรงกับสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน โดยพบจากเหตุอัสนีบาตเจดีย์วัดพระแก้ว จ. เชียงราย (วัดป่าเหี้ยะ) หลังจากนั้นจึงอัญเชิญมายังเมืองเชียงใหม่ แต่เกิดเหตุช้างไปอัญเชิญพระแก้วมรกตนั้นเดินทางไปยังเมืองลำปาง เหตุนี้จึงนำพระแก้วมรกต จึงถูกประดิษฐานยังวัดพระแก้วดอนเต้า จ. ลำปางก่อนที่จะนำมาประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อคราวสร้างวัดเจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่เสร็จสิ้น จึงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองลำปางมาประดิษฐานไว้ที่ซุ้มจระณะด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ จนกระทั่งสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระอุปราชแห่งล้านช้างซึ่งครองเมืองเชียงใหม่อยู่ขณะนั้น เมื่อคราวพระบิดาสิ้นพระชนม์จึงต้องเสด็จกลับไปครองเมืองล้านช้างและนำพระแก้วมรกตไปประดิษฐานที่ล้านช้างกว่า 200 ปี จนล่วงมาถึงสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกไปอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองลาวมายังธนบุรีและในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ขึ้นครองราชย์จึงทรงโปรดให้ย้ายพระแก้วมรกตจากเมืองธนบุรีมายังวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวังจนกระทั่งปัจจุบัน

รูปแบบทางด้านศิลปกรรมของพระแก้วมรกต จัดอยู่ในศิลปะล้านนา กลุ่มที่ 1 ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญอย่างท่าประณับนั่งขัดสมาธิเพชร พระพักตร์กลม ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน หรือที่นิยมเรียกว่าแบบเชียงแสนสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับกลุ่มพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาโดยสังเกตจากการ

ไม่ทำเม็ดยพระศกในส่วนของพระเศียรที่พบมากในพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556)

2.3.2 พระพุทธรูทสิหิงส์ (ภาพที่ 5.16)

ภาพที่ 5.16 พระพุทธรูทสิหิงส์ ประดิษฐานภายในพระวิหาร วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่

ตำนานการสร้างพระพุทธรูทสิหิงส์ตามเอกสารสำคัญอย่างชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่า สร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้ากือนาหรือพระเจ้าแสนเมืองมา ราวพุทธศตวรรษที่ 20 โดยเกิดจากทำวมหาพรหมเป็นผู้ไปเชิญพระพุทธรูทสิหิงค์และพระแก้วมรกตมาจากเมืองกำแพงเพชร บางตำนานกล่าวว่าไปตีเมืองกำแพงเพชรและนำมาพระพุทธรูททั้งสององค์กลับมาด้วย ทั้งนี้พระแก้วมรกตนั้นนำมาไปประดิษฐานที่เมืองเชียงแสน (จ.เชียงรายในปัจจุบัน) และมอบพระพุทธรูทสิหิงค์แก่พระเจ้ากือนาในฐานะพระอนุชาไปประดิษฐาน ณ เมืองเชียงใหม่ ครั้งหนึ่งทำวมหาพรหมเคยยืมพระพุทธรูทสิหิงค์ขึ้นไปยังเชียงรายเพื่อหล่อแบบจำลอง และภายหลังจากที่ทำวมหาพรหมสิ้น พระเจ้าแสนเมืองมาจึงอัญเชิญกลับมายังเมืองเชียงใหม่ และประดิษฐานไว้ที่วัดสี่เชียงพระหรือวัดพระสิงห์ในปัจจุบัน บางตำนานกล่าวว่าทำวมหาพรหมแย่งชิงสมบัติกับพระเจ้าแสนเมืองมาแต่แพ้จึงเสด็จไปยังเมืองกำแพงเพชร ต่อมาเมื่อมีความสนิทสนมกับเชื้อพระวงศ์จึงทูลขอพระพุทธรูทสำคัญทั้งสององค์มาและถวายพระพุทธรูทสิหิงส์แต่พระเจ้าแสนเมืองมา จนกระทั่งทำวมหาพรหมได้รับพระราชทานอภัยโทษให้กลับยังเมืองเชียงรายตามเดิมและจึงนำพระแก้วมรกตไปประดิษฐานที่เชียงรายตามตำนานที่ปรากฏสืบมา

รูปแบบทางด้านศิลปกรรมของพระพุทธรูปหิंसจัดอยู่ในศิลปะล้านนาหรือเชียงแสน กลุ่ม 1 เช่นเดียวกับพระแก้วมรกต โดยมีลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร พระวรกายอวบพระพักตร์กลม เม็ดพระศกขนาดใหญ่ สันขาภูสี้นเหนือพระถันหรือที่เรียกว่า พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง

ทั้งนี้พระพุทธรูปหิंसที่สำคัญในประเทศไทยมี 3 องค์ คือ องค์แรก พระพุทธรูปหิंसภายในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ที่กล่าวมาข้างต้น องค์ที่สอง พระพุทธรูปหิंसภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร มีรูปแบบทางศิลปะสุโขทัยอิทธิพลลังกา และองค์สุดท้าย คือ พระพุทธรูปหิंस ภายในหอพระพุทธรูปหิंस จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะพระวรกายอวบอ้วนและเตี้ยมากกว่าองค์อื่นๆ หรือที่เรียกว่า แบบขนมต้ม จัดอยู่ในสกุลช่างนครศรีธรรมราช

2.3.3 พระพุทธรูปชินราช (ภาพที่ 5.17)

ภาพที่ 5.17 พระพุทธรูปชินราช ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก

พระพุทธรูปชินราชไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่นอน มีแต่ที่ปรากฏตามพงศาวดารเหนือที่กล่าวว่าสร้างขึ้นโดยพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก (พระมหาธรรมราชาลิไท) ในปี พ.ศ. 1500 โดยรับสั่งให้ช่างจากเมืองศรีสัชชนาลัย สวรรคโลก เชียงแสนและหริภุญชัยมาสร้างภายหลังจากการสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเสร็จสิ้น โดยช่วยกันหล่อพระถึง 3 องค์ คือ พระพุทธรูปชินราช พระศรีศาสดาและพระพุทธรูปชินสีห์ อนึ่งเรื่องราวปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปชินราชยังปรากฏให้เห็นในจดหมายเหตุกรุงศรีอยุธยา ที่กล่าวถึงการเสด็จของพระรามเมศวร (พระบรมไตรโลกนาถ) ในปี จ.ศ 800 ไปยังเมืองพิษณุโลกและทรงทอดพระเนตรเห็น

รูปแบบศิลปกรรมของพระพุทธรูปโสธรเป็นพระพุทธรูปหินทรายที่สลักขึ้นจากหิน 11 ชั้น ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางสมาธิ จัดอยู่ในศิลปะอยุธยาตอนต้น มีลักษณะพระพักตร์กลมแป้นและขีมี รัศมีทรงสูงเป็นเปลว สันขาภิเษมใหญ่ยาวจรดพระนาภี ปลายแยกออกเป็นเขี้ยวตะขาบซึ่งจัดอยู่ในศิลปะอุทธรุ่นที่ 2 หรือสมัยอยุธยาตอนต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556)

นอกเหนือจากพระพุทธรูปที่สำคัญที่กล่าวมานั้น ยังคงมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของประเทศไทยอีกมากมายที่สำคัญทั้งระดับชาติและท้องถิ่นและมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ตลอดจนรูปแบบศิลปกรรมที่โดดเด่นอีกด้วย อาทิ พระมหาสุวรรณปฏิมากร วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร กรุงเทพฯ, พระศรีศากยมุนีภายในพระวิหารหลวง วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ และ พระใส วัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย

3. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย

สถาปัตยกรรมไทยในบริบททางการท่องเที่ยวมักเกี่ยวข้องกับวัดเสียส่วนใหญ่ โดยสิ่งก่อสร้างหรืออาคารอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ อาคารหลังคาคลุมและเจดีย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักที่เห็นได้ภายในวัดทั้งที่เป็นโบราณสถานและยังใช้งานอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้รูปแบบของอาคารและเจดีย์ส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันตามแต่ละสมัยซึ่งเกิดจากปัจจัยทางด้านอิทธิพล สังคมและรสนิยมทางเชิงช่างที่ได้รับมา อีกทั้งยังมีนัยยะเชิงสัญลักษณ์และความหมายที่แฝงร่วมอยู่ด้วย ตลอดจนฐานันดรศักดิ์ผู้สร้างและผู้ที่ถูกอุทิศถวายให้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อลักษณะของสถาปัตยกรรมเช่นกัน ดังนั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งอาคารหลังคาคลุมและเจดีย์แต่ละสมัยสามารถอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้

3.1 ความหมายและรูปแบบอาคารหลังคาคลุมในศิลปะไทย

อาคารหลังคาคลุมภายในวัดของไทย อาทิ อุโบสถ วิหาร ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นอาคารซึ่งมีหลังคาปีกนกซ้อนชั้นลดหลั่นกันไป ทั้งนี้ลักษณะของอาคารซ้อนชั้นถือเป็นรูปแบบของเรือนฐานันดรสูงที่ใช้กับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น ทั้งนี้การนำมาใช้กับอาคารเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ย่อมสะท้อนถึงนัยยะเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับฐานันดรศักดิ์ของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในวรรณะกษัตริย์ ดังนั้น การสร้างอาคารซ้อนชั้นสำหรับเป็นศาสนาคารเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปจึงหมายถึงที่ประทับของพระพุทธเจ้า

ทั้งนี้ อาคารหลังคาคลุมที่มักถูกสร้างขึ้นภายในวัดของประเทศไทย มีดังนี้

3.1.1 อุโบสถหรือโบสถ์ และพระอุโบสถ (ภาพที่ 5.19)

ภาพที่ 5.19 อุโบสถ วัดต้นแก้ว จ.เชียงใหม่

คำเรียก อุโบสถ มีหลากหลายคำซึ่งหากกล่าวถึงความแตกต่างคงอธิบายได้คือ อุโบสถ มักใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรมของวัดราษฎร์ ส่วนพระอุโบสถมักใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรมของวัดหลวงหรือพระอารามหลวง นอกจากนี้ยังมีคำที่ชาวบ้านนิยมเรียกทั่วไปว่าโบสถ์อีกด้วย ตลอดจนชื่อเรียกเฉพาะที่ต่างกันออกไปอย่างแถบภาคอีสานมักเรียกโบสถ์ว่า “สิม” เป็นต้น ทั้งนี้ อุโบสถ คือ อาคารสำหรับประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ จะมีเพียงหลังเดียวเท่านั้นภายในวัดโดยมีลักษณะที่สังเกตได้ง่ายคือ การทำใบเสมาล้อมรอบซึ่งเป็นข้อสังเกตหนึ่งที่แยกความแตกต่างระหว่างอุโบสถกับวิหาร อุโบสถส่วนใหญ่มักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เว้นเสียแต่บางครั้งหากอยู่ติดกับแม่น้ำลำคลองจะหันหน้าไปทางแม่น้ำซึ่งเป็นทิศทางเข้าหลักของวัดในอดีตที่ใช้เส้นทางทางน้ำในการสัญจร

อุโบสถมักมีลักษณะเป็นอาคารโถงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบไปด้วยผนังสกัดหรือผนังหุ้มกลอง ซึ่งเป็นผนังที่มีการทำเป็นประตูทางเข้า-ออกของอาคาร และผนังแปะซึ่งเป็นผนังที่มักมีการเจาะหน้าต่างของอาคาร รูปแบบอาคารแต่ละสมัยมีลักษณะคล้ายๆกันแตกต่างกันเพียงขนาดของอาคาร และองค์ประกอบด้านการตกแต่งที่ต่างกันไปบ้าง อาทิ อุโบสถที่มีฐานตอกห้องข้างหรือห้องสำเภาที่นิยมทำในสมัยอยุธยาตอนปลายอย่างอุโบสถวัดสระบัว จ.เพชรบุรี หรืออุโบสถที่สร้างในฝั่งกากบาทคือ มีมุขยื่น

ออกไปทั้งสี่ด้านหรือที่เรียกว่าทรงจตุรมุข อาทิ อุโบสถวัดภูมินทร์ จ.น่าน สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของอุโบสถ คือ หน้าบันซึ่งมักจะถูกสลักเสลาอย่างวิจิตรงดงามโดยมีเครื่องประกอบหน้าบันที่เรียกว่า เครื่องล่ายอง ทั้งช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง อีกทั้งบริเวณภายในหน้าบันมักมีการประดับลวดลายต่างๆ ลงไปภายใน อาทิ ภาพสลักนารายณ์ทรงสุบรรณ ซึ่งเดิมใช้เฉพาะเพียงอุโบสถหรืออาคารที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์เท่านั้นแต่ปัจจุบันมีการทำเลียนแบบเป็นเรื่องรสนิยมไปแล้ว การเปลี่ยนแปลงรูปแบบลายภายในหน้าบันชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการใช้ลวดลายแบบจีนเข้ามาประกอบ อาทิ ลายดอกพุดตาลหรือดอกโบตั๋น ทั้งนี้อุโบสถบางหลังในสมัยรัชกาลที่ 3 ทำตามรสนิยมแบบจีนอย่างชัดเจน คือ การไม่ทำช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ แต่เปลี่ยนเป็นการประดับด้วยปูนปั้นแทนซึ่งมักเรียกอาคารดังกล่าวว่า อาคารแบบแก่งจีน อาทิ อุโบสถวัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ ตลอดจนในสมัยรัชกาลที่ 4 อิทธิพลทางตะวันตกเริ่มเผยแพร่เข้ามา ลักษณะลวดลายประดับบนหน้าบันจึงมีลวดลายตามอย่างตะวันตกที่เรียกว่า ลายอย่างเทศเข้ามาปะปนเช่นกัน อาทิ ลายพรรณพฤกษาใบอะแคนทัสหรือใบองุ่น (ภาพที่ 5.20)

ภาพที่ 5.20 พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 4

3.1.2 วิหาร (ภาพที่ 5.21)

ภาพที่ 5.21 พระวิหารมลลลพิตร จ.พระนครศรีอยุธยา

อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าความแตกต่างของอุโบสถกับวิหาร สืบเนื่องจากประดิษฐานใบเสมา แต่ในส่วนของรูปแบบนั้นบางครั้งมีลักษณะเหมือนและคล้ายกันอย่างมาก โดยหน้าที่ของวิหารคือเก็บรวบรวมพระพุทธรูปและใช้ประกอบพิธีต่างๆทางศาสนา บางครั้งใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปที่สำคัญในอดีตการสร้างวัดจะให้ความสำคัญกับวิหารมากกว่าอุโบสถ ดังจะเห็นได้จากแผนผังการวางตำแหน่งอาคารในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาและสงอิทธิพลจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยจะสร้างวิหารไว้ด้านหน้า ตามด้วยเจดีย์ประธานและอุโบสถจะสร้างไว้ในตำแหน่งหลังสุดหรืออาจจะไม่ได้อยู่ในแกนเดียวกันก็ได้ แต่ที่น่าสังเกตคือการสร้างวิหารในอดีตจะมีขนาดใหญ่กว่าอุโบสถอย่างเห็นได้ชัด

ชื่อเรียกของวิหารมีความแตกต่างกันไปตามขนาด ตำแหน่งที่ตั้งและรูปทรงทางสถาปัตยกรรม ดังนี้

1. วิหารหลวง เป็นอาคารที่ตั้งอยู่หน้าเจดีย์หรือปราสาทประธาน มักใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปที่สำคัญ อาทิ วิหารหลวงวัดมหาธาตุ ภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย อดีตสันนิษฐานว่าเคยประดิษฐานพระศรีศากยมุนีซึ่งปัจจุบันประดิษฐานภายในพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1

2. วิหารทิศ เป็นอาคารที่มักตั้งอยู่ประจำด้านหรือทิศหลักที่สำคัญ ได้แก่ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศตะวันตกโดยเชื่อมต่อกับระเบียงคดซึ่งล้อมรอบอาคารประธานที่สำคัญ อาทิ เจดีย์ ปรางค์ หรืออุโบสถไว้ ลักษณะของวิหารทิศ เช่น วิหารทิศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

3. วิหารคด อาคารที่ตั้งอยู่ประจำมุมมักเชื่อมต่อกับระเบียงคดหรืออาจตั้งอยู่ตามมุมของเขตพุทธาวาส มีลักษณะเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบหักเป็นมุมฉากหรือคล้ายรูปตัว L ในภาษาอังกฤษ

4. วิหารน้อยหรือวิหารกลม อาคารขนาดเล็กซึ่งมักมีตำแหน่งที่ตั้งไม่แน่นอนและมักตั้งอยู่โดดๆ ไม่เข้ากลุ่มกับอาคารหลังอื่นๆ มักใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเก็บรวบรวมพระพุทธรูปไว้ภายใน

5. วิหารยอด วิหารที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานสิ่งสำคัญเฉพาะอย่าง เช่น พระวิหารยอด วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น

3.1.3 อาคารหลังคาคลุมรูปแบบอื่นๆ

นอกจากอุโบสถและวิหารแล้ว ยังมีอาคารหลังคาคลุมอื่นๆที่สำคัญซึ่งอาจไม่พบการก่อสร้างทุกวัด แต่มีลักษณะรูปแบบและโครงสร้างอาคารที่ชัดเจนและเป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

1. มณฑป อาคารในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหลังคาเป็นเรือนยอดแหลมซ้อนชั้น เช่นเดียวกับหลังคา “ทรงบุษบก” มีหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยในการประดิษฐานพระพุทธรูป พระไตรปิฎกและรอยพระพุทธรบาท มณฑปในประเทศไทยที่สำคัญ อาทิ พระมณฑปภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ และมณฑปพระพุทธรบาท วัดพระพุทธรบาท จ.สระบุรี

2. ศาลาราย รูปแบบอาคารประเภทหนึ่ง นิยมสร้างเป็นอาคารโถงเปิดโล่งทั้งสี่ด้าน มีขนาดเล็กและตั้งอยู่ล้อมรอบอุโบสถ มีหน้าที่เพื่อใช้เป็นที่นั่งฟังธรรมหรือนั่งพักผ่อนหย่อนใจของพุทธศาสนิกชน

3. หอระฆัง อาคารที่ใช้สำหรับแขวนระฆังหรือกลองเพื่อบอกอาณัติสัญญาณแต่พระภิกษุในการทำกิจของสงฆ์ประจำวัน อาทิ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น

4. หอไตรหรือหอพระธรรม อาคารเพื่อเก็บรักษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหรือพระไตรปิฎก ในอดีตนิยมสร้างไว้กลางบ่อน้ำเพื่อกันแมลงต่างๆไปทำลายคัมภีร์เนื่องด้วยสร้างจากวัสดุทางธรรมชาติ เช่น หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จ.อุบลราชธานี เป็นต้น

3.2 รูปแบบเจดีย์ในประเทศไทย

เจดีย์หรือสถูปเป็นสถาปัตยกรรมอย่างหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ในอดีตสถูปหรือเจดีย์ยังถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าก่อนที่จะมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น ดังจะเห็นได้ในงานประติมากรรมเล่าเรื่องล้อมรอบสถูปสาญจีในประเทศอินเดีย ทั้งนี้ พัฒนาการของเจดีย์เชื่อว่าแรงบันดาลใจมาจากหลุมฝังศพจนกระทั่งพัฒนาเป็นรูปแบบเจดีย์ซึ่งเรียกว่า สถูปทรงโอคว่ำหรือทรงอันทะ ดังปรากฏให้เห็นคือ สถูปสาญจี อินเดีย ซึ่งเป็นสถูปที่เก่าแก่ที่สุด และส่งอิทธิพลทางศิลปกรรมไปยังศรีลังกา อย่างเจดีย์รวัลเวลี ประเทศศรีลังกา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีอิทธิพลต่อเจดีย์ในศิลปะไทยที่เรียกว่า เจดีย์ทรงลังกา หรือ ทรงระฆังคว่ำ นอกเหนือจากเจดีย์ทรงระฆังที่มักพบเห็นเป็นจำนวนมากตามศาสนสถานและวัดแล้วนั้น รูปแบบเจดีย์ที่ปรากฏในประเทศไทยยังมีลักษณะอื่นๆที่หลากหลายซึ่งแตกต่างกันไปตามสมัยและอิทธิพลที่ได้รับ โดยสามารถสรุปและอธิบายได้ดังนี้

3.2.1 เจดีย์ทรงปราสาทยอด (ภาพที่ 5.22)

ภาพที่ 5.22 เจดีย์ทรงปราสาทยอด วัดป่าสัก จ.เชียงราย

เจดีย์ทรงปราสาทยอด เป็นเจดีย์ที่พบทางล้านนาหรือทางเหนือของประเทศไทยโดยรับอิทธิพลด้านรูปแบบจากการสร้างเจดีย์วิหารของพุกาม ข้อสังเกตของเจดีย์ทรงปราสาทยอดคือ มีการสร้างเรือนธาตุ (มักนิยมประดิษฐานพระพุทธรูปหรืออาจไม่มี ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ของชุมชนบริเวณเรือนธาตุ) และเหนือเรือนธาตุขึ้นไปจะสร้างเป็นลักษณะขององค์ระฆัง อาทิ เจดีย์วัดป่า

สัก จ. เชียงราย มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดซึ่งรูปแบบดังกล่าวคงได้รับอิทธิพลจากเจดีย์วิหารของศิลปะพุกาม เช่น เจดีย์วิหารสี่พันธุญ พุกาม

3.2.2 เจดีย์ทรงระฆัง (ภาพที่ 5.23)

ภาพที่ 5.23 เจดีย์ทรงระฆัง วัดช้างล้อม จ. สุโขทัย

เจดีย์ทรงระฆังเป็นเจดีย์ที่นิยมสร้างและพบเห็นในทุกยุคสมัย ลักษณะของเจดีย์ทรงระฆังต่างไปจากเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดตรงที่ไม่มีการสร้างเรือนธาตุ แม้ว่าเจดีย์ทรงระฆังจะเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างในทุกสมัย แต่มีองค์ประกอบแตกต่างกันซึ่งสามารถบ่งชี้ถึงยุคสมัยการสร้างได้ โดยเฉพาะชุดฐานรองรับองค์ระฆังเป็นองค์ประกอบที่สังเกตได้ชัดเจนที่สุด กล่าวคือ เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนานิยมใช้ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 3 ฐานซ้อนลดหลั่นกันรองรับองค์ระฆัง เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยนิยมใช้ฐานบัวถลา 3 ฐาน ที่เรียกว่า ชุดฐานบัวถลารองรับองค์ระฆัง หรือในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายจนกระทั่งรัตนโกสินทร์นิยมสร้างชุดฐานสิงห์ในการรองรับองค์ระฆัง

3.2.3 เจดีย์ย่อมุมหรือเพิ่มมุม (ภาพที่ 5.24)

เจดีย์ย่อมุมหรือเพิ่มมุม ปรากฏการสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลางดังเช่น เจดีย์ศรีสุริโยทัย จ. พระนครศรีอยุธยา เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ข้อสังเกตของที่มาของชื่อเจดีย์ย่อมุมหรือเพิ่มมุมนั้น ได้จากการเพิ่มมุมบริเวณองค์ระฆังจำนวนมากขึ้นและทำให้มุมที่เพิ่มขึ้นนั้นมีขนาดที่ย่อหรือเล็กลง บางครั้งพบว่าเจดีย์บางองค์มีการเพิ่มมุมหรือย่อมุมตั้งแต่ฐาน

เจดีย์อีกด้วย อนึ่งการเรียกชื่อเจดีย์ย่อมุมหรือเพิ่มมุมจะนับตามจำนวนมุมที่ปรากฏโดยนำจำนวนมุมที่สร้างคุณด้วย 4 ด้าน เช่น หากมีการย่อมุมด้านละ 3 มุมทั้ง 4 ด้าน จะมีมุมรวมทั้งสิ้น 12 มุม ดังนั้นจะเรียกเจดีย์องค์นี้ว่า เจดีย์ย่อมุมหรือเพิ่มมุมไม้สิบสอง เป็นต้น

ภาพที่ 5.24 เจดีย์เพิ่มมุมศรีสุริโยทัย

จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : [https://th.wikipedia.org/wiki/วัดสวน](https://th.wikipedia.org/wiki/วัดสวนหลวงสบสวรรค์)

หลวงสบสวรรค์

ภาพที่ 5.25 เจดีย์ทรงปราสาท วัดอรุณราชวราราม

กรุงเทพฯ

3.2.4 เจดีย์ทรงปราสาท (ภาพที่ 5.25)

ปราสาทหรือเจดีย์ทรงปราสาทเป็นรูปแบบเจดีย์ที่มีพัฒนาการมาจากปราสาทแบบขอม หากแต่มีการคลี่คลายองค์ประกอบต่างๆของปราสาทขอมทั้งการปรับลดและเพิ่มเติมจนกลายเป็นลักษณะของตนเอง อาทิ การยี่ดสูงของเรือนชั้นซ้อนโดยการเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นทรงฝักข้าวโพดหรือทรงลอมฟาง เช่น ปราสาทวัดมหาธาตุ จ.ลพบุรี ซึ่งสร้างก่อนสมัยอยุธยา 100 ปี พัฒนาการของปราสาทยังส่งต่อมาถึงสมัยอยุธยาตอนต้นซึ่งรูปแบบยังคงสะท้อนวัฒนธรรมการสร้างปราสาทแบบขอม แต่นอกเหนือจากเรือนชั้นซ้อนที่สูงขึ้นกว่าปราสาทขอมแล้วนั้น องค์ประกอบอย่างนาคปัก บรรพแกลงและซุ้มบัญชาที่ปรากฏบนปราสาทขอมซึ่งมีลักษณะที่มีปริมาตรและแกะสลักลวดลายที่มีปริมาตรด้วย กลับมีการลดทอนลวดลายและไม่มีลวดลายปรากฏด้วยซึ่งเรียกส่วนนั้นว่า กลีบขนุน ส่วนของบรรพแกลงและซุ้มบัญชาที่เคยปรากฏใน

ลักษณะที่แยกออกจากกันในปราสาทขอมก็มีการปรับเปลี่ยนเป็นองค์ประกอบเดียวกันในสมัยอยุธยา พัฒนาการของเจดีย์ทรงปราสาทก็มีลักษณะที่ลดทอนลงอย่างเห็นชัดในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังที่เรียกว่า ทรงท่อนแสม (สะ-แหม) คือ ลักษณะเรือนชั้นซ้อนมีขนาดเล็กลงซึ่งปิดประดับด้วยกลีบขนุนจนมีลักษณะคล้ายท่อนแสม เช่น เจดีย์ทรงปราสาทวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพฯ

3.2.5 เจดีย์รูปแบบอื่นๆ

นอกเหนือจากรูปแบบเจดีย์ที่กล่าวมานี้ ยังคงมีเจดีย์รูปแบบอื่นซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านการออกแบบ บางครั้งอาจบ่งชี้ถึงยุคสมัยการสร้างได้ เพียงแต่อาจมิได้เป็นที่นิยมมากนัก จึงไม่ได้มีการสร้างหรือสืบทอดต่อมา อาทิ เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมหรือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สมัยสุโขทัย (ภาพที่ 5.26) ซึ่งบริเวณส่วนยอดของเจดีย์มีลักษณะเป็นพุ่มคล้ายดอกบัวและพุ่มข้าวบิณฑ์จึงเรียกชื่อตามลักษณะดังกล่าว หรือ เจดีย์กุฎีเต่า วัดกุฎีเต่า จ. เชียงใหม่ ซึ่งมีเรือนธาตุที่มีลักษณะเป็นทรงกลมเรียงซ้อนกัน 3 ชั้น หรือเจดีย์เหลี่ยมอย่างวัดกุฎีตุ่หรือวัดพระนางจามเทวี จ. ลำพูน ที่มีการสร้างฐานสี่เหลี่ยมเรียงซ้อนชั้นขึ้นไป โดยแต่ละชั้นจะซุ้มจรณะเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นต้น

ภาพที่ 5.26 เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย

ดังนั้น การสร้างงานจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมของศิลปะไทยมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละสมัยซึ่งมีปัจจัยที่หลากหลายในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการรังสรรค์ผลงานขึ้นทั้งด้านอิทธิพลภายนอกที่รับเข้ามาหรือมีพื้นที่ใกล้เคียง หรืออาจเกิดจากภาวะทางการเมืองการ

สงครามที่ทำให้เห็นหรือรับรู้รูปแบบศิลปกรรมเข้ามาเป็นหนึ่งในแนวคิดการสร้าง การค้าขายก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รูปแบบศิลปกรรมแตกต่างกัน ตลอดจนแนวคิดทางเชิงช่างที่นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการเกิดการสร้างสรรค์ผลงานอีกด้วย

สรุป

ศิลปกรรมไทยทั้งงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งรูปแบบของศิลปกรรมมีเอกลักษณ์ที่บ่งชี้ถึงแต่ละยุคสมัยที่สร้างขึ้นโดยรูปแบบที่แสดงออกมานั้นเป็นผลพวงที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะใกล้เคียง อาทิ การสร้างเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่รับรูปแบบจากเจดีย์วิหารจากเมืองพุกาม ฯลฯ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ศิลปกรรมไทยทั้ง 3 ประเภท ยังแฝงถึงนัยยะเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายต่างๆ หนึ่งงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่มักปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนาและวรรณกรรมต่างๆ ด้วย อาทิ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิจักรวาล ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องราวอุดมคติ ก่อนที่จะมีความนิยมตามแนวคิดสังคมนิยมอย่างชัดเจนในช่วงรัชกาลที่ 4 ต่อมางานประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาหรือพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีรูปแบบอิริยาบถหรือที่เรียกว่า ปาง ที่หลากหลายอันสะท้อนถึงพุทธประวัติแต่ละตอน และสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยแต่มีหน้าที่และความหมายเดียวกันกล่าวคือ เจดีย์ที่เป็นหนึ่งในตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะในตอนปรีณิพพาน หรืออาคารหลังคาคลุมอย่างเช่น อุโบสถซึ่งแต่ละพื้นที่อาจมีรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่หน้าที่ในการใช้งานยังคงเหมือนกันในประโยชน์เพื่อทำสังฆกรรม

คำถามทบทวน

1. สัญลักษณ์ใดถูกนำมาใช้แทนพระพุทธเจ้าก่อนการสร้างพระพุทธรูปครั้งแรก
2. จงยกตัวอย่างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้ามา 1 ตัวอย่าง พร้อมอธิบาย
3. บุคคลใดเป็นผู้ที่รวบรวม “ปาง” ต่างๆของพระพุทธรูป
4. จงอธิบายถึงแนวคิดการบูชาพระพุทธรูปประจำวันโดยสังเขป
5. จงอธิบายพุทธลักษณะพระพุทธรูปตามแนวคิดสังคมนิยมของรัชกาลที่ 4
6. รูปแบบการเขียนจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประเพณีมีลักษณะอย่างไร
7. จงอธิบายลักษณะของการเขียนจิตรกรรมภาพไตรภูมิจักรวาลมาพอสังเขป

8. จิตรกรรมแบบไทยประเพณีภาพใดมีความสัมพันธ์กับพระประธานภายในอุโบสถ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผล
9. จงอธิบายความแตกต่างระหว่าง “อุโบสถ” กับ “วิหาร”
10. จงยกตัวอย่างเจดีย์ทรงปราสาทมา 1 องค์ พร้อมอธิบายลักษณะพอสังเขป

เอกสารอ้างอิง

- เชษฐ ติงสัจฉลี. 2554. **พระพุทธรูปอินเดีย**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2553. **พระพุทธปฏิมาสยาม**. นนทบุรี: มีวเซียมเพลส.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2556. **พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์
- สันติ เล็กสุขุม. 2555. **คุยกับงานช่างไทยโบราณ**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- “_____”. 2548. **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ): การเริ่มต้นปลงการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2539. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6

ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. ความหมายและประเภทของประเพณีไทย
2. ลักษณะของประเพณีไทย
3. ประเพณีหลวง
4. ประเพณีราษฎร์

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักเรียนสามารถอธิบายถึงลักษณะประเพณีไทย และความเหมือนและแตกต่างระหว่างประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ได้
2. นักเรียนสามารถอธิบายถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ ความหมายและกระบวนการดำเนินงานของประเพณีหลวงได้
3. นักเรียนสามารถอธิบายถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ ความหมายและกระบวนการดำเนินงานของประเพณีราษฎร์ได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. อภิปรายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาพร้อมกันในชั้นเรียน
2. ทำแบบทดสอบประจำบทที่ 6
3. ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารประกอบการสอนบทที่ 6
4. สอนโดยให้ทำโครงงานและสาธิต
5. ศึกษาจากสื่อวีดิทัศน์

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 6

2. คอมพิวเตอร์พร้อมโปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. สื่อวีดิทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต
4. อุปกรณ์สาธิต

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นภายในชั้นเรียน
2. ประเมินจากการค้นคว้าด้วยตนเอง
3. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท
4. ประเมินจากการสอบปลายภาค

บทที่ 6 ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย

ประเพณีเป็นสิ่งที่กลุ่มคน ชุมชนหรือสังคมต้องทำร่วมกันอันก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ทั้งนี้ ประเพณีเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นประโยชน์ร่วมกันของสังคม จึงเกิดการยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมา อนึ่ง ประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานั้นมีการจัดเก็บตลอดทั้งปีในแต่ละภูมิภาคซึ่งอาจมีความคล้ายคลึงหรือเหมือนกันบ้างตามแต่ละท้องถิ่นที่ปฏิบัติกันมา ตลอดจนอาจเกิดจากอิทธิพลจากภายนอกเข้ามามีบทบาทร่วมด้วย ทั้งนี้ บางประเพณีที่มีความโดดเด่นและมีการปฏิบัติกันเป็นวงกว้างหรืออาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มักถูกนำมาใช้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวตามเทศกาลและประเพณีขึ้นในแต่ละภูมิภาค โดยเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกันในการผลักดันเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจ

ความหมายและลักษณะของประเพณี

ประเพณี เชื่อว่ามาจากภาษาบาลีและสันสกฤตคำว่า “ปเวณิและปรวณิ” หมายถึง สิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบกันมา หรืออันติดใจ หรือมีความเกี่ยวเกาะอยู่อันเสถียมนในมารยาท มีหิริโอตตัปปะ ซึ่งภาษาไทยได้รับเอาทั้งสองคำนี้มาใช้ในนามที่ไว้เรียกกรอบสังคมที่เป็นคตินับถือกันมา (ธนาคารกรุงเทพ, 2551) อนึ่ง ราชบัณฑิตยสภาได้ให้คำจำกัดความ “ประเพณี” คือ สิ่งที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกระทั่งเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ทั้งนี้ ประเพณีเป็นสิ่งที่ติดตัวคนไทยมานาน จนกระทั่งฝังแน่นในจิตใจจนกลายเป็นเครื่องชี้นำวิถีชีวิตซึ่งสามารถปฏิบัติตามโดยมิได้ขัดเขิน ทั้งนี้ ความเป็นอยู่ การงานและการอาชีพล้วนดำเนินไปตามประเพณีอย่างกลมกลืน

ลักษณะของประเพณีไทย

ลักษณะของประเพณีไทยมีความผสมกลมกลืนกันกลายเป็นหนึ่งเดียวกันในด้านวัตถุประสงค์และการยึดถือปฏิบัติ หากแต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในส่วนของขั้นตอนและส่วนปลีกย่อยที่อาจการเสริมเติมแต่งไปตามความเชื่อหรือการปฏิบัติกันมาของแต่ละท้องถิ่น รวมไปถึงความสัมพันธ์ของประเพณีกับขนาดของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนระดับทางสังคม เหล่านี้ล้วนแต่ส่งผลให้ลักษณะของประเพณีมีความแตกต่างกัน ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. ประเพณีส่วนบุคคล ประเพณีที่สร้างขึ้นเพื่อบุคคล แต่อย่างไรก็ตามการกระทำขึ้นมาล้วนแต่มีปฐมนิยบุคคลและผู้ทรง มิตรสหายและวงศาคณาญาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นประเพณีเพื่อบุคคลจะมุ่งความเป็นสิริมงคลต่างๆ ให้เกิดแก่ตนและผู้อยู่แวดล้อมด้วย (ธนาการกรุงเทพ, 2551) อาทิ ประเพณีที่เกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การบวช การตาย ฯลฯ

2. ประเพณีส่วนรวม ประเพณีที่ทำร่วมกันเป็นกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผ่านการยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งนี้การปฏิบัติประเพณีนี้เกิดขึ้นเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนเป็นแบบอย่างที่ดีทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบทางสังคม (ธนาการกรุงเทพ, 2551) อาทิ ประเพณีออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ

ทั้งนี้ ลักษณะของสังคมไทยเรียกว่า สังคมตามประเพณี ซึ่งมีพื้นฐานที่พัฒนามาจากสังคมชนเผ่าจนกระทั่งเกิดเป็นสังคม แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองอยู่และคงยอมรับกระแสหรือแบบอย่างวัฒนธรรมใหม่เข้ามาผสมผสาน อนึ่ง ลักษณะทางวัฒนธรรมไทยยังคงแบ่งตามรูปแบบประเพณีที่แตกต่างกันไปตามระดับคนในสังคมได้ 2 ระดับ ดังนี้

1. วัฒนธรรมของชนชั้นผู้นำหรือชนชั้นปกครองซึ่งมีราชสำนักหรือวังเป็นศูนย์กลางที่สร้างสรรค์ประเพณีออกมา เรียกว่า ประเพณีหลวง

2. วัฒนธรรมของไพร่ฟ้าประชาชน มีลักษณะที่หลากหลายและแตกต่างออกไปตามสภาพแวดล้อม เรียกว่า ประเพณีราษฎร์ (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, ม.ป.ป.)

ประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์

อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น ระดับของคนในสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของประเพณีมีความแตกต่างกัน โดยวัฒนธรรมในระดับชนชั้นปกครองจะมีการสร้างสรรค์ประเพณีที่เรียกว่า ประเพณีหลวง ซึ่งศูนย์กลางของวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะมาจากราชสำนัก ขณะที่วัฒนธรรมในระดับประชาชนจะเรียกว่า ประเพณีราษฎร์ ซึ่งมีความหลากหลายและต่างไปตามบริบทแวดล้อมของพื้นที่ ทั้งนี้ลักษณะของประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1.ประเพณีหลวง

ประเพณีที่ปฏิบัติกันในราชสำนักโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางและยึดถือปฏิบัติมาตามโบราณราชประเพณีซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พระราชพิธีประจำ หมายถึง พระราชพิธีที่ทรงปฏิบัติแต่ละเดือนในทุกปี และพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันครบรอบสวรรคตของบูรพกษัตริย์

และ พระราชพิธีจรหรือพระราชพิธีพิเศษ พระราชพิธีที่โปรดเกล้าฯ ให้ประกอบขึ้นตามมงคลสมัยต่างๆ ทั้งนี้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนพระราชพิธีเป็น รัฐพิธี โดยรัฐบาลเป็นผู้จัดการกราบบังคมทูลของพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นประธาน เช่น รัฐพิธีวันพระราชทานรับธรรมนูญ เป็นต้น

ทั้งนี้ ประเพณีหลวงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ดังปรากฏเรื่องราวในกฎหมายเทียบบาลแต่ครั้งกรุงเก่า พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง พระราชพิธี 12 เดือน (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ม.ป.ป.) และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงสลับเดือนพระราชพิธีต่างๆ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เมื่อมีการย้ายเมืองหลวงมายังกรุงเทพมหานคร ดังมีรายชื่อพระราชพิธีที่แสดงความแตกต่าง ดังนี้

เดือน	พระราชพิธีในพระราชนิพนธ์พระราชพิธี 12 เดือน	พระราชพิธีในสมัยต้นรัตนโกสินทร์
เดือนห้า	การพระราชพิธีเผด็จศึก ลดแจกออกสนาม	การสังเวทเวทดา สมโภชเครื่อง เลี้ยงโต๊ะปีใหม่, พระราชพิธีสัจจานกาล ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา, พระราชพิธีคเชนทร์ศวสนาน, พิธีทอดเชือก ตามเชือก, แห่งสระสนามใหญ่ และพิธีสงกรานต์
เดือนหก	พิธีไพศายย์ จรดพระนังคัล	พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล การวิสาขบูชา
เดือนเจ็ด	ทูลน้ำล้างพระบาท	พระราชพิธีเคณฑะ ทิ้งข่าง พระราชพิธีทูลน้ำล้างพระบาท
เดือนแปด	เข้าพรรษา	การพระราชกุศลฉลองเทียนพรรษา การเสด็จพระราชดำเนินถวายพุ่ม
เดือนเก้า	ตุลาการ	ตุลาการ
เดือนสิบ	ภัทรบทพิธีสารท	ภัทรบทพิธีสารท
เดือนสิบเอ็ด	อาศุขยแข่งเรือ	อาศุขยแข่งเรือ

เดือนสิบสอง	พิธีจองเปรียงลดชุดลอยโคม	พระราชพิธีจองเปรียง พิธีกะติเกยา การลอยพระประทีป
เดือนอ้าย	ไล่เรือ เถลิงพิธีตรียัมปวาย	พระราชพิธีบุษยามภิเษก การพระราชกุศลเลี้ยงขนมเบื้อง การพระราชกุศลเทศน์มหาชาติ
เดือนยี่	การพิธีบุษยามภิเษก เฉวียนพระโคกินเลี้ยง	เถลิงพิธีตรียัมปวาย การพระราชกุศลถวายผ้าจ่านำพรรษา
เดือนสาม	การพิธีธยานยเทาะห์	พิธีศิวาราตรี การพระราชกุศลมาฆบูชา
เดือนสี่	การพิธีสัมพัจฉรฉินท์	พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ กาลานุกาล พิธีตรุษ

2. ประเพณีราษฎร์

ประเพณีที่จัดขึ้นโดยราษฎร์ซึ่งมีชุมชนหรือศาสนสถานเป็นจุดศูนย์กลาง แต่ละภูมิภาคมีรายละเอียดของงานที่แตกต่างกันตามแต่คติความเชื่อ สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ประเพณีราษฎร์ที่ปฏิบัติกันในแต่ละภูมิภาคสามารถอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้

ประเพณีทางภาคเหนือ

ด้วยลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง มีอากาศหนาวเย็นในช่วงฤดูหนาวและแห้งแล้งในช่วงฤดูร้อน อีกทั้งมีดินแดนติดต่อกับสองประเทศคือ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงทำให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้กลุ่มราษฎร์บนพื้นที่สูงหรือชนเผ่าชาวเขาที่มีอยู่มากประกอบกับมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาคเหนือของไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงทำให้ประเพณีของทางภาคเหนือมีความหลากหลายทั้งประเพณีเฉพาะของวัฒนธรรมล้าน และประเพณีที่รับอิทธิพลจากบริบทแวดล้อมด้วย ทั้งนี้ประเพณีที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จักของภาคเหนือ ดังนี้

1. ประเพณีปอยหลวง

ปอยหลวงเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของภาคเหนือในทุกจังหวัด โดยคำว่า “ปอย” หมายถึง ฉลอง ส่วน “หลวง” หมายถึง ยิ่งใหญ่มโหฬาร กล่าวรวมคือ งานฉลองที่ยิ่งใหญ่มโหฬาร ทั้งนอกเหนือจากงานปอยหลวงแล้วนั้น ยังคงมีงานปอยน้อยซึ่งจัดแตกต่างจากปอยหลวงเป็นอย่างมาก งานปอยหลวงถือ

เป็นวัฒนธรรมที่สูงล้ำของทางภาคเหนือ มีการปฏิบัติสืบกันมาอย่างยาวนานและมีหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติกันทุกเมือง งานปอยหลวงที่สำคัญคืองานปอยที่เกี่ยวข้องกับศาสนา อาทิ ปอยหลวงพระอุโบสถ ปอยหลวงพระวิหารหลวง ปอยหลวงศาลาการเปรียญ ปอยหลวงพระเจดีย์ ซึ่งเมื่อมีการก่อสร้างอาคารทางศาสนาขึ้น ชาวเหนือจะต้องเวียนเปิดงานปอยหลวงและยกให้เป็นสมบัติของพระศาสนาต่อไป

การจัดงานปอยหลวงจะมีการเรียไรไปยังวัดอื่นๆ โดยจะมีใบฎีกาหรือที่เรียกว่า “ใบฎีกาแผ่หน้าบุญ” ไปให้ทราบ จากนั้นชาวบ้านของวัดแห่งนั้นจึงจัดขบวนแห่เครื่องไทยทานหรือที่เรียกว่า “แห่ครัวทาน” มายังวัดที่จัดงานปอยหลวง ซึ่งขบวนแห่จะจัดกันอย่างสวยงามโดยมีริ้วขบวนพ้อนเล็บพร้อมทั้งเครื่องดนตรีประโคม รวมทั้งขบวนสตรีชาวเหนือถือของที่จะนำมาถวายวัด ทั้งนี้งานปอยหลวงมักจะไม่ได้พร้อมกันหลายๆวัด เนื่องจากอาจขาดความสนุกที่คนอาจต้องแบ่งกันไปแต่ละวัดและยังรวมไปถึงเครื่องใช้และปัจจัยที่น้อยลงไปด้วย ดังนั้นการจัดงานดังกล่าว วัดจึงต้องเวียนกันจัดขึ้น (ธนาคารกรุงเทพฯ, 2551)

2. ประเพณีบุญสลากภัต

ทานสลาก หรือ กินสลาก หรือบางทีก็เรียกว่า “ทานก้วยสลาก” แต่หากออกเสียงตามภาษาเหนือจะเรียกว่า “ทานก้วยสลาก” ซึ่ง “ก้วย” แปลว่า ตระกร้าหรือชะลอม ประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นในเดือน 10 แรม 15 ค่ำ จนกระทั่ง เดือน 11 แรม 8 ค่ำ โดยจัดขึ้นทุกวันผลัดเปลี่ยนกันไป ทั้งนี้มีลักษณะการจัดงานคล้ายกับงานปอยหลวงโดยจะจัดขึ้นที่วัดใดวัดหนึ่งและแจ้งศรัทธาไปยังวัดอื่นๆมาร่วมงาน ในวันงานจะมีการเตรียมเครื่องไทยทานและนำไปใส่ไว้ในรูปสัตว์ต่างๆที่สานจากไม้ไผ่ อาทิ ช้าง ม้า วัว ควาย จากนั้นนำเอาใบลานมาเขียนคำมูทิตา เรียกว่า “เส้นสลาก” ซึ่งจะนำเอาเส้นสลากมารวมกันและแบ่งตามจำนวนภิกษุสามเณรให้เท่าๆกันแล้วจึงให้ญาติโยมไปค้นหาสลากของตนเอง เมื่อพบสลากแล้วจึงนำไปยังภิกษุสามเณรนั้นๆ พร้อมอ่านคำมูทิตาที่เขียนไว้ในเส้นสลากจากนั้นพระจะสวดเป็นการให้พร ทั้งนี้สลากที่มีขนาดใหญ่ เรียกว่า “สลากหลวง” หรือ “สลากโชค” มักจะตั้งอยู่กับที่เพราะมีขนาดใหญ่

บางจังหวัดทางภาคเหนืออย่างจังหวัดลำพูน มีการจัดประเพณี “ทานสลากย่อม” ไปพร้อมกับประเพณีสลากภัตซึ่งเป็นหน้าที่หญิงสาวที่ต้องเก็บหอมรอมริบเพื่อทำสลากย่อมโดยพ่อแม่จะเป็นผู้ที่สั่งสอน ทั้งนี้สลากย่อมจะมีการเขียนประวัติของเจ้าของซึ่งจะให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้แต่งในลักษณะโคลงกลอนหรือที่เรียกว่า “ครรรโลง” หรือ “ค่าว” โดยตอนท้ายจะเขียนเป็นคำแม่เมตตาและอธิษฐานของเจ้าของสลากดังที่ตั้งใจไว้แล้วจึงจบด้วยครรรโลงคติสอนใจ ทั้งนี้คนอ่านครรรโลงจะใช้คนกว่า 3 คนและเมื่อถึงวันทานสลากภัตก็จะมีการแห่ไปยังวัดซึ่งทานสลากย่อมก็ทำเช่นเดียวกัน (ธนาคารกรุงเทพฯ, 2551)

3. ประเพณีตั้งธรรมหลวง

ประเพณีตั้งธรรมหลวงหรือประเพณีเทศน์มหาชาติของภาคเหนือ จะจัดขึ้นราวเดือนสาม-เดือนสี่ และหลังเดือนยี่เป็ง แต่จะไม่จัดทุกปีเนื่องจากเป็นงานใหญ่ต้องใช้เวลาในการเตรียมงาน ดังนั้นจึงนิยมจัด 2-3 ปีครั้ง ทั้งนี้การเตรียมงานจะมีการประชุมเพื่อหาวันจัดงานและเจ้าของกัณฑ์จะทำการนิมนต์พระเทศน์ในกัณฑ์นั้นมา ส่วนการเตรียมเครื่องกัณฑ์จะประกอบด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคและเครื่องไทยทาน อีกทั้งยังมีการบอกบุญไปยังบรรดาญาติพี่น้องด้วย เหตุนี้เครื่องกัณฑ์ดังกล่าวอาจจัดเตรียมจากที่บ้าน หรือที่เรียกว่า วันดาหรือวันสุกดิบ ทั้งนี้ในการเตรียมสถานที่ตั้งธรรมหลวงจะคล้ายกับที่อื่นๆ โดยจัดสถานที่ให้คล้ายป่าประดับด้วยธงทิว ดอกไม้ต่าง ๆ นานา

ประเพณีตั้งธรรมหลวงจะจัดขึ้นประมาณ 2 วัน แต่ไม่เกิน 7 วัน โดยส่วนใหญ่จะมีการประกอบพิธี ดังนี้

วันแรก มีการเทศน์ธรรมวัตรเป็นการเทศน์เพื่อบอกอานิสงส์ของการฟังเทศน์มหาชาติ

วันที่สอง มีการเทศน์คาถาพันเป็นภาษาบาลีเพื่อเคารพต่อพระพุทธเจ้า มีความเชื่อว่าหากไม่เทศน์เป็นภาษาบาลีจะเป็นการไม่เคารพต่อพระพุทธเจ้า

วันที่สาม เป็นการเทศน์มหาชาติ เริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรเป็นกัณฑ์แรกจนจบกัณฑ์สุดท้ายที่กัณฑ์นครกัณฑ์ การเทศน์ดังกล่าวจะจบภายในวันเดียวและมีการตักลงปูजाไปพร้อม หรืออาจมีการจุดประทัดและระเบงฆ้องกลองร่วมด้วย

เมื่อเสร็จสิ้นการเทศน์ทั้ง 13 กัณฑ์ จะมีการเทศน์ธรรมพุทธาภิเษกปฐมสมโภช สวดมนต์เจ็ดตำนานแบบย่อ สวดธรรมจักรกัปปวัตตสูตรและสวดเบิกด้วยทำนองไพเราะซึ่งจะจบใกล้รุ่งพอดี จากนั้นจึงมีการถวายข้าวมธุปายาส 49 ก้อน และกรวดน้ำเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี (ธนาคารกรุงเทพฯ, 2551)

4. ประเพณีปอยส่างลอง

ปอยส่างลองหรืองานบวชลูกแก้วเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวไทยใหญ่โดยเป็นการบวชสามเณรเพื่อสืบทอดพระศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อในอานิสงส์ของการบวชตั้งแต่สามเณรจนกระทั่งบวชเป็นภิกษุสงฆ์ การบวชมี 2 พิธี ดังนี้

แบบแรก เรียกว่า ช่ามดิบ คือ พ่อแม่จะนำบุตรไปโกนหัวและนุ่งขาวห่มขาว ตลอดจนจัดเครื่องไทยทานเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่บรรพชาให้ จากนั้นจึงทำพิธีบวชเป็นสามเณรให้เป็นอันเสร็จพิธี

แบบที่สอง เรียกว่า ส่างลอง เป็นงานใหญ่จัดขึ้น 3 วัน ประกอบด้วย วันแรก เรียกว่า วันรับส่างลอง ซึ่งจะนำคนบวชแต่งชุดส่างลอง (ชุดเจ้าชายไทยใหญ่) เพื่อรับศีลและแห่ไปกราบไหว้ขอขมาญาติ

ผู้ใหญ่ต่างๆ วันที่สอง คือ วัดแห่งเครื่องไทยทานและสา่งลองไปยังวัดและมีการทำขวัญสา่งลอง และวันที่สามเป็นวันบรรพชาสามเณรซึ่งจะทำในตอนบ่ายและอาจมีการจุดบั้งไฟฉลอง

คำเรียกผู้บรรพชาเมื่อมีการบวชเณรและบวชพระภิกษุเสร็จสิ้น ดังนี้ ผู้ที่บรรพชาเป็นสามเณรแล้วจะเรียกว่า “สา่ง” ส่วนบิดามารดาของสามเณรจะเรียกว่า “พ่อสา่งแม่สา่ง” ขณะที่ผู้ที่บรรพชาเป็นภิกษุแล้วจะเรียกว่า “หนาน” ส่วนบิดามารดาของภิกษุจะเรียกว่า “พ่อจางแม่จาง” (ประเพณีไทย ดอทคอม, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ ประเพณีสำคัญของภาคเหนือยังคงมีอีกจำนวนมาก ทั้งประเพณีทั่วไปที่จัดหลายๆ จังหวัดทางภาคเหนือและประเพณีเฉพาะจังหวัด อาทิ ประเพณียี่เป็ง ประเพณีบูชาอินทขิล ประเพณีปีใหม่เมือง ฯลฯ

ประเพณีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง มีพื้นที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา ดังนั้นจึงทำให้อิทธิพลของวัฒนธรรมทั้งสองประเทศมีบทบาทกับทางภาคอีสานร่วมอยู่ด้วย ประเพณีอีสานมีสิ่งที่ยึดถือและปฏิบัติกันมานานที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ กล่าวคือ ฮีตสิบสอง หมายถึงจารีตสิบสองเดือนและส่วนคองสิบสี่ หมายถึงทำนองคลองธรรมหรือข้อควรปฏิบัติสิบสี่ประการ ทั้งนี้ประเพณีที่โดดเด่นและเป็นที่ยึดถือของภาคอีสาน ดังนี้

1. ประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นในหลากหลายพื้นที่ของภาคอีสานราวเดือน 6 (เดือนพฤษภาคม) เป็นประเพณีจัดขึ้นเพื่อบวงสรวง “แถน” ผู้ซึ่งเป็นหลักบ้านและเทพอารักษ์ที่รักษาท้องฟ้า รวมทั้งเป็นผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลด้วย ทั้งนี้ การจัดประเพณีดังกล่าวเป็นการเสี่ยงทายฝนฟ้าอากาศโดยทำนายจากบั้งไฟที่จุดขึ้น หากบั้งไฟที่จุดนั้นพุ่งขึ้นสูงทว่าฝนฟ้าจะบริบูรณ์ ตรงกันข้ามหากบั้งไฟแตกทว่าฝนฟ้าจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล

ความเชื่อเรื่องแถนเกิดขึ้นจากตำนานพระยาคันคากและพญาแถน โดยพญาแถนเป็นผู้เปิดประตูให้พญานาคลงมาเล่นน้ำและทำให้เกิดเม็ดฝนจากการกระเซ็นของน้ำ ทั้งนี้เพื่อที่จะให้พญาแถนทราบถึงฤดูกาลที่ต้องส่งน้ำมาจึงกำหนดให้จุดบั้งไฟเป็นอาณัติสัญญาณ จากตำนานดังกล่าวจึงก่อให้เกิดประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเตือนให้แถนทราบและเมตตาส่งฝนลงมา

บั้งไฟที่ทำการจุดมี 3 ขนาดตามน้ำหนักของดินดำหรือที่เรียกว่า “หมื้อ” ซึ่งบรรจุในบั้งไฟ กล่าวคือ หากดินดำไม่เกิน 12 กิโลกรัมเรียกว่า บั้งไฟธรรมดา แต่หากมีน้ำหนัก 12 กิโลกรัมเรียกว่า บั้งไฟหมื่น และหากเกิน 12 กิโลกรัม เรียกว่า บั้งไฟแสนซึ่งใช้เวลากว่า 1 เดือนในการทำ ทั้งนี้ยังมีบั้งไฟชนิดต่างๆ อาทิ บั้งไฟหาง บั้งไฟดอกและบั้งไฟตะไลซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มบั้งไฟเล็ก ส่วนการจัดงานจะจัดขึ้น 2 วันเท่านั้น คือ วันแรกเรียกว่า วันโหม จะทำการแห่บั้งไฟไปยังลานเพื่อรอจุดและจะมีการเลี้ยงเพลในวันนี้ ด้วย ส่วนวันที่สองเรียกว่า วันจุดบั้งไฟ จะมีการประกวดประเภทบั้งไฟสวยงามและบั้งไฟที่พุ่งขึ้นสูงโดยบั้งไฟที่ชนะเลิศทั้งสองประเภทจะเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ” อนึ่งการจุดบั้งไฟแข่งขัน ผู้แข่งขันจากตำบลต่างๆ จะทำการเอาบั้งไฟออกจากนั้งร้านบนเกวียนหรือที่เรียกว่า “ขาเขี่ยบั้งไฟ” ขึ้นสู่ฮ้านบั้งไฟและทำการจุด หากบั้งไฟของกลุ่มที่ทำได้อ่อนไม่ขึ้น เจ้าของบั้งไฟนั้นจะถูกโยนลงบนตม (ปลักโคลน) (ธนาคารกรุงเทพ, 2551)

2. ประเพณีบุญพระเวสหรือบุญผะเหวด

บุญพระเวสหรือบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติของชาวอีสาน จัดขึ้นทุกปีราวเดือน 4 และเดือน 5 มูลเหตุเกิดขึ้นจากความเชื่อในอาณิสย์ของการฟังเทศน์มหาชาติตามที่ปรากฏในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนที่กล่าวถึงการฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ภายใน 1 วันจะได้ไปเกิดในยุครพระศรีอารีย

การเตรียมงานดังกล่าว ชาวบ้านจะทำการปลูกตุงปลูกผามรอบโรงธรรมเพื่อรองรับผู้มาฟังเทศน์มหาชาติ ในวันโหมหรือวันแรกจะมีการตกแต่งสถานที่อย่างสวยงามให้มีความรู้สึกเหมือนอยู่ในป่า และมีการปลูกหอพระอุทิศขึ้นทางด้านทิศตะวันออกโดยมีความเชื่อเพื่อมิให้เหล่ามารมาทำลายระหว่างการทำพิธีได้ ในวันเดียวกันนี้ยังมีการเตรียมทำอาหารไว้ทำบุญและสิ่งที่ใช้ในงาน อาทิ บัวหลวงพันธุ์ดอก ดอกก้านของและดอกผักตบชวา ฯลฯ จากนั้นในช่วงบ่ายสาม-บ่ายสี่โมงเย็นของวันเดียวกันนี้ยังมีการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองโดยให้บุคคลที่เป็นที่เคารพแต่งตั้งเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรี แต่ปัจจุบันใช้พระสงฆ์เป็นพระเวสสันดรแทน ตกกลางคืนจะมีการสวดมาลัยหมื่นมาลัยแสน พอสวดจบหญิงสาวจะมีการโหมกัณฑ์ที่เรียกว่า “จัน” คือ ร้องรำทำเพลงกัน

ส่วนวันเทศน์มหาชาติหรือวันทำบุญพระเวส จะเริ่มราวตีสามโดยเริ่มจากการแห่ข้าวพันก้อนเพื่อไปวางตามสถานที่ต่างๆ และจึงมีการเทศน์สังกาด จากนั้นพระสงฆ์จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพรจนครบ 13 กัณฑ์ในกัณฑ์นครกัณฑ์โดยไม่หยุดพักเพื่อจบภายในวันเดียว ขณะที่มีการเทศน์ในแต่ละกัณฑ์ หากใครต้องการสมทบจุดปัจจัยก็สามารถทำได้เรียกว่า “แถมสมภาร” อีกทั้งยังมีการแห่กัณฑ์เทศน์ถวาย

โดยไม่เจาะจงพระสงฆ์รูปใดเรียกว่า กัณฑ์หลอน แต่หากมีการเจาะจงพระสงฆ์ผู้เทศน์จะเรียกว่า กัณฑ์จอบ (ธนาคารกรุงเทพ, 2551)

3. ประเพณีบุญข้าวสากหรือบุญข้าวสลาก

ประเพณีบุญข้าวสากเป็นงานบุญเดือน 10 ของชาวอีสาน มีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วโดยจะทำผลงานบุญข้าวประดับดิน 15 วัน ประเพณีดังกล่าวถือเป็นงานสำคัญ หากไม่จัดถือว่าเป็นคนนอกตัญญู อีกทั้งยังเป็นบุญกลางพรรษาอีกด้วย

งานดังกล่าวจะจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยชาวบ้านจะเตรียมอาหารเป็น 2 สำหรับคือ “ห่อเข้าใหญ่” สำหรับถวายแด่พระภิกษุเป็นภัตตาหาร และอีกห่อหนึ่งเรียกว่า “ห่อเข้าเล็ก” สำหรับอุทิศแด่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว บางครั้งยังมีการถวายผ้าสบงเรียกว่า ผ้ากลางพรรษาอีกด้วย สิ่งของต่างๆที่เตรียมเอาไว้เมื่อมีการฉันภัตตาหารเช้าเสร็จแล้วจะมีการฟิงเทศน์ที่เรียกว่า “เทศน์ข้าวสาก” กล่าวถึงวรรณคดี หอองถิ่นต่างๆของทางอีสานและมีการถวายจตุปัจจัยเป็นเครื่องกัณฑ์เทศน์ไว้ร่วมกัน

เมื่อฟิงเทศน์จบจะมีการถวายห่อเข้าใหญ่แด่พระสงฆ์สามเณรแบบเดียวกันกับถวายสลากคือมีการเขียนชื่อเจ้าของสำหรับไว้ในบาตร ส่วนห่อเข้าเล็ก จะนำไปวางตามสถานที่บริเวณวัด อาทิ โบสถ์ร้าง ต้นไม้ และกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลแก่ญาติของตน เมื่อเสร็จพิธีชานาจะนำข้าวสากไปบูชาตาแฮกที่บ้านโดยมีคำกล่าวในการวางว่า “ต้นข้าวเอย ออกฮวงเสีย บุญข้าวสากมาถึงแล้ว” (ธนาคารกรุงเทพ, 2551)

4. ประเพณีไหลเรือไฟ

ประเพณีไหลเรือไฟเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่สำคัญของภาคอีสาน จัดขึ้นในเดือน 11 ตรงกับช่วงออกพรรษา โดยกิจกรรมจะเริ่มในช่วงเย็นในพื้นที่ติดแม่น้ำใหญ่ อาทิ แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำโขง คำเรียกตามภาษาพื้นเมือง เรียกว่า “ไหลเฮือไฟ”

ลักษณะของเรือไฟหรือเฮือไฟ ทำจากกาบกล้วยและไม้ไผ่โดยใช้ไม้ไผ่จัดทำโครงร่างของเรือเป็นรูปต่างๆ อาทิ สุพรรณหงส์ หรือรูปลักษณะที่สื่อความหมายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและจึงประดับด้วยขี้ไต้หรือตะเกียงเพื่อจุดไฟ ประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและยังเป็นการบูชาพญานาคที่สถิตอยู่ในแม่น้ำใหญ่ซึ่งคอยปกป้องรักษาผู้ที่สัญจรทางน้ำตามความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้ก่อนจะไหลเรือลงสู่แม่น้ำ ผู้ที่มีความศรัทธาจะใส่ข้าวต้ม ขนม ผ้าย ดอกไม้และรูปเทียน ตลอดจนเครื่องไทยธรรมต่างๆอีกมากมายเพื่อเป็นพุทธบูชาเช่นกัน

นอกจากประเพณีที่กล่าวมาแล้วของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ชาวอีสานยังมีความเคร่งครัดและยึดถือปฏิบัติตามประเพณีอื่นๆเป็นจำนวนมาก ทั้งประเพณีทางพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านโดยมีประเพณีที่ยึดปฏิบัติกันตลอดทั้ง 12 เดือนที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง อัญประกอบด้วย

1. บุญเข้ากรรม ประเพณีสำหรับภิกษุสงฆ์เพื่อให้พ้นจากอาบัติกิเลสโดยการรักษาศีลภาวนาและแผ่เมตตา มีกำหนดการในการจัดงานในเดือนอ้าย (เดือนธันวาคม)

2. บุญคูณลาน ประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อบูชาพระแม่โพสพ โดยเป็นการทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนที่จะเก็บข้าวในยุ้งฉางภายหลังจากนวดข้าวที่ลานเสร็จแล้ว มีกำหนดการในการจัดงานในเดือนยี่ (เดือนมกราคม)

3. บุญข้าวจี่ ประเพณีนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำบุญในวันมาฆบูชาเนื่องด้วยเป็นงานบุญที่จัดขึ้นในเดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์) ตรงกับเดือนมาฆบูชา ประเพณีดังกล่าวชาวบ้านทำข้าวจี่ซึ่งเป็นอาหารประเภทหนึ่งของชาวอีสานโดยเอาข้าวเหนียวนึ่งสุกปั้นเป็นก้อนและอังไฟ หรือที่เรียกว่า การจี่ จากนั้นจึงนำมารวมและไปถวายแด่พระภิกษุและสามเณร

4. บุญพระเวสหรือบุญพระเวศ บุญใหญ่เดือนสี่ (เดือนมีนาคม) ของภาคอีสาน หรือเรียกว่า บุญมหาชาติ ซึ่งถือเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสานตามความเชื่อการได้เกิดในยุคพระศรีอาริยมตไตรย หากได้ฟังเทศน์มหาชาติหรือเทศน์เกี่ยวกับเรื่องราวเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์เสร็จสิ้นภายใน 1 วัน โดยวัดทางแถบอีสานส่วนใหญ่จะจัดประเพณีดังกล่าว

5. บุญสงกรานต์ จัดขึ้นในเดือนห้า(เดือนเมษายน)หรือบุญสงกรานต์ กำหนดการจัดงานอยู่ระหว่างขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 ถึง ขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 โดยมีการเตรียมน้ำประพรมเพื่อไปสรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์สามเณรและผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือเพื่อความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้ยังมีการก่อพระเจดีย์ทราย ปล่อยสัตว์และสาดน้ำเล่นกันอย่างสนุกสนาน

6. บุญบั้งไฟ จัดขึ้นในเดือนหก (เดือนพฤษภาคม) จะจัดขึ้นเพียง 2 วัน โดยวันแรกจะเป็นวันแห่บั้งไฟและวันที่สองเป็นวันจุดบั้งไฟ ภายในงานจะมีการทำบุญทางพระพุทธศาสนาและภายหลังจากทำบุญเสร็จสิ้น ชาวบ้านจะมีการจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการบวงสรวงและให้อาณัติสัญญาณแก่พญาแถนเพื่อให้ส่งน้ำหรือขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาลตามความเชื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

7. บุญซำฮะ จัดขึ้นในเดือนเจ็ด (เดือนมิถุนายน) โดยคำว่า “ซำฮะ” มาจากคำว่า “ซำระ” ตามสำเนียงภาคกลาง เป็นประเพณีเพื่อการซำระสิ่งสกปรกหรือมลทินต่างๆทั้งภายในและภายนอกให้หมดไป

ภายในงานจะมีการนิมนต์พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาในช่วงเย็นบริเวณสถานที่จัดงาน และช่วงเช้ามีการถวายจันทน์พร้อมทั้งประพรมน้ำมนต์เพื่อความสิริมงคลแก่ผู้ร่วมงาน

8. บุญเข้าพรรษา จัดขึ้นในเดือนแปด (เดือนกรกฎาคม) ประเพณีของพระสงฆ์ที่จะต้องอยู่จำนำพรรษาเป็นเวลา 3 เดือนตามพุทธบัญญัติตั้งแต่สมัยพุทธกาล กิจกรรมที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนคือการทำบุญตามวัดต่างๆและมีการถวายเทียนพรรษาและผ้าจำนำพรรษาแด่พระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้ยังมีการประกวดต้นเทียนจำนำพรรษาอีกด้วย

9. บุญข้าวประดับดิน จัดขึ้นในเดือนเก้า (เดือนสิงหาคม) กำหนดจัดในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 เหตุที่เรียกว่าข้าวประดับดิน เนื่องจากชาวบ้านจะนำอาหารทอดด้วยใบตองหรือเรียกว่าห่อเข้า นำไปวางไว้บนพื้นดินเพื่อให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกเหนือจากการทำบุญดังกล่าวยังมีการเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายไปยังครอบครัว

10. บุญข้าวสาก ประเพณีเดือนสิบ (เดือนกันยายน) จัดขึ้นหลังงานบุญข้าวประดับดินราวขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยชาวบ้านจะทำข้าว 2 แบบคือ ห่อเข้าใหญ่สำหรับภิกษุและห่อข้าวเล็กสำหรับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วไปทำบุญยังวัด โดยห่อเข้าใหญ่จะทำการคล้ายบุญสลากภัตรคือเขียนสลากโดยไม่เจาะจงพระที่จะทำบุญด้วย ส่วนห่อเข้าเล็กจะนำไปวางไว้ตามสถานที่ต่างภายในวัด

11. บุญออกพรรษา ประเพณีเดือนสิบเอ็ด (เดือนตุลาคม) ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เป็นการทำบุญเพื่อแสดงความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ชาวบ้านและภิกษุตลอดจนสามเณรจะช่วยกันทำใต้ประทีปและนำมาบูชาพระรัตนตรัย อีกทั้งในด้านของพระสงฆ์ยังเป็นวันที่พระสงฆ์ออกจากพรรษาหลังจากอยู่จำนำพรรษาเป็นเวลาสามเดือนโดยจะมีพิธีต่างๆที่สงฆ์ต้องทำ อาทิ การปวารณาของสงฆ์ ฯลฯ

12. บุญกฐิน ประเพณีที่จัดขึ้นหลังวันออกพรรษาโดยมีกำหนดระยะเวลาในการทำเพียง 1 เดือนเท่านั้น แต่ละวัดจะมีเจ้าภาพในการทำบุญกฐินนี้ แต่หากวัดใดไม่มีเจ้าภาพ พระสงฆ์วัดนั้นสามารถร่วมพิธีกฐินกับวัดที่มีเจ้าภาพจัดงานได้เนื่องด้วยเป็นกิจวัตรหนึ่งของสงฆ์ในช่วงออกพรรษาที่ต้องปฏิบัติ ทั้งนี้ระยะเวลาในการจัดงานกฐินไม่มีกำหนดตายตัว แต่มีบุญกฐินรูปแบบหนึ่งที่จัดทำขึ้นให้แล้วเสร็จเพียงวันเดียวเรียกว่า “จุลกฐิน”

ประเพณีภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้เป็นที่ราบลุ่มและยังเป็นที่ตั้งของราชธานีหรือเมืองหลวง กอปรกับเป็นเมืองทางเศรษฐกิจที่มีการค้ากับต่างประเทศมาอย่างช้านานทำให้เกิดความหลากหลายทางเชื้อชาติ

และศาสนา แต่พื้นฐานของภูมิภาคยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมก่อนที่จะเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ประเพณีที่โดดเด่นของภาคกลาง ดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์

สงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ของไทยเป็นการเคลื่อนที่ของดวงอาทิตย์จากราศีมีนสู่ราศีเมษ ทั้งนี้มีตำนานเกี่ยวกับนางสงกรานต์ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระบิดาของตนเอง คือ ท้าวกบิลพรหม ผู้ต้องตัดศีรษะตนเองเมื่อพ่ายแพ้ต่อธรรมกุมาร แต่ทั้งนี้เศียรนั้นจำต้องใส่พานและธิดาทั้ง 7 คนต้องเป็นผู้แบกเศียรท้าวกบิลพรหมเวียนรอบจักรวาลอันเป็นที่มาของนางสงกรานต์ ซึ่งมีการกำหนดชื่อตามวันต่างๆที่ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ดังนี้

1.1 ทุงษะเทวีทรงครุฑเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันอาทิตย์
1.2 โคราคะเทวีทรงเสือเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันจันทร์
1.3 รากษสเทวีทรงสุกรเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันอังคาร
1.4 มณฑาทะเทวีทรงพาเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันพุธ
1.5 กิริณีเทวีทรงช้างเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันพฤหัสบดี
1.6 กิมิทาเทวีทรงกระบือเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันศุกร์
1.7 มโหทรเทวีทรงนกยูงเป็นพาหนะ	นางสงกรานต์ประจำวันเสาร์

งานสงกรานต์จะจัดขึ้นเพียง 3 วัน คือ ระหว่างวันที่ 13 -15 เมษายน ของทุกปี โดยกำหนดชื่อเรียกตามลำดับวันดังนี้ วันมหาสงกรานต์ วันเนาและวันเถลิงศก ทั้งนี้กิจกรรมต่างๆของชาวบ้านจะมีการไปทำบุญที่วัด และช่วงบ่ายจะมีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อให้ท่านให้ศีลและพร หลังจากนั้นจึงเป็นการรดน้ำทุกคนเพื่อความสนุกสนาน ยังคงมีกิจกรรมอื่นๆ อาทิ ก่อพระเจดีย์ทราย การขนทรายเข้าวัด หรือการละเล่นพื้นบ้าน เช่น มอญซ่อนผ้า เล่นสะบ้า เป็นต้น

2. ประเพณีสารท

เทศกาลที่กระทำกันในเดือน 10 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งเชื่อว่าหากไม่จัดขึ้นจะทำให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษเดือดร้อนและเป็นการกระทำที่อกตัญญูต่อบุพการี ทั้งนี้การทำบุญในงานสารท ชาวบ้านจะทำขนมชนิดหนึ่งเรียกว่า กระจยาสารท ซึ่งทำจากข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่ว งา มะพร้าวและน้ำตาลกวนให้เข้ากันและมักทานกับกล้วยไข่ ทั้งนี้กระจยาสารทที่ทำเสร็จจะนำไปปักบาตรเพื่อฉันเป็นของหวาน จากนั้นจึงนำกระจยาสารทแต่ละครอบครัวที่ทำมานั้นแจกจ่ายแลกเปลี่ยนรสชาติฝีมือกัน (ธนาคารกรุงเทพฯ, 2551)

3. ประเพณีออกพรรษา

เมื่อครบไตรมาส หรือ 3 เดือนของการอยู่จำนำพรรษา ตามพุทธบัญญัติซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ราวเดือนตุลาคมกำหนดให้เป็นวันออกพรรษา พระสงฆ์ที่อยู่ครบ 3 เดือนจะทำการบวราณาต่อกันตามลำดับอาวุโสซึ่งหมายถึงการที่พระสงฆ์สามารถต่อกันได้โดยที่ไม่มีอคติหรือโมหะกัน

พิธีกรรมหนึ่งในช่วงออกพรรษา คือ การตักบาตรเทโวซึ่งเกิดจากความเชื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้นครบพรรษาจึงเสด็จลงมายังโลกในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ในกาลนั้นประชาชนต่างยินดีและคอยรับเสด็จประกอบกับจัดเตรียมอาหารใส่บาตร เรียกว่า “เทโวโรหณะ” แปลว่า การหยั่งลงจากเทวโลก ดังนั้นจึงเกิดประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะขึ้นโดยภายในงานจะมีขนมพิเศษที่ถือว่าเป็นขนมที่ใช้ในงานนี้โดยเฉพาะ คือ ข้าวต้มลูกโยน ซึ่งเป็นข้าวเหนียวห่อด้วยใบมะพร้าวทำเป็นหางยาวเพื่อโยน เชื่อกันว่าครั้งพุทธกาลที่พระองค์ทรงเสด็จลงมา ผู้คนหนาแน่นมากจึงต้องทำการโยนของตักบาตรลง (ธนาคารกรุงเทพ, 2551)

ประเพณีทางภาคใต้

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและดินแดนติดชายฝั่งทะเล มีพรมแดนติดกับสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา และสหพันธรัฐมาเลเซีย และยังเป็นเมืองท่าโบราณ จึงมีทั้งชาวไทย ชาวมลายู ชาวจีน ชาวอินเดียที่เข้ามา ทั้งทำการค้าและตั้งรกรากในดินแดนแห่งนี้ ทั้งนี้จึงทำให้วัฒนธรรมและประเพณีมีความผสมผสานทั้งวัฒนธรรมพุทธ พราหมณ์ มุสลิม จีนที่เข้ากันอย่างลงตัว ประเพณีที่โดดเด่นของภาคใต้ ดังนี้

1. ประเพณีรวบขวัญข้าว

ประเพณีนี้เรียกอีกอย่างว่า “ผูกข้าว” เป็นประเพณีการทำขวัญข้าวในตอนเช้าที่กำลังจะสุกพร้อมเก็บเกี่ยวได้ ทั้งนี้จะมีการกำหนดวันที่เป็นมงคลเพื่อจัดประเพณีขึ้นโดยเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธี สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในพิธี คือ ต้นไม้ใบไม้ตามตำรา อาทิ ต้นอ้อย ใบระกำ ต้นน้ำข้าว และต้นชุมแสง พร้อมกับเตรียมถ้วยข้าวขนาดเล็กเพื่อใส่เครื่องพลีกรรม เช่น ข้าวสุก ถั่ว งา กล้วย ปลาสด ขนแดง และขนมต้ม เป็นต้น จากนั้นนำถ้วยข้าวดังกล่าวตั้งไว้บนไม้ไผ่ที่ผ่าไว้เป็นซี่ซึ่งปักบนลำไม้ไผ่อีกชั้นไว้รองรับอีกที จากนั้นหมอขวัญหรือผู้ประกอบพิธีจึงเริ่มทำพิธีรวบขวัญข้าว (ธนาคารกรุงเทพ, 2551)

2. ประเพณีกวนข้าวมธุปายาสยาคุ

ยาคุ เป็นภาษาใต้ หมายถึง ข้าวทิพย์หรือข้าวกระยาทิพย์ ซึ่งชาวใต้มักนิยมจัดขึ้นในช่วง 13 ค่ำ 14 ค่ำ เดือน 3 ต่อเนื่องจากวันมาฆบูชา แต่เดิมมักจัดขึ้นในเดือน 6 หรือเดือน 10 ซึ่งเป็นช่วงข้าวแตกรวงสามารถนำมาผลิตเป็นนํ้านมได้

เดิมที่ประเพณีนี้เป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ภายหลังถูกนำมาปฏิบัติในทางพุทธศาสนาให้เข้ากับเรื่องราวในพุทธประวัติซึ่งมีความเกี่ยวข้องด้วยกัน 2 ครั้งคือ ครั้งแรกคือตอนที่จุลกาลทำข้าวยาคุโดยใช้ นํ้านมข้าวสาธิตัมกับนมสดผสมเนยน้ำผึ้งและน้ำตาลไปถวายแด่พระพุทธองค์และสาวกถึง 9 ครั้ง ด้วย อานิสงส์จึงได้ไปเกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นรูปแรกในกาลต่อมา อีกครั้งหนึ่งเป็นตอนที่นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาสแด่พระพุทธเจ้าขณะที่นั่งสมาธิใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์โดยนึกว่าเป็น เทวดา หลังจากพระพุทธองค์ทรงฉันข้าวจึงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

ชาวใต้มีความเชื่อว่าข้าวมธุปายาสยาคุเป็นอาหารวิเศษซึ่งสามารถขจัดโรคร้ายต่างๆ ได้ อีกทั้งยังให้พลังสมบูรณ์แก่ผู้รับประทานตลอดจนความเป็นสิริมงคล ประเพณีการกวนนั้นจะทำขึ้นภายใน 3 เดือนที่กล่าวมาแล้ว โดยจะเตรียมข้าวที่ตั้งท้องไว้และนำมาตำเพื่อคั้นเอานํ้านมออกมา จากนั้นผสมด้วย ส่วนประกอบอื่นๆ อาทิ มันสำปะหลัง ฝรั่ง พักทอง แป้งข้าวเหนียว ฯลฯ คลุกให้เข้ากันและยกตั้งบนเตา ในการกวนจะมีการร่ายคาถาของหมอไสยศาสตร์ 1 คนพร้อมพระสงฆ์ 9 รูปสวดชัยมงคลคาถา โดยมีผู้กวนเป็นผู้ชาย 2 คนและผู้หญิง 2 คน อายุระหว่าง 15 – 20 ปีอยู่ในชุดนุ่งขาวห่มขาว เมื่อแล้วเสร็จจึงนำไปถวายพระและแจกจ่ายให้ผู้เข้าร่วมพิธี

สรุป

ประเพณีไทยเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบมาซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ ประเพณีราชภัฏ ซึ่งเป็นประเพณีที่ชุมชนหรือกลุ่มชนยึดถือปฏิบัติขึ้นเป็นประจำซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาคเนื่องมาจากเหตุผลทางสังคมและการเมือง ภูมิประเทศ ตลอดจนอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่รับมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับพื้นที่ ทั้งนี้ประเพณีบางอย่างมีวัตถุประสงค์ในการทำเหมือนกันแต่อาจต่างกันไปในรูปแบบพิธีกรรมและชื่อเรียกเท่านั้น ส่วนประเพณีหลวงหรือพระราชพิธี เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์หรือประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้บางพระราชพิธีมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันกับประเพณีราชภัฏทั่วไปแต่แตกต่างกันในส่วนองพิธีกรรมที่มีความซับซ้อนและ

วิจิตรมากกว่าเพื่อความสมพระเกียรติกับพระมหากษัตริย์ ตลอดจนเพื่อสร้างความเป็นพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชาด้วย

คำถามทบทวน

1. จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเพณีราชฎ์และประเพณีหลวง
2. จงยกตัวอย่างประเพณีราชฎ์และประเพณีหลวงที่มีจุดประสงค์การจัดขึ้นเหมือนกัน พร้อมทั้งอธิบายความเหมือนและความแตกต่างของลักษณะการจัดงาน
3. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างพระราชพิธี กับ รัฐพิธี
4. จงยกตัวอย่างรัฐพิธีมา 1 หัวข้อพร้อมทั้งอธิบาย
5. จงอธิบายเกี่ยวกับพระราชพิธีพฤศศาสตร์มาโดยสังเขป พร้อมยกตัวอย่างประเพณีราชฎ์ที่มีวัตถุประสงค์การจัดแบบเดียวกับพระราชพิธีพฤศศาสตร์มา 1 ประเพณี
6. จงศึกษาและเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเพณีทำบุญคุณลานและประเพณีรวบขวัญข้าว
7. จงอธิบายกำเนิดนางสงกรานต์ที่กล่าวถึงในช่วงประเพณีสงกรานต์โดยละเอียด
8. จงอธิบายถึงพระราชพิธีตรียัมปวายโดยสังเขป
9. จงอธิบายประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทวดาที่มีนามว่า “แถน”
10. จงศึกษา 1 ประเพณีที่ใช้ในบริบททางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน พร้อมนำเสนอ

เอกสารอ้างอิง

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. ม.ป.ป. **ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเพณี หลวงกับประเพณีราษฎร์**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก **Error! Hyperlink reference not valid.18-2-infodetail01.html**

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.พระบาทสมเด็จพระ , ม .ป.ป.**พระราชพิธี 12 เดือน พระราชนิพนธ์**

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว .กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์ .

ธนาคารกรุงเทพ. 2551. **ลักษณะไทย: วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ประเพณีไทยดอทคอม. ม.ป.ป. **ปอยสงล่อง**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.prapayneethai.com/%E0%B8%9B%E0%B8%AD%E0%B8%A2%E0%B8%AA%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%87>

ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติ**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7

รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 7 ประเพณีไทยในบริบททางการท่องเที่ยว

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. ประเพณีไทยเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
2. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาค
3. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคกลาง
4. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคเหนือ
5. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
6. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคใต้
7. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออก
8. ประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันตก

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. สามารถอธิบายถึงที่มาและกำเนิดของประเพณีไทยที่นำมาใช้ในบริบททางการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง อย่างน้อย 1 ประเพณี
2. สามารถอธิบายความแตกต่างด้านการจัดงานของประเพณีไทยที่มีการจัดทั่วทุกภูมิภาคที่นำมาใช้ในบริบททางการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน อย่างน้อย 1 ประเพณี
3. สามารถอธิบายแนวคิดการสร้างประเพณีไทยเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง อย่างน้อย 1 ประเพณี

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. อภิปรายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาพร้อมกันในชั้นเรียน
2. ทำแบบทดสอบประจำบทที่ 7
3. ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารประกอบการสอนบทที่ 7
4. สอนโดยให้ทำโครงงานและสาธิต
5. ศึกษาจากสื่อวีดิทัศน์

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 7
2. คอมพิวเตอร์พร้อมโปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. สื่อวีดิทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นภายในชั้นเรียน
2. ประเมินจากการค้นคว้าด้วยตนเอง
3. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท
4. ประเมินจากการสอบปลายภาค

บทที่ 7

ประเพณีไทยในบริบททางการท่องเที่ยว

ประเพณีไทยแต่ละภูมิภาคที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน คงเป็นเพียงประเพณีที่จัดทำขึ้นในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ บางประเพณีถูกจัดขึ้นเพื่อรองรับการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากในการยกระดับเทศกาลงานประเพณีในระดับชุมชนสู่เทศกาลประเพณีระดับประเทศในฐานะกิจกรรมหรือสินค้าทางการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว และเกิดการจับจ่ายใช้สอยกับกิจกรรมต่างๆ อันส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น เหตุนี้จึงเกิดการยกระดับประเพณีที่โดดเด่นของแต่ละพื้นที่โดยบูรณาการและพัฒนาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ถูกกำหนดอยู่ในปฏิทินการท่องเที่ยวประจำปี และจัดขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวในทุกๆ ปีเช่นกัน

ประเพณีไทยเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ปัจจุบัน หลายๆ จังหวัดได้มีกิจกรรมทางประเพณีขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดตนเอง ส่วนหนึ่งนอกเหนือจากการดำรงไว้ซึ่งประเพณีให้คงอยู่แล้ว การท่องเที่ยวที่ประยุกต์ใช้ประเพณีเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประสบการณ์ ถือได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ประเพณีไทยยังถูกอนุรักษ์ไว้ และยังส่งผลทางเศรษฐกิจเชิงบวกทางการท่องเที่ยวไปพร้อมกันด้วย ดังเช่นประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ชาวรับนโยบายรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในปี 2530 ซึ่งเป็นปีการรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ โดยภาคอีสานหลายๆ ที่มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองแล้ว ดังนั้น ทางจังหวัดร้อยเอ็ดจึงต้อง “ทำให้มี” และ “ทำให้เกิดขึ้น” ทางจังหวัดจึงได้ทำการประชุมและศึกษาโดยเสนอให้จัดประเพณีบุญผะเหวดหรืองานเทศน์มหาชาติขึ้นให้เป็นงานประเพณีของจังหวัดซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญตามฮีตทางอีสาน (สุริยา สมุทคุปดี, 2543) ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนบริบททางสังคมที่ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ทั้งด้านนโยบาย การคมนาคม การสื่อสาร ตลอดจนการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาปรับใช้ ทำให้ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละบริบทและปัจจัยนั้นๆ ไปด้วย โดยเฉพาะในปัจจุบัน ปัจจัยด้านทรัพยากรท้องถิ่นและการสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ตลอดจนความเข้มแข็งของการเมืองท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ช่วยในเรื่องของการผลักดันการจัดประเพณีนั้นขึ้นด้วย สอดคล้องกับนิยามของคำว่า “ความเป็นประเพณีสมัยใหม่” โดยมีสถาบันระดับท้องถิ่นเข้ามามี

บทบาทด้วยนั้น การดำเนินการดังกล่าวจึงส่งผลต่อการใช้แนวคิดที่เรียกว่า การจัดการวัฒนธรรม ที่เข้ามา มีบทบาทในการบริหารและจัดการ โดยหน่วยงานหลักต่าง ๆ จะทำหน้าที่เป็นองค์กรผู้จัดการวัฒนธรรม ส่วนชุมชนเป็นเสมือนผู้จัดการวัฒนธรรม มีผู้สนับสนุนและประชาสัมพันธ์ตามระบบแบ่งงานกันทำ ทั้งนี้ เป็นไปเพื่อสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าที่ได้จากการเชื่อมโยงวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเกิดเป็น ประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว

งานประเพณีไทยที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาค

ประเพณีไทยทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจในแต่ละภูมิภาคซึ่งมีกำหนดการที่ชัดเจนในการจัดขึ้น ทุกๆปีมีเป็นจำนวนมาก มีทั้งประเพณีที่จัดขึ้นทั่วไปทั้งประเทศแต่ละอาจจะแตกต่างในเรื่องของ กระบวนการจัดงาน และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ในปัจจุบันถือได้ว่านักท่องเที่ยวทั้งไทยและ ต่างชาติสามารถที่จะเดินทางไปร่วมกิจกรรมประเพณีทางการท่องเที่ยวได้แทบตลอดทั้งปีตามความสนใจ ของนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ประเพณีที่จัดขึ้นโดยเฉพาะประเพณีเฉพาะถิ่น มักจะเป็นประเพณีที่มีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับจังหวัดนั้นๆเสียส่วนใหญ่ ประเพณีไทยทางการท่องเที่ยวแต่ละภูมิภาค พอที่จะรวบรวมและสรุปได้ดังนี้

งานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคกลาง

1. งานประเพณีนบพระ เล่นเพลงและงานกาชาดประจำปี จ.กำแพงเพชร

ประเพณีนบพระเล่นเพลง เชื่อว่าเป็นประเพณีที่มการสืบทอดกันมาครั้งกรุงสุโขทัยในสมัยของ พญาลิไทซึ่งปรากฏในจารึกนครชุมที่บันทึกไว้ว่า “ผู้ใดไหว้ นบ กระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรี มหาโพธิ์ไซรั มีผลอานิสงฆ์พรา้เสมอดังได้นบพระผู้เป็นเจ้าของ” ทั้งนี้ในสมัยของพญาลิไท ถือว่า พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและพระศรีมหาโพธิ์ ประดิษฐานไว้ที่วัดพระบรมธาตุเจดีย์าราม จ.กำแพงเพชร การนี้เจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดินพร้อมไพร่ฟ้าประชาชน จึงจัดขบวนพยุหยาตราไปนมัสการพระบรมสารีริกธาตุเป็นประจำ จึงเรียกกันว่าไป “นบพระ” (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร, 2554) ทั้งนี้ยังมีการเล่นเพลง คือ การละเล่นเฉลิมฉลองในวัน ที่ การแห่ไปนบพระเนื่องจากในอดีตเดินทางลำบากจึงต้องการค้างคืนขึ้น และเพื่อไม่ให้บรรยากาศเกิดความ เจ็บเหงาจึงมีการละเล่นต่างๆเกิดขึ้น จึงเป็นที่มาของการเล่นเพลง(ประเพณีนบพระเล่นเพลง, ม.ป.ป.)

ประเพณีบพระเล่นเพลงของจังหวัดกำแพงเพชรถูกฟื้นฟูขึ้นในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งจัดในช่วงเดือน 3 ของทุกปีตรงกับวันมาฆบูชา ภายในงานมีการจัดขบวนแห่พยุหยาตราจำลองไปบพระและเวียนเทียนที่ พระบรมธาตุเจดีย์ ณ บริเวณสนามหน้าเมืองและอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ภายในงานมีการจัด แสดงแสง สี และเสียงเกี่ยวกับความเป็นมาในการตั้งบ้านแปงเมืองและมีการออกร้านต่างๆ รวมถึงได้มีการ จัดงานกาชาดของจังหวัดไปพร้อมกันอีกด้วย (ประเพณีไทยดอทคอม, ม.ป.ป.)

2. งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ จ.นครสวรรค์

ประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ มีที่มาจากกรณีการล้มตายของคนในพื้นที่ปากน้ำโพจำนวนมาก ด้วยโรคอหิวาตกโรคในช่วงปี พ.ศ. 2460 - 2462 แต่ไม่สามารถที่จะรักษาได้ ชาวบ้านจึงหันไปพึ่งสิ่งศักดิ์ โดยการเข้าทรงและบนบานต่อเจ้าพ่อเทพารักษ์หรือปุนเฝ้ากงโดยการเขียนยันต์ที่เรียกว่า “ฮู้” และนำไป เผาใส่น้ำดื่มกินและหายจนเป็นที่เลื่องลือในความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว นับตั้งแต่นั้นมาจึงเกิดการอัญเชิญเจ้า พ่อเจ้าแม่ที่อยู่ในศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์มาแห่รอบตลาดเพื่อความเป็นสิริมงคลในช่วงเทศกาลตรุษจีน

การแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพเริ่มทำขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2475 และมีการปฏิบัติสืบมา จนกระทั่งปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีการจัดพิธีแห่ 2 รอบคือ รอบกลางคืนในวันชีวา (วันที่ 3 เดือน 1 ตามปฏิทินจีน)และรอบกลางวันในวันชีวสี (วันที่ 4 เดือน 1 ตามปฏิทินจีน) ซึ่งตรงกับวันตรุษจีน ราวเดือนมกราคมและเดือนกุมภาพันธ์(สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2560) โดย เป็นการแห่มายังศาลเจ้าชั่วคราวบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่จากศาลเจ้า 2 ศาล คือ ศาลเจ้าพ่อ-เจ้าแม่หน้าผาซึ่งเรียกว่าศาลเหนือ และศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์ซึ่งเรียกว่าศาลใต้เพื่อให้ประชาชน ได้เข้ามาสักการะได้สะดวกสบายแทนการจัดงานที่ศาลเจ้าตามแบบเดิม

3. ประเพณีบวชช้างหาดเสี้ยว จ.สุโขทัย

ประเพณีบวชช้างหาดเสี้ยวเป็นประเพณีของชาวไทยพวนที่อพยพมาจากเมืองพวน ประเทศลาว ในปัจจุบันครั้งสมัยรัชกาลที่ 3 ราว พ.ศ. 2387 ทั้งนี้ ฮีตคองหรือจารีต ประเพณีของชาวพวนที่สำคัญ ประเพณีหนึ่งในเดือน 5 ที่ปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีต คือ “ประเพณีแห่ช้างบวชนาค” หรือ “ประเพณีแห่ นาคด้วยขบวนช้าง” ซึ่งเกิดจากคติความเชื่อในเรื่องเวสสันดรชาดกที่กล่าวถึงการให้ช้างปัจจัยนาเคนทร์ แก่พราหมณ์ที่งัดจากเมืองกลิงครัฐ หรืออาจมาจากการแต่งขบวนช้างของพระเจ้ากรุงสุโขทัยเพื่อไปรับ พระเวสสันดรเข้าเมือง ทั้งนี้ยังคงมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่กล่าวถึงคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าที่เป็นโลกุตรธรรมหรือนิพพาน ซึ่งคนทั่วไปเข้าใจว่าเป็น “อุตร” ซึ่งหมายถึง ทิศเหนือซึ่งมี

สัญลักษณ์ประจำทิศเป็น “ข้าง” หรือ “โงนง” ดังนั้น ชาวพวนจึงใช้ข้างเป็นส่วนหนึ่งของการทำพิธีบวชนาค

การทำพิธีบวชนาคทำได้ทั้งบวชสามเณรและภิกษุ ทั้งนี้ภิกษุที่บวชจะเรียกว่า “เจ้าหัว” สีกมาจะเรียก “ทิด” หรือ “อ้ายทิด” ส่วนสามเณรที่บวชจะเรียกว่า “จ้าวอ้าย” เมื่อสึกจะเรียกว่า “เซียง” หรือ “อ้ายเซียง” การจัดประเพณีบวชข้างหาดเสี้ยวจัดขึ้น 3 วัน ในเดือนเมษายนของทุกปีโดยวันแรกเรียกว่า “วันสุกดิบ” จะมีการเที่ยวบ้านคือ การเดินไปบอกบุญแก่ชาวบ้านในหมู่บ้านหาดเสี้ยว ส่วนวันที่สองจะเป็นวันแห่ นาคด้วยข้างและบวชนาคซึ่งมีทั้งบวชหมู่หรือบวชสามัคคีและบวชเดี่ยวโดยจะทำการบวชที่วัดหาดเสี้ยว ลักษณะการแต่งกายของนาคจะแตกต่างไปจากที่อื่นๆและมีเอกลักษณ์เป็นอย่างมากด้วยการนุ่งห่มผ้าต่างๆและสวมเครื่องประดับต่างๆ อาทิ สร้อยคอ ต่างหู โดยเฉพาะเทริดซึ่งเป็นเครื่องทรงของพระอินทร์และสัญลักษณ์หงอนของพญานาคและห้อยกระຈกเงาบริเวณหูทั้งสองข้างแสดงถึงสัญลักษณ์ที่ต้องสำรวจตนเองตลอดจนสวมแว่นดำแสดงถึงผู้มีตบอดเพราะยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมและในวันสุดท้ายเป็นวันบรรพชาอุปสมบท (ศรีศักดิ์ วัลลิโหมตมและคณะ, 2559)

4. งานประเพณีเย็นทั่วหล้า มหาสงกรานต์ กรุงเทพฯ

ตลอด 1 อาทิตย์ ตั้งแต่วันที่ 11 -17 เมษายนของทุกปีซึ่งตรงกับวันสงกรานต์ กรุงเทพมหานคร ได้จัดงานขึ้นบริเวณสนามหลวงที่เรียกว่า “เย็นทั่วหล้า มหาสงกรานต์” โดยมีพิธีหลักๆคือ การสรงน้ำพระพุทธรูปซึ่งอัญเชิญมาจากพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เพื่อให้ประชาชนได้สักการะรวมทั้งมีกิจกรรมตักบาตรขึ้นในตอนเช้า ตลอดงานการสรงน้ำพระพุทธรูปจาก 4 ภาค คือ วัดพระธาตุคุดยสุเทพทางภาคเหนือ วัดพระธาตุพนมทางภาคอีสาน วัดบรมธาตุนครศรีธรรมราชทางภาคใต้และวัดสุทัศน์เทพวรารามทางภาคกลาง

ภายในงานยังมีการจำลองเทศกาลสงกรานต์ในแต่ละภาคทั้งแบบราชสำนักและแบบพื้นบ้าน อีกทั้งมีการจัดกิจกรรมและงานแสดงต่างๆ มากมายภายในบริเวณรอบเกาะรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีจุดเด่นและสำคัญคือ 9 พระอารามหลวง อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดบวรนิเวศวิหาร ฯลฯ ซึ่งแต่ละวัดได้กิจกรรมของทางวัดเองด้วย นอกจากนี้ยังมีการออกงานขายสินค้าต่างๆ อีกด้วย

นอกเหนือจากงานบริเวณท้องสนามหลวงแล้วนั้น ยังคงมีงานสงกรานต์ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในงานเดียวกันคือ “ประเพณีสงกรานต์วิสุทธิกษัตริย์” ของชุมชนวิสุทธิกษัตริย์และละแวกใกล้เคียง ซึ่งเน้นการอนุรักษ์มีการจัดริ้วขบวนแห่พระ พิธีรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ เป็นต้น อีกแห่งหนึ่งคือย่านบางลำพูมีการ

จัดงาน “สงกรานต์บางลำพู” โดยมีจุดเด่นที่ขบวนแห่ “พระพุทธรูปบางลำพูประชาชนาถ” มาที่สวนสันติชัยปราการ ทั้งนี้เทศกาลสงกรานต์ที่มีคนจำนวนมากที่สุด คือ “สงกรานต์ถนนข้าวสาร” ซึ่งเป็นที่รู้จักของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

5. งานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ทุกๆปีในช่วงเดือนพฤษภาคมซึ่งถือเป็นช่วงเริ่มต้นฤดูการทำนา ทางพระราชสำนักได้มีการกำหนดการประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ทั้งนี้งานจะแบ่งออกเป็น 2 วัน คือ วันแรกเป็นพระราชพิธีพืชมงคล โดยจะเริ่มด้วยพิธีพราหมณ์ซึ่งจะเชิญสิ่งศักดิ์เพื่ออำนวยให้การเพาะปลูกได้ผลสมบูรณ์และจึงต่อด้วยพิธีทางศาสนาพุทธซึ่งเป็นพิธีที่กำหนดขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 การนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่จะทรงสักการะและทรงตั้งสัตยาธิษฐานต่อพระแก้วมรกตในพระอุโบสถให้การเพาะปลูกเป็นไปอย่างบริบูรณ์ รวมถึงยังพระราชทานเมล็ดพันธุ์ข้าวต่างๆ กว่า 40 ชนิด ในการประกอบพิธีนี้ ส่วนวันที่สองจะเป็นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่จะทรงเจิมและพระราชทานน้ำพระพุทธมนต์แด่พระยาแรกนาและเทพีคู่หาบเงินหาบทองและไปยังมณฑลพิธีท้องสนามหลวง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์พร้อมในพระราชพิธีจึงเริ่มการไถหว่าน

ทั้งนี้ พระราชพิธีดังกล่าวได้ถูกจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและบำรุงขวัญเกษตรกรซึ่งได้จัดขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย อนึ่งความเชื่อต่างๆในพิธีกรรมนั้นมักเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ดังจะเห็นได้จากการเสี่ยงทางผ้านุ่งของพระยาแรกนาม 3 ขนาด คือ ขนาดแคบ ขนาดกลาง ขนาดกว้าง เพื่อเสี่ยงทางน้ำในปีนั้น อีกทั้งยังมีการเสี่ยงทายอาหารที่พระโคกินซึ่งมีทั้งสิ้น 7 อย่าง คือ ข้าว, ข้าวโพด, ถั่ว, งา, น้ำ, หญ้าและเหล้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการทำนายในเรื่องของธัญญาหาร ผลาหาร น้ำท่าต่างๆ ยกเว้น เหล้าจะเป็นการทำนายในเรื่องของการคมนาคมและการค้าขายต่างประเทศซึ่งโทรหลวงจะเป็นผู้ทำนาย

ปัจจุบันกำหนดให้วันพระราชพิธีพืชมงคลเป็นวันเกษตรกรไปด้วยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2509 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

6. ประเพณีทิ้งกระจาด จ.สุพรรณบุรี

ประเพณีนี้จัดขึ้นราวเดือนสิงหาคม – กันยายน เป็นประจำทุกปี เป็นเวลา 5 วัน 5 คืนซึ่งจัดด้วยกันสองที่คือ 2 วันแรกจะจัดบริเวณศาลหลักเมืองและมีขบวนวัฒนธรรมไทย-จีนแห่ไปยังสมาคมฮั่วฮ่วยก๊วง และสามวันหลังจะมีการทิ้งกระจาดดินบริเวณสมาคมดังกล่าว ทั้งนี้งานดังกล่าวจัดขึ้นมาแล้วกว่า 100 ปี โดยเกิดจากความเชื่อทางพุทธประวัติที่กล่าวถึงภายหลังที่พระอานนท์ทราบช่วงเวลาการ

สิ้นพระชนม์ของพระพุทธเจ้าอีก 3 วันข้างหน้าจากเปรตอสุรกายตนหนึ่งซึ่งวิธีแก้ไขจะต้องทำพิธีอุทิศเครื่องอุปโภคบริโภคจึงจะแคล้วคลาดในการนี้ ดังนั้นเมื่อพระอานนท์กล่าวต่อพระพุทธเจ้า พระองค์จึงให้จัดพิธีเมตตธรรมและโปรยทานขึ้น จึงเกิดเป็นพิธีบุญที่งระจาดขึ้น

ทั้งนี้ ภายในงานจะมีการโปรยของหรือไม้คั่วที่เขียนหมายเลขไว้เพื่อให้คนร่วมงานเก็บซึ่งใครเก็บได้หมายเลขใดสามารถนำไปรับสิ่งของตามหมายเลขนั้น

7. ประเพณีสู่วัณษาข้าว “อั้งหมี่ถ่อง” จ.ราชบุรี

อั้งหมี่ถ่อง ภาษากะเหรี่ยงหรือเรียกกันว่า ประเพณีกินข้าวห่อของชาวกะเหรี่ยงจังหวัดราชบุรี จัดขึ้นในเดือนเก้าหรือที่เรียกว่าเดือนหล้าคอก เป็นการรวมญาติเพื่อทำพิธีเรียกขวัญเพื่อเป็นสิริมงคล โดยงานจะจัดขึ้นเป็นเวลา 2 วันจากเดิม 4 วัน ทั้งนี้พิธีดังกล่าวจัดขึ้นตามความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงที่เชื่อว่าทุกคนมีขวัญประจำตัว หากขวัญใครหายอาจจะเจ็บป่วย ดังนั้นจึงมีการเรียกขวัญผูกข้อมือกินข้าวห่อเกิดขึ้น

การจัดงานกินข้าวห่อแต่ละบ้านจะจัดขึ้นไม่ตรงกันเพื่อให้ญาติพี่น้องได้ร่วมกิจกรรมกันได้ ทั้งนี้เดือนเก้าหรือเดือนหล้าคอก ชาวกะเหรี่ยงถือว่าเป็นเดือนที่ไม่ดีจะมีวิญญูณมากินขวัญ ดังนั้นก่อนวันงาน 3 วัน จะมีการเตรียมของเพื่อทำข้าวห่อและในวันสุคติจะต้องทำให้เสร็จ ตลอดจนมีการจุดประทัดขึ้นเพื่อเรียกขวัญพร้อมทั้งเปิดประตูหน้าต่างตลอดทั้งคืนเพื่อให้ขวัญเข้ามาได้ จนกระทั่งรุ่งขึ้นวันใหม่จะมีการจุดประทัดขึ้นอีกครั้งเพื่อเป็นการเรียกขวัญที่อยู่ไกลให้รีบกลับมา จากนั้นผู้เฒ่าประจำบ้านจะเตรียมเครื่องรับขวัญคือ ข้าวห่อครูหรือข้าวห่อพวง กล้วยน้ำว่า อ้อย ยอดดาวเรือง เทียน สร้อยเงิน กำไรเงินและด้ายแดงมาทำพิธีเรียกขวัญตามลำดับความอาวุโสซึ่งการทำแบบนี้เพื่อให้ลูกหลานที่อยู่ไกลได้รู้จักญาติตนเอง (Sasika091, 2553)

8. ประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง จ.กำแพงเพชร

สารทไทย ประเพณีที่ชาวพุทธเชื่อว่าเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษในเดือนสิบเนื่องจากตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ซึ่งในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยได้จัดงานดังกล่าวขึ้นเช่นกัน แต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป อาทิ ภาคใต้เรียกว่างานบุญเดือนสิบ ภาคเหนือเรียกว่าตานก๋วยสลาก ฯลฯ ทั้งนี้ ขนมนชนิดหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในเทศกาลคือ กระจยาสารทซึ่งมีมาแต่ครั้งพุทธกาล แปลว่า อาหารที่ทำขึ้นในฤดูสารททำจากข้าวผัดกับน้ำตาลจนเหนียว

ทั้งนี้จังหวัดกำแพงเพชรได้จัดงานขึ้นจนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นคือ ประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงโดยนำเอากล้วยไข่ซึ่งเป็นของดีเมืองกำแพงแห่งนี้มาทานร่วมกับกระยาสารทเพื่อช่วยให้รสชาติกลมกล่อมขึ้น

งานดังกล่าวจัดขึ้นตลอด 10 วัน 10 คืน โดยวันแรกตรงกับวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 จะมีกิจกรรมตักบาตรขึ้น ณ วัดพระบรมธาตุ ต.นครชุม จ.กำแพงเพชรในช่วงเช้า และจะมีการเปิดงานขึ้นในบริเวณลานโพธิ์ อ.เมืองกำแพงเพชรในช่วงเย็น โดยตลอดช่วงกลางวันจะมีขบวนแห่การแสดงพื้นบ้าน และการประกวดขบวนแห่จากที่ต่างๆ ไปยังบริเวณพิธีเปิดงาน ในวันเดียวกันนั้นจะมีการกวนกระยาสารทกะทะหลวง (ภาษาเหนือ หมายถึง กระทะขนาดใหญ่) และมีการประกวดกระยาสารททั้งความอร่อยและลีลาอีกด้วย

จุดเด่นของงานและถือเป็นพิธีสำคัญของงานนี้ ตลอดจนเป็นแห่งเดียวของประเทศคือ การทอดผ้าป่าแถวบริเวณวัดพระแก้วภายในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรในช่วงค่ำ ทั้งนี้ภายในงานยังมีกิจกรรมอื่นๆอีกมากมาย อาทิ นิทรรศการความเป็นมาของกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร การจำหน่ายสินค้าอาหารพื้นบ้าน และการแสดงมหรสพและดนตรีต่างๆตลอดช่วงเทศกาล (Amazing ไทยเท่, 2553)

9.ประเพณีตักบาตรขนมครก-น้ำตาลทราย จ.สมุทรสงคราม

ประเพณีตักบาตรขนมครก-น้ำตาลทราย จัดขึ้นที่วัดแก่นจันทร์เจริญ จ.สมุทรสงครามเป็นประเพณีที่สืบทอดมากกว่า 100 ปี และมีการรื้อฟื้นขึ้นใหม่โดยท่านพระครูสุนทรสุตกิจ (หลวงพ่อโห้) อดีตเจ้าอาวาสวัดแก่นจันทร์เจริญในปี พ.ศ. 2449 หลังจากที่มีการยกเลิกไป ประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเลียนแบบประเพณีตักบาตรขนมเป็องซึ่งเป็นพระราชพิธีที่สืบทอดมาครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งรัตนโกสินทร์

ประเพณีนี้ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในพุทธประวัติ เมื่อตอนพระพุทธเจ้าต้องการสั่งสอนโกสิยะเศรษฐีผู้ที่ตระหนี่ถี่เหนียวซึ่งอยากกินขนมครกแต่ไม่ยอมทำเพราะกลัวสิ้นเปลือง จนภรรยาต้องแอบทำเพื่อให้สามีกินคนเดียว จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้พระโมคคัลลานะไปแสดงธรรมแก่โกสิยะเศรษฐีจนกระทั่งเลื่อมใสกลายเป็นคนที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (นพพร บุญทรวงศ์, 2560.)

ประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นสืบเนื่องจากชาวบ้านสมัยก่อนค่อนข้างยากจนจึงมีแต่ของหวานที่หาได้ตามอัตภาพไม่ต้องซื้อเพื่อใส่บาตร ส่วนขนมหวานค่อนข้างหาได้ยากจึงคิดทำขนมครกขึ้นเพราะวัตถุดิบหาได้ง่ายจึงเกิดเป็นประเพณีขึ้น ส่วนน้ำตาลทรายนั้นเดิมขนมครกโบราณมีแต่สูตรเค็ม หลวงพ่อโห้จึงคิด

ให้นำน้ำตาลทรายมาถวายพระด้วย (ไทยรัฐ, 2558.) และบ้างก็ให้ลูกศิษย์นำไปทำขนมตั้งเมมาถวายพระอีกด้วย

การจัดงานดังกล่าวจัดขึ้นทุกวันขึ้น 8 ค่ำเดือน 10 ของทุกปี ณ วัดเจริญแก่นจันทน์ จ.สมุทรสงคราม โดยมีการเปิดงานโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ภายในงานมีการทำขนมครกมากกว่า 20 เตา ตลอดจนร้านขายของต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรม

10. งานประเพณีอุ้มพระดำน้ำและเทศกาลอาหารอร่อยจังหวัดเพชรบูรณ์

ประเพณีการอุ้มพระดำน้ำของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์เชื่อว่าเป็นประเพณีที่จัดขึ้นแห่งเดียวในโลกของจังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี

ตามตำนานที่เป็นป่อเกิดประเพณีเกิดขึ้นจากการค้นพบพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ศิลปะลพบุรี เชื่อว่าน่าจะเป็นพระพุทธรูปที่พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราดได้นำถวายแด่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และภายหลังจากการอัญเชิญพระพุทธรูปดังกล่าวลงแพและล่องไปตามแม่น้ำป่าสักเพื่อหนีการเผาเมืองจากพระนางสิงขรมหาเทวี แต่เนื่องจากสายน้ำคดเคี้ยวจึงทำให้แพแตกและพระพุทธรูปจึงจมลงสู่แม่น้ำ ภายหลังจากชาวประมงไปค้นพบแถววังมะขามแพบหรือบริเวณท่าน้ำวัดโบสถ์ชนะมารในปัจจุบัน จึงอัญเชิญขึ้นมาประดิษฐานที่วัดไตรภูมิ ปีต่อมาในช่วงวันสารทไทย ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 พระพุทธรูปดังกล่าวได้หายไปและพบบริเวณเดิมที่เคยเจอพระพุทธรูปในครั้งแรก ณ วังมะขามแพบ จึงร่วมกันอัญเชิญขึ้นมาอีกครั้ง พร้อมทั้งถวายนามว่า “พระพุทธรธรรมราชา” จากนั้นจึงมีการกำหนดให้พ่อเมืองเพชรบูรณ์ (ปัจจุบัน คือตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด) ต้องอุ้มพระพุทธรูปดังกล่าวลงดำน้ำทุกปีในช่วงวันสารทไทย เหตุนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการอุ้มพระดำน้ำจนกระทั่งปัจจุบัน ภายหลังจากการจัดพิธีนี้ขึ้นเชื่อว่าจะทำให้ไพร่ฟ้าอยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้งพืชผลอุดมสมบูรณ์

กิจกรรมภายในงานที่มีการจัดตลอด 5 วัน 5 คืน จะมีการจัดงานเทศกาลอาหารอร่อยร่วมด้วย มีการประกวดโตะหมูปูซา การแข่งขันตอบปัญหาเกี่ยวกับท้องถิ่น การแสดงแสง สี เสียง เรื่องราวตำนานพิธีอุ้มพระดำน้ำ การแข่งเรือทวนน้ำ ตลอดจนการแสดงมหรสพต่างๆ (ลานธรรมจักร, 2550)

11. ประเพณีรับบัวโยนบัว จ.สมุทรปราการ

ประเพณีรับบัวโยนบัวเป็นประเพณีที่เก่าแก่มาแต่โบราณกาลของชาวอำเภอบางพลี จ.สมุทรปราการ ซึ่งเกิดจากในอดีต ภายหลังจากชนกลุ่มมอญแถบคลองลาดกระบังย้ายมาอยู่บริเวณปากลัด พระประแดง เนื่องด้วยปัญหาด้านการเกษตรที่ไม่อุดมสมบูรณ์ จึงได้ย้ายมาบริเวณดังกล่าวในช่วงขึ้น 14 ค่ำเดือน 11 ระหว่างทางได้เก็บดอกบัวเพื่อไปถวายพระที่ปากลัด ตั้งแต่นั้นมาจึงบอกเพื่อนชาวไทยที่

เคยอยู่ละแวกเดียวกันให้เก็บดอกบัวไว้ให้ด้วยเพื่อในวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 11 จะกลับมารับและนำไปถวาย พระ ส่วนอีกตำนานหนึ่งกล่าวถึงการเก็บดอกบัวหลวงของคนบางพลีเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับชาว ต่างถิ่นที่มาในวันออกพรรษา ซึ่งทุกวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 11 ชาวบางพลีจะจัดสำรับเพื่อรองรับผู้มาเยือน และในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันออกพรรษาจะมีการส่งบัวให้มือต่อมือ แต่หากเป็นคนคุ้นเคยก็อาจจะโยนให้กัน ได้เลย นานเข้าจึงเกิดการโยนบัวขึ้น (ธันวาคม สุขประเสริฐ, 2559)

ทั้งนี้ ประเพณีรับบัวโยนบัวของชาวบางพลีได้เริ่มสูญหายและมีการรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งในปี พ.ศ. 2478 โดยนายชื่น วรศิริ นายอำเภอบางพลี ที่ต้องการฟื้นฟูประเพณีนี้กลับมาอีกครั้งด้วยการเชิญชวน พ่อค้า คหบดีและชาวบ้านจัดประเพณีนี้ขึ้น โดยมีการสร้างพระพุทธรูปจากการสานไม้ไผ่จำลองเป็นหลวง พ่อโตวัดบางพลีใหญ่เพื่อประดิษฐานบนเรือและล่องไปตามคลองบางพลี ต่อมาจึงมีวิวัฒนาการเปลี่ยนเป็น การประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อโตวัดบางพลีใหญ่แทนการสร้างพระพุทธรูปไม้ไผ่จนกระทั่งทุกวันนี้

ปัจจุบัน ประเพณีรับบัวจัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ก่อนวันออกพรรษา 1 วัน คือในวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 11 โดยอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อโตจำลองจากวัดบางพลีในลง ประดิษฐานบนเรือและล่องไปตามคลองบางพลีโดยตลอดสองฝั่งคลองจะมีนักท่องเที่ยวมาร่วมโยนบัวเพื่อ ถวายสักการะแด่พระพุทธรูป มีความเชื่อว่าหากใครโยนดอกบัวลงเรือจะสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา นอกเหนือจากดอกบัวแล้วยังคงมีการโยนข้าวต้มมัดลงเรือเพื่อให้เป็นอาหารประทังหิวแก่คนพายเรืออีกด้วย พอรุ่งขึ้นวันออกพรรษา ชาวบ้านจะไปทำบุญกุศลกันตามประเพณี อนึ่งนอกเหนือจากกิจกรรมโยน บัวแล้วนั้น ยังมีการประกวดเรือประเพณีสวยงามและขบขัน ตลอดจนมหรสพต่างๆที่ภายในวัดอีกด้วย (natsima saijareon, 2557)

12. ประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ จ.สุโขทัย

งานประเพณีลอยกระทงไม่ได้ปรากฏหลักฐานว่ามีมาเมื่อใดแต่เชื่อว่าปรากฏในประเทศไทยมา ครั้งราชธานีแรกของไทยคือ กรุงสุโขทัย โดยเชื่อกันว่าเป็นประเพณีที่เป็นการบูชาหรือขอขมาพระแม่คง คา ทั้งยังเป็นการสะเดาะเคราะห์และบูชาพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์ รวมถึงการบูชารอยพระบาทอีกด้วย ประเพณีดังกล่าวนิยมจัดขึ้นในช่วงวันเพ็ญเดือน 12 (ขึ้น 15 ค่ำเดือน 12) ตรงกับเดือนพฤศจิกายนซึ่งเป็น ช่วงพระจันทร์เต็มดวงและแม่น้ำใสสะอาด

ประเพณีลอยกระทงปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในหนังสือตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ว่า “พระราชพิธีจองเปรียง” ซึ่งมีการบรรยายลักษณะของกระทงของนางนพมาศไว้รวมถึงในศิลาจารึก หลักที่ 1 ยังได้กล่าวถึงการเผาเทียนเล่นไฟว่าเป็นงานรื่นเริงที่มีคนเป็นจำนวนมากที่เข้ามาดูการเผาเทียน

เล่นไฟในเมืองสุโขทัย จากข้อความหลักฐาณดังกล่าวประเพณีการเผาเทียนเล่นไฟในจังหวัดสุโขทัยจึงเกิดขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2520 นายนิคม มุสิกคามะ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยขณะนั้นได้เสนอการจัดงานดังกล่าวโดยตั้งชื่อตามศิลาจารึกว่า “เผาเทียน เล่นไฟ” อันเป็นการฟื้นฟูประเพณีลอยกระทงและประเพณีเผาเทียนเล่นไฟขึ้น ซึ่งได้รับความร่วมจาก 3 ฝ่ายคือ จังหวัดสุโขทัย กรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยโดยใช้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย เป็นสถานที่จัดงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนกระทั่งปัจจุบัน (ภณิตา กาญจนานันท์, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้งานประเพณีดังกล่าวเป็นงานระดับประเทศซึ่งจะจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนของทุกปีตรงกับวันลอยกระทง ภายในงานมีกิจกรรมต่างๆมากมาย อาทิ พิธีรับอรุณรุ่งแห่งความสุข, การแสดงแสง สี เสียงบริเวณวัดมหาธาตุ, การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและหมู่บ้านวิถีไทย, กิจกรรมลานเทศน์ลานธรรมบริเวณดงตาล, กิจกรรมการประกวดกระทงใหญ่ กระทงเล็กและขบวนแห่นางนพมาศ ตลอดจนกิจกรรมการประกวดนางนพมาศ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2558)

13. ประเพณีปักธงชัยและของดีอำเภอนครไทย จ.พิษณุโลก

ประเพณีปักธงชัยของชาวอำเภอนครไทย จ.พิษณุโลก เป็นงานที่สำคัญของจังหวัดซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ของทุกปี ชาวนครไทยเชื่อว่าเป็นพิธีที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยของพ่อขุนบางกลางหาว ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย ทั้งนี้ในอดีตเมื่อถึงเดือน 12 ชาวบ้านทั้ง 3 ชุมชนของอำเภอนครไทยจะนำฝ้ายมารวมกันเพื่อร่วมกันทอผ้าเพื่อใช้ในงาน “บุญปักธง” ซึ่งมีความยาว 2 เมตร กว้าง 1 เมตร ตกแต่งชายธงด้วยใบโพธิ์ที่ทำจากไม้ไผ่ทั้งสิ้น 3 ผืน จากนั้นในก่อนวันงาน 1 วัน จะมีการแห่ธงไปยังตลาดและจะมีการร่ายรำกันอย่างสนุกสนานตามเสียงเครื่องดนตรี ตกเย็นจึงนำธงไปยังวัดประจำชุมชนคือ วัดเหนือ (วัดหน้าพระธาตุ) วัดกลางและวัดหัวร้อง (วัดนครไทยวนาราม) รุ่งเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 พระสงฆ์และชาวบ้านจึงเดินทางพร้อมธงชัยทั้ง 3 ผืนไปยังเขาช้างล้วงเพื่อทำบุญบอยอดเขา ภายหลังจากการเลี้ยงเพลพระจึงเป็นการปักธงชัยทั้ง 3 ผืนเป็นลำดับในแต่ละยอดเขา เริ่มจากธงชัยของวัดเหนือเป็นผืนแรกปักที่ยอดเขาฉั่นเพล ธงชัยผืนที่ 2 ของวัดกลางปักที่ยอดเขาย่านไฮและธงชัยผืนที่ 3 ของวัดหัวร้องปักที่ยอดเขาช้างล้วงโดยขณะที่ปักจะมีการกล่าวคำว่า “ไชโย” และนำก้อนหินไปทับเสาเพื่อให้มั่นคงถือเป็นเสร็จพิธี

ความเชื่อของการปักธงชัยมี 3 ประการด้วยกันคือ ประการแรกเชื่อว่าจะทำให้บ้านเมืองอยู่เป็นสุข ประการที่สองเชื่อว่าเป็นพิธีถึงพ่อขุนบางกลางหาวที่ต่อสู้และมีชัยเหนือเจ้าถิ่นเดิมและได้ผูกผ้าขาวม้าไว้ปลายไม้ยอดเขาช้างล้วงเพื่อเป็นอนุสรณ์จึงทำให้เกิดการปักธงชัยขึ้นเป็นประเพณีและ

ประการที่สาม เชื่อว่าการปักผ้าชาวบนยอดเขาเป็นการส่งสัญญาณเพื่อเตรียมความพร้อมในการรบของผู้ปกครองนครไทยกับพวกฮ่อ ทั้งนี้ความเชื่อที่ส่วนใหญ่คนในปัจจุบันรับรู้มักเกี่ยวข้องกับความเชื่อของพ่อขุนบางกลางหาวแต่จากการศึกษากลับไม่พบประวัติดังกล่าว แต่กลับเป็นการบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ผีสาวเทวดาของคนท้องถิ่นมากกว่า

งานบุญปักธงได้ถูกจัดขึ้นเป็นงานประเพณีและถูกเปลี่ยนชื่อเป็นประเพณีปักธงชัยโดยกลุ่มข้าราชการจังหวัดให้การสนับสนุน แต่ในปัจจุบันหน่วยงานรัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนในการสนับสนุนมากขึ้น งานดังกล่าวจะจัดขึ้นตลอด 10 วัน 10 คืน เริ่มตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำเดือน 12 จนถึง วันแรม 7 ค่ำเดือน 12 โดยในงานจะมีกิจกรรมดังนี้ วันแรก จะเป็นการแสดงนิทรรศการของส่วนราชการ การแสดงสินค้าและดนตรีต่างๆ วันที่สอง เป็นการบวงสรวงพ่อขุนบางกลางหาว ณ วัดกลางและตอนบ่ายจะเป็นขบวนแห่เทิดพระเกียรติไปยังที่ว่าการอำเภอนครไทย ส่วนในเวลากลางคืนจะมีการแสดงแสงสีเสียง และในวันที่สามจะเป็นวันทำพิธีปักธงชัย ส่วนกลางคืนมีการประกวดธิดาพ่อขุนบางกลางหาว ส่วนในวันที่สี่จนกระทั่งวันสุดท้ายจะเป็นการแสดงนิทรรศการ อีกทั้งงานแสดงสินค้าและดนตรี ตลอดจนการแข่งขันต่างๆ (ธีรวัฒน์ แสนคำ, 2560)

14.งานเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง จ.เพชรบูรณ์

ประเพณีการเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง เป็นแนวความคิดของอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ นายเกษม ชัยสิทธิ์ได้คิดจัดงานเชิดชูเกียรติพ่อขุนผาเมืองซึ่งตามประวัติศาสตร์ที่พระองค์ทรงมีชัยชนะในการขับไล่พวกขอมจนกระทั่งตั้งเมืองราชขึ้น (อ.หล่มสักในปัจจุบัน) และจึงร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาวในการขับไล่ขอมและในที่สุดจึงจัดตั้งกรุงสุโขทัยขึ้น ทั้งนี้เพื่อน้อมรำลึกถึงวีรกรรมดังกล่าวชาวเพชรบูรณ์จึงได้จัดสร้างอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมืองขึ้นในวันที่ 29 พฤษภาคม 2527 และในวันรุ่งขึ้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (พระยศขณะนั้น) เสด็จเป็นประธานในพิธีเปิดอนุสาวรีย์

ส่วนการเส็งกลองเป็นภาษาท้องถิ่นของชาวหล่มเก่าและหล่มสักซึ่งแปลว่าอีกกะทีกครึกโครมโดยอาจจะเพี้ยนมาจากคำว่า “เสียง” ทั้งนี้การเส็งกลองนิยมทำกันหลายหมู่บ้านเพื่อการละเล่นในช่วงเทศกาล อีกทั้งการทำกลองยังเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านซึ่งแต่เดิมเป็นการตีกลองเพื่อดูว่าช่างใดทำกลองดีและยังเป็นการแสดงถึงพลังกำลังของคนอีกด้วย ปัจจุบัน ภายในงานมีการเส็งกลองขึ้นเพื่อใช้ในงานพ่อขุนผาเมือง ตลอดจนการประกวดการเส็งกลองนอกเหนือจากกิจกรรมการเส็งกลองยังมีการล่องโคมไฟ

ภายในงาน ซึ่งแต่เดิมการล่องโคมไฟจะทำขึ้นในวันออกพรรษาซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการสักการะพระพุทธรูปเจ้าบนสวรรค์ อีกทั้งยังเป็นการขอขมาพระแม่คงคาและลอยเคราะห์ร้ายทิ้งไป

งานเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อบุณผาเมือง จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 29 ธันวาคม – 2 มกราคม ของทุกปี เป็นเวลา 5 วัน 5 คืน ณ บริเวณอนุสาวรีย์พ่อบุณผาเมือง โดยในวันจัดเป็นสองส่วน คือ ช่วงเช้าเป็นการบวงสรวงพ่อบุณผาเมือง พร้อมกับมีการเส็งกลองและล่องโคมไปด้วย ในตอนค่ำมีการพาข้าวแลง ซึ่งปัจจุบันเป็นการหาเงินสมทบทุนมูลนิธิพ่อบุณผาเมืองและตกกลางคืนจะมีการประกวดการเส็งกลองและปล่อยโคมลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า ทั้งนี้ภายในงานตลอด 5 วัน 5 คืน จะมีการจัดประกวดและจัดแสดงสินค้าต่างตลอดจนมหรสพต่างๆ อีกด้วย (ประวัติประเพณีเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อบุณผาเมือง. ม.ป.ป.)

งานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคเหนือ

1. ประเพณีมัสการพระธาตุช่อแฮ จ.แพร่

คำว่า “ช่อแฮ” คงเพี้ยนมาจากคำว่า “ช่อแพร์” เนื่องจากตำนานกล่าวถึงสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดอยโกสิยธชัคคะบรรพตและมอบพระเกศาธาตุให้แก่ขุนลัว๋อ้ายก้อมโดยขุนลัว๋อ้ายก้อมใช้ผ้าแพรมารองรับพระเกศาธาตุ เรียกว่า “ผ้าแฮ” ซึ่งนิยมนำมาประดิษฐ์เป็นช่อเพื่อถวายสักการะเป็นพุทธบูชาจึงเพี้ยนมาเป็น “ช่อแฮ” หรือ “ช่อแพร์” ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จมาและทรงกล่าวว่าเมืองนี้ต่อไปจะชื่อเมืองแพร่และหลังจากทรงปรินิพพานให้นำพระธาตุช่อแฮมาประดิษฐานไว้ที่นี่ เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระเจ้าอโศกมหาราชและพระอรหันตสาวกจึงร่วมอธิษฐานอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุในผอบไว้ตามสถานที่พระพุทธเจ้าได้ทรงหมายไว้

ประเพณีนี้เกิดขึ้นครั้งในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาสิทธิ) ขณะเสด็จมายังที่นี่เพื่อปฏิสังขรณ์พระธาตุช่อแฮและได้จัดงานสมโภช 7 วัน 7 คืน ระหว่างวันขึ้น 9 – 15 ค่ำ เดือน 6 เหนือ เดือน 4 ได้ นับแต่นั้นมาเจ้าผู้ครองนครจึงยึดประเพณีไหว้พระธาตุสืบมา ครั้นในสมัยของเจ้าหลวงพิริยชัยเทพวงศ์ พ.ศ. 2536 จึงลดการจัดงานเหลือเพียง 5 วัน 5 คืน ระหว่างวันขึ้น 11 – 15 ค่ำ เดือน 6 เหนือ เดือน 4 ได้ ของทุกปี ภายในงานมีขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่จากทุกๆอำเภอ อาทิ ขบวนช้างเจ้าหลวง ขบวนต้นผึ้ง ขบวนแห่ผ้าแพรคลุมองค์พระธาตุ 12 สี ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งนี้ในงานกลางคืนได้มีการจัดงานมหรสพสมโภชอีกด้วย

ปัจจุบันประเพณีมัสการพระธาตุช่อแฮได้กลับมาจัดเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน ณ วัดพระธาตุช่อแฮ นอกเหนือจากขบวนแห่ต่างๆ แล้วนั้น ภายในงานยังมีกิจกรรมอื่นๆ อาทิ การสาธิตการทำตุ้ง โคม และ

เครื่องสักการะของล้านนา ตลอดจนการประกวดต่างๆ อาทิ ประกวดหุ่นน้อยช่อแฮ และยังมี การออก ร้านขายผลิตภัณฑ์ต่างๆอีกด้วย (Kiw230841. ม.ป.ป.)

2. ประเพณีปอยส่างลอง จ.แม่ฮ่องสอน

ประเพณีปอยส่างลอง เป็นประเพณีการบวชเณรของชาวไทใหญ่ที่สร้างขึ้นภายหลังจากการทำไร่นาทำ นาราวประมาณเดือนมีนาคมและเดือนเมษายนซึ่งเป็นช่วงที่ว่างแก่การศึกษาพระธรรม ทั้งนี้คำว่า “ปอย ส่างลอง” เป็นการสมาคำ 2 คำ คือ คำว่า “ปอย” แปลว่า งาน ส่วน คำว่า “ส่าง” แปลว่า พระหรือเณร และคำว่า “ลอง” แปลว่า ราชาหรือกษัตริย์ รวมกันจึงหมายถึงงานบวชพระหรือเณรของเด็กที่แต่งกาย คล้ายราชา

ความเชื่อในการบวชเณรนี้มาจาก 2 ความเชื่อ ดังนี้

ประการแรก เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อสะท้อนถึงครั้งเจ้าชายสิทธัตถะทรงหนีผนวช ครั้งนั้นยัง ทรงเครื่องทรงอย่างกษัตริย์พร้อมนายฉันทะ จากเหตุดังกล่าวการบวชลูกแก้วจึงแต่งกายให้กับเด็กที่บวช อย่างกษัตริย์ โดยมีตะแบ พ้อส้านและแม่ส้านคอยรับใช้ดูแล ตลอดจนยอมให้ขี่คอในการแห่ลูกแก้ว

ประการที่สอง เกิดจากความเชื่อในเรื่องของพระเจ้าอชาตศัตรู โอรสของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งครั้ง หนึ่งพระเวททัตเคยหลอกล่อให้พระองค์ทำการปีติฆาต ต่อมาเกิดความสำนึกจึงนำเรื่องทูลต่อพระพุทธเจ้า และจึงได้รับคำแนะนำว่าให้นำลูกหลานของตนเองมาบวชเพื่อให้โทษหนักกลายเป็นเบา

การจัดงานปอยส่างลองจัดขึ้น 3 วันดังนี้ วันแรกเรียกว่า “วันแห่ส่างลอง” เป็นวันที่เด็กเตรียมตัว จะบวชโดยจะมีพิธีโกนหัวแต่ไม่โกนคิ้วตามธรรมเนียมพม่า ทั้งนี้เด็กที่บวชหรือลูกแก้วจะสวมเสื้อผ้าและ นุ่งโสร่งอย่างสวยงามตามแบบพม่าและประดับมวยผมของที่บรรพบุรุษเก็บรักษาไว้ จากนั้นจึงนำลูกแก้ว ไปรับศีลรับพรจากญาติผู้ใหญ่ วันที่สองเรียกว่า “วันแห่ครัวหลู” เป็นการแห่ส่างลองไปทั่วเมืองตาม หนทางต่างๆ โดยการขี่ม้าหรือขี่คอ มีการกางกลดแบบพม่า ส่วนช่วงเย็นจะมีการทำขวัญส่างลองและมื การแสดงมหรสพในเวลากลางคืน และวันสุดท้ายเรียกว่า “วันข้ามส่าง” คือ วันที่นำส่างลองบรรพชาเป็น สามเณร ข้อห้ามหนึ่งข้อตลอดทั้งสามวันนี้คือ ห้ามให้เท้าของส่างลองแตะลงบนพื้นโดยเด็ดขาด อีกทั้งการ เดินทางไปไหนจะมีคนคอยให้ขี่คอและมีตะแบคอยกางร่มให้เพื่อไม่ให้โดนแดด (ประเพณี, ม.ป.ป.)

3. ประเพณีไล่ชิงช้าชาวอาข่า

ประเพณีของชาวอาข่าที่จัดขึ้นปลายเดือนสิงหาคมตลอด 4 วัน 4 คืน เวียนไปตามชุมชนต่างๆ โดยเชื่อว่าจะมีเทพธิดา ชื่อว่า “อิมซาแยะ” มาประทานพรให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้การจัดงานสองวัน แรก ชาวบ้านจะเตรียมตำข้าวและเย็บเครื่องแต่งกายพร้อมทำธูปธูปส่วนตัวให้พร้อม ส่วนสองวันหลังจะไม่

สามารถทำกิจกรรมดังกล่าวได้แม้กระทั่งการจับจ่ายใช้สอยต่างๆ ความเชื่อของพิธีกรรมโล้ชิงช้าถือว่าเป็น พิธีศักดิ์สิทธิ์ของชาวอาข่าซึ่งทุกคนต้องทำการเล่นเพราะเชื่อว่าจะปลอดภัยจากผีร้าย แต่ต้องระวังห้ามมิ ให้สายเชือกชิงช้าขาดซึ่งหากใครทำขาดจะต้องเสียหมู 1 ตัวเพื่อทำการสังเวกแกผีประจำชิงช้า

การจัดงานตลอดทั้ง 4 วัน มีการปฏิบัติดังนี้

วันแรก จัดพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษโดยมีการตำข้าวปุกหรือข้าวเหนียว(ข้าวคอก)ที่แช่น้ำศักดิ์สิทธิ์ผสมงาดำและเกลือ บั่นกลมและบีบให้แบนห่อด้วยใบตองเพื่อนำไปแช่น้ำ

วันที่สอง วันสร้างชิงช้าโดยชาวบ้านจะไปหาไม้มาทำชิงช้าไว้หน้าบ้านตนเองและตกลางคินจะมีการเต็นรำกระทงกระบอกลมไผ่หรือที่เรียกว่า “ตุ้บองฉ่อง” จนกระทั่งเช้า

วันที่สาม วันเช่นไหว้บรรพบุรุษซึ่งจะมีการฆ่าสัตว์เลี้ยงเพื่อเช่นบรรพบุรุษและเลี้ยงต้อนรับแขก อีกทั้งยังมีการโล้ชิงช้าใหญ่ หนุ่มสาวจะมาพลอดรักและร้องเพลงประจำเผ่าที่ลานสาวกอด โดยเฉพาะหนุ่มๆต้องแสดงความสามารถโดยการโล้ชิงช้าให้สูงเพื่อดึงดูดความสนใจสาว ๆ ส่วนเด็ก ๆ จะโล้ชิงช้าที่อยู่หน้าบ้านตนเอง ตกลางคินจะมีงานเต็นรำตุ้บองฉ่องตลอดทั้งคืน

วันที่สี่ พิธีปิดเทศกาล โดยหากใครยังไม่ได้โล้จะมาโล้เพื่อเสริมสิริมงคล จากนั้นหัวหน้าพิธีกรรมหรือหมอผีประจำหมู่บ้านจะทำการเก็บสายเชือกโล้ชิงช้ามัดไว้ที่เดิมก่อนพระอาทิตย์ตกดิน ส่วนชิงช้าเล็กจะต้องรื้อถอนทิ้งไปและจะไม่มีมีการโล้ชิงช้าอีกจนกว่าพิธีจะเวียนมาใหม่ (ธันวดี สุขประเสริฐ, 2559)

4.งานประเพณีแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จ.พิจิตร

การแข่งขันเรือยาวประจำปีของจังหวัดพิจิตร ถือเป็นสนามแรกของประเทศและมีชื่อเสียงเป็นอย่างมากในประเทศไทย โดยการแข่งเรือของจังหวัดพิจิตรหรือการแข่งขันเรือยาวของวัดท่าหลวง จ.พิจิตร จัดขึ้นครั้งแรกในสมัยของท่านเจ้าคุณพระธรรมทัสสมุนีวงศ์ (เอี่ยม) เจ้าอาวาสวัดท่าหลวงและเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรราว พ.ศ. 2450 เดิมกำหนดให้จัดในวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 11 เป็นวันจัดงานแต่ภายหลังระดับแม่น้ำน่านลดลงมากจึงทำการกำหนดวันใหม่เป็นวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 10 จนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้การแข่งขันเรือจัดขึ้นเพื่อชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ซึ่งอัญเชิญด้วยเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์จำลองสำหรับผู้ชนะเลิศ พร้อมทั้งผ้าห่มหลวงพ่เพชรทั้งผู้ชนะเลิศและรองชนะเลิศ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นธงหลวงพ่เพชรแทน

ภายในงานยังมีการจัดประกวดขบวนแห่เรือ การจำลองเรือพระราชพิธีและการแห่เรือ การออกร้านต่าง และงานคอนเสิร์ตตลอดทั้งงานอีกด้วย (ศาลากลางจังหวัดพิจิตร, 2560)

5. ประเพณีอัฐมีบูชา จ.อุตรดิตถ์

วันอัฐมีบูชา ตามพุทธประวัติเป็นวันถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้าหลังจากที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานมาแล้ว 8 วัน ทั้งนี้ชาวอำเภอทุ่งยั้ง จ.อุตรดิตถ์ได้จัดงานเพื่อรำลึกถึงพระองค์ขึ้น โดยจัดในช่วงตั้งแต่ 15 ค่ำเดือน 6 จนถึงวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 อยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ณ วัดพระบรมธาตุ (ทุ่งยั้ง) อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

งานดังกล่าวจะจัดขึ้นต่อเนื่องจากวันวิสาขบูชาซึ่งงานจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ วันแรกตรงกับวันวิสาขบูชาจะมีการทำบุญตักบาตรและเลี้ยงภัตตาหารเพล ส่วนวันที่ 2 – 8 ของงานจะมีการเพิ่มการแสดงพระธรรมเทศนาและพิธีสวดอภิธรรม และในวันที่ 9 วันสุดท้ายจะตรงกับวันอัฐมีบูชาซึ่งจะมีพิธีกรรมถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้าจำลองซึ่งชาวบ้านจะนำไม้ไผ่มาสานเป็นพระพุทธรูปจำลองและอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ ศาลาการเปรียญวัดพระบรมธาตุ ต่อมาชาวบ้านจะเริ่มเวียนเทียนและมีการเทศนาธรรม จากนั้นจึงทำการถวายพระเพลิงพระบรมศพจำลอง

ภายในงานจะมีกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา อาทิ การประกวดสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ การประกวดโคมแขวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันสุดท้ายจะมีประชาชนทุกภาคส่วนทั้งพระสงฆ์ นักเรียนชาวบ้านและองค์กรภาครัฐต่างๆ มารวมตัวที่วัดและมีการแสดงบทบาทสมมติพุทธประวัติในจำลองเหตุการณ์ตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานจนกระทั่งการถวายพระเพลิงซึ่งจัดในลักษณะงานแสง สี เสียง ผู้ร่วมงานจะต้องแต่งกายไว้ทุกข์ ชาว ดำหรือสีสุภาพ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

งานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ประเพณีบุญคุณลาน จ.อำนาจเจริญ

ประเพณีบุญคุณลานของจังหวัดอำนาจเจริญซึ่งมีการจัดตามแบบประเพณีพื้นบ้านอีสานถูกชูให้เป็นเทศกาลงานประเพณีประจำจังหวัดขึ้น งานดังกล่าวจัดขึ้นในเดือนยี่หรือเดือนมกราคมของทุกปีเพื่อเป็นการทำขวัญข้าวและบูชาพระแม่โพสพซึ่งเป็นขวัญของข้าวคอยดูแลปกป้องรักษา

การทำบุญคุณลานจะทำขึ้นภายหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จและจะนำข้าวมามัดเป็นพ่อนมากองรวมกันที่ลานนวดเป็นกองๆจึงเรียกว่า “คุณลาน” และจึงเชิญพระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และถวายภัตตาหาร จากนั้นจึงทำการประพรมน้ำมันรอบกองข้าวและคนที่มาร่วมงาน ตลอดจนวัวควายและเครื่องมือทำนาเพื่อความเป็นสิริมงคล มูลเหตุการทำบุญคุณลานหรือการทำบุญถวายข้าวนั้น เกิดขึ้นตามพุทธประวัติครั้งพระพุทธเจ้านามว่า พระกัศสปะ ได้มีพี่น้องสองคนทำนาร่วมกัน ครั้งหนึ่งคนน้อง

ต้องการนำข้าวทำข้าวมธุปายาสถวายแก่พระกัสสปะ แต่พี่ชายไม่ยอมจึงทำการแบ่งนากันเพื่อแยกกันทำ ทั้งนี้น้องชายได้ทำการถวายข้าวแด่พระกัสสปะถึง 9 ครั้ง แต่พี่ชายถวายเพียงแค่ครั้งเดียว ครั้นไปเกิดในยุคพระโคตม น้องชายได้ไปเกิดเป็นพราหมณ์นามอัญญาโกณฑัญญะและบรรลอรหันต์เป็นองค์แรก ส่วนพี่ชายได้เกิดเป็นสุภททปริพาชกซึ่งได้บวชในพุทธศาสนาแต่ไม่ได้พบพระพุทธเจ้า แต่สำเร็จเป็นพระอนาคามีซึ่งเป็นพระอริยบุคคลองค์สุดท้าย เหตุอันนี้สงฆ์ของการถวายข้าวเป็นทานนั้นมากจึงเกิดประเพณีดังกล่าวขึ้นจนปัจจุบัน (Nuzing, 2552)

ภายในงาน นอกเหนือจากการทำพิธีพุทธาภิเษกแล้วนั้น ยังคงมีการแสดงแสง สี เสียง การสาธิตวิถีชีวิตอีสาน การจัดแสดงนิทรรศการข้าวหอมเมืองอำนาจเจริญ รวมทั้งการจัดแสดงและการประกวดต่างๆ อาทิ การจัดแสดงและจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน การประกวดประกอบอาหารพื้นบ้าน และการประกวดชบวนแห่ ฯลฯ (ททท.สำนักงานอำนาจเจริญ, 2555)

2. ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก จ.ยโสธร

ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก เป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำชีแห่งบ้านหยาดฟ้า ต.ฟ้าหยาด อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร ทั้งนี้ชาวบ้านจะนำข้าวตอกมาร้อยเป็นสายยาวเพื่อแห่ดอกมณฑารพซึ่งเป็นดอกไม้ที่มีชื่อปรากฏในพระสุตตันตปิฎก บทปรินิพพานสูตรว่าเป็นดอกไม้ที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และมีกลิ่นหอมพิเศษ ดอกมณฑารพจะบานก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าคือ คราวประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน จาตุรงคสันนิบาตและแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร

ความเป็นมาของประเพณีนี้เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ดอกมณฑารพได้ร่วงหล่นทั้งก้านและกิ่งประหนึ่งเป็นการแสดงความเสียใจที่มีต่อการจากไปของพระพุทธเจ้า ดังนั้นเมื่อเหล่าข้าราชการและประชาชนจึงได้พากันมาถวายสักการะพระบรมศพและยังเก็บดอกมณฑารพมาสักการะเพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อกาลเวลาผ่านไปดอกมณฑารพเกิดเหี่ยวแห้งจนกระทั่งหมดไป ชาวบ้านจึงนำเอาข้าวตอกมาสักการะบูชาเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระพุทธเจ้าและเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เพราะถือว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นของสูงที่มนุษย์ไม่สามารถขาดได้

ความเป็นมาในการใช้ข้าวตอกบูชาพระพุทธเจ้านั้นเกิดขึ้นเมื่อใดไม่แน่ชัด แต่เชื่อว่าพระสงฆ์จะใช้ข้าวตอกในการโปรยทาน ต่อมาจึงมีการประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงามขึ้นและมีการสืบทอดกันเรื่อยมาจนกระทั่งจากความสวยงามกลายเป็นการประกวดประชันขึ้น และเริ่มมีการแห่จนกระทั่งจัดเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ขึ้นมาโดยภายในงานจะมีการประกวดมาลัยข้าวตอกหลากหลายประเภทซึ่งถวายเป็นพระราชทานจาก

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี และมีการผ่อนร่ำประกอบขบวนแห่มาลัยโดยงานดังกล่าวจะจัดขึ้นตรงกับวันมาฆบูชา ราวเดือน 3 ของทุกปีซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์และ มีนาคม

3. ประเพณีบุญบั้งไฟ จ.ยโสธร

ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการขอฝนจากพญาแถนซึ่งเป็น 1 ใน 12 ฮีตของชาวอีสาน แต่จังหวัดที่มีชื่อเสียงอย่างมากในการจัดประเพณีและถือเป็นประเพณีประจำจังหวัด และเพื่อการท่องเที่ยวด้วยนั้นคือ จังหวัดยโสธร จัดขึ้นบริเวณที่ว่าการอำเภอเมืองยโสธร โดยนิยมทำกันในเดือน 6 หรือ 7 ราวเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูทำนา ตกกล้า หว่านไถ

การจุดบั้งไฟเป็นการส่งอาณัติสัญญาณแก่พญาแถน ผู้ให้ฝนลงมายังโลกซึ่งเกิดขึ้นจากหลากหลายตำนาน แต่ที่รู้จักกันดีคือตำนานของพญาคันคาก ผู้ซึ่งเป็นโอรสของกษัตริย์ภายหลังจากที่ประสูติขึ้นและขึ้นครองราชย์ สรรพสิ่งต่างๆจึงถวายตัวเป็นบริวารจนกระทั่งพญาแถนโกรธจึงปิดประตูสวรรค์ไม่ให้นาคลงมาเล่นน้ำตามปกติเพื่อไม่ให้ฝนลงมาสู่พื้นดิน จึงทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน ดังนั้นพญาคันคากจึงขึ้นไปปราบพญาแถนจนชนะและสั่งให้พญาแถนส่งฝนลงมายังโลกตามเดิมโดยจะให้อาณัติสัญญาณเป็นการจุดบั้งไฟขึ้นฟ้า

กิจกรรมต่างๆนอกเหนือจากพิธีกรรมการแห่ขบวนแล้วนั้น ยังมีการละเล่นที่สื่อกิจกรรมสัญลักษณ์ทางเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์ซึ่งทุกอย่างเป็นความเชื่อในการทำให้ฝนตกลงมา อาทิ การสร้างบักแป้นและขุนเพ็ดหรืออวัยวะเพศหญิงและเพศชาย หรือการทำตุ๊กตาซึ่งส่วนใหญ่เป็นรูปลิงในท่าร่วมเพศ ทั้งนี้เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงเพศชายที่แทนฟ้าและเพศหญิงที่แทนดินซึ่งทั้งสองปัจจัยทำให้เกิดน้ำฝนลงมาสู่ดินและก่อให้เกิดความเจริญเติบโตของสรรพสิ่ง อีกทั้งเป็นการเตือนฟ้าดินและพญาแถนไม่ให้ลืมหน้าที่จึงมีการจุดบั้งไฟขึ้น ตลอดจนมีการแข่งบั้งไฟ กิจกรรมหลักๆของงานคือ การประกวดบั้งไฟ ทั้งความสูง ความสวยงาม (บั้งไฟเอ้) บั้งไฟโบราณ ประกวดกาพย์เซิ้ง ตลอดจนขบวนแห่บั้งไฟต่างๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

ปัจจุบัน การแสดงออกทางสัญลักษณ์ทางเพศเริ่มถูกจำกัดลงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกพุทธศาสนาเข้าไป อาทิ การบวช การฮอตสรง ฯลฯ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

4. ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน จ.เลย

ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนเป็นวัฒนธรรมประเพณีสำคัญที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน แสดงถึงการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์และความเชื่อเรื่องผีได้อย่างลงตัว สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคม

ประเพณีนี้จัดอยู่ในฮีตสิบสองของชาวอีสานคือ ประเพณีบุญผะเหวดที่จัดขึ้นในเดือนสี่และบุญบั้งไฟที่จัดขึ้นในเดือนหก แต่ในบุญหลวงจะมีการละเล่นที่พิเศษคือ ผีตาโขน ซึ่งเชื่อว่า มีที่มาจากชาวป่าที่ปรากฏในเรื่องราวพระชาติของพระพุทธเจ้าที่มีชื่อว่าเวสสันดรชาดก กล่าวถึงตอนที่พระเวสสันดรได้กลับไปยังเมืองหลังถูกเนรเทศและเดินทางมายังป่า ทั้งนี้ตอนอยู่ในป่านั้น ชาวป่าได้ปรนนิบัติรับใช้ทั้งสองพระองค์ ครั้นพระองค์ต้องกลับเมืองจึงตามไปด้วย ทั้งนี้รูปร่างต่างๆของชาวป่าคล้ายกับผีสามผีป่า จึงเรียกกันว่าผีตามคน และเพี้ยนมาจนกระทั่งเป็นผีตาโขน หรืออาจเป็นเพราะการละเล่นที่ต้องสวมหน้ากากจึงเรียกว่าผีตาโขนเป็นได้

ประเพณีผีตาโขนจัดขึ้นด้วยกัน 3 วัน โดยวันแรกเรียกว่า วันโหมหรือวันรวมซึ่งจะเริ่มกันแต่เช้า ในการทำการเบิกพระอุปคุตที่แม่น้ำหมันเพื่อจุดมุ่งหมายความราบรื่นของงานและอัญเชิญไปยังหอพระอุปคุตภายในวัดโพนชัย จากนั้นจึงเคลื่อนขบวนไปยังบ้านพอกวนทำพิธีบายศรีสู่ขวัญและจัดขบวนแห่ต่างๆไปยังวัดโพนชัย แหวนสามรอบอุโบสถเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี จากนั้นพวกผีตาโขนจะออกไปเล่นตามลแวกต่างๆ ส่วนคนที่ไม่ได้เล่นผีตาโขนก็มีกิจกรรมอื่นๆให้ได้เล่น

วันที่ 2 ตั้งแต่เช้ามีตจะมีเลี้ยงอาหารร่วมกันที่วัดโพนชัย ตกบ่ายจึงมีการจัดขบวนแห่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง กิจกรรมจะเริ่มจากพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูปและจึงเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมืองโดยมีการจัดเป็นขบวนแห่ต่างทั้งพระพุทธรูป พระสงฆ์ เจ้าแม่นางเทียม ตลอดจนการละเล่นต่างๆ ตามขบวนเพื่อวนรอบอุโบสถ 3 รอบ หลังจากนั้นจึงนำพระพุทธรูปที่แห่ไปประดิษฐานในอุโบสถและพวกผีตาโขนจะนำชุดผีตาโขนทั้งหมดไปลอยแม่น้ำหมันประหนึ่งเป็นการลอยเคราะห์ลอยโศก ตกเย็นจึงทำพิธีจุดบั้งไฟเพื่อบูชาผีแถนให้ส่งฝนตกต้องตามฤดูกาล และช่วงค่ำจึงมีการเทศน์มหาชาติ

วันที่ 3 ช่วงเช้าจะมีการแห่ข้าวพันก้อนไปบูชาพระอุปคุตและมีการเทศน์สังกาสและเทศน์เวสสันดรชาดกไปจนค่ำเป็นอันเสร็จพิธีบุญหลวง ขณะเดียวกันนั้นช่วง 9 โมงเช้า เจ้าพอกวน เจ้านางเทียม (คนในหมู่บ้านที่เชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากเจ้าผู้ปกครองคนครองชาวไทดำ) คณะนางแต่งจะไปร่วมพิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองให้พ้นจากความเลวร้ายต่างๆ

นอกเหนือจากการละเล่นผีตาโขนแล้ว ยังมีการละเล่นที่ใช้สัญลักษณ์เครื่องเพศซึ่งเชื่อว่าทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล อีกทั้งยังเป็นลोकถ่อพญามารให้ล้มความวุ่นวายในการขัดขวางหรือทำลายพิธีกรรมอีกด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

5. ประเพณีไหลเรือไฟและงานกาชาด จ.นครพนม

ประเพณีไหลเรือหรือภาษาอีสานเรียกว่า “เฮือไฟ” จัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบูชารอยพระพุทธรูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ริมฝั่งแม่น้ำนันทามหานที อีกทั้งยังเป็นการขอขมาพระแม่คงคาอีกด้วย

ประเพณีไหลเรือไฟหรือล่องเรือไฟหรือปล่อยเรือไฟ ทางจังหวัดนครพนมมีการรื้อฟื้นเพื่อจัดงานเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2526 โดยมีกำหนดการจัดงานขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษาตั้งแต่วันที่ 15 ค่ำเดือน 11 ถึง วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ของทุกปี ณ ริมฝั่งโขง ถนนสุนทรวิจิตรและศาลากลางจังหวัดนครพนม เทศบาลนครพนม (ประเพณีไหลเรือไฟ, 2559)

ลักษณะของเรือไฟเป็นเรือที่ทำจากท่อนกล้วยหรือไม้ไผ่หรือวัสดุที่ลอยน้ำได้ นำมาขึ้นโครงสร้างเป็นรูปร่างๆ เมื่อแล้วเสร็จจะทำการจุดไฟตามโครงสร้างที่วางไว้ ไฟที่จุดนั้นจะทำให้เรือปรากฏเป็นรูปร่างตามที่กำหนดไว้ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นรูปร่างที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องศาสนา อาทิ พุทธประวัติ ฯลฯ แต่ในปัจจุบันลักษณะของเรือไฟมีการประยุกต์ใช้วัสดุอื่นๆแทนเรือกาบกล้วย อาทิ ถังเหล็กหรือเรือจริงในการลอย ฯลฯ อีกทั้งยังใช้น้ำมันก๊าดแทนขี้ไต้ในการจุดอีกด้วย ตลอดจนรูปร่างของเรือมีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงเกิดการประกวดเรือไฟขึ้น

กิจกรรมภายในงาน ช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรและมีการรำบูชาพระธาตุนมตลอดจนการถวายภัตตาหารเพล ทั้งนี้พอตกช่วงบ่ายจะมีการละเล่นต่างๆเป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน อาทิ รำวงเพื่อฉลองเรือไฟ ฯลฯ ครั้นพอถึงช่วงเย็นราว 5 – 6 โมงเย็น จะมีการสวดมนต์และฟังเทศน์ก่อนที่จะเริ่มการไหลเรือไฟในช่วงประมาณหนึ่งทุ่ม ภายในเรือชาวบ้านจะนำข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ข้าวสาร ขนมหมากพลู ใส่ลงไปด้วยขณะที่ปล่อยเรือไฟ ทั้งนี้งานประเพณีนี้ยังได้รับไฟพระราชทานเพื่อเป็นสิริมงคลอีกด้วย (สุภาภร โทษา, ม.ป.ป.)

งานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคใต้

1. ประเพณีบุญปีใหม่ ให้ทานไฟ เมืองนคร

ประเพณีบุญปีใหม่ ให้ทานไฟ จ.นครศรีธรรมราชจัดขึ้นทุกปีโดยความร่วมมือระหว่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กับชมรมรักบ้านเกิดนครศรีธรรมราชและพุทธสมาคมนครศรีธรรมราช จัดขึ้น ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร จ.นครศรีธรรมราช

ทั้งนี้ การให้ทานไฟเป็นการให้ “ไฟ” แก่พระสงฆ์เป็นทานหรือการถวายอาหารร้อนๆ แต่พระภิกษุและสามเณรในฤดูหนาวหรือช่วงที่อากาศหนาวเย็น อนึ่งการให้ทานไฟเกิดขึ้นในพุทธกาลซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเกิดจาก 2 นัยยะคือ นัยยะแรกอาจเกิดการบริจาคทานขนมเบี๊องหรือขนมกุมมาสของโกสิยเศรษฐีจากผู้ตระหนี่ถี่เหนียวในการทำทาน ครั้นพระอานนท์ได้ทรมานและแสดงธรรมถึงประโยชน์แห่งการบริจาคทาน จึงทำให้เศรษฐีทำทานแก่ชาวบ้านและคนยากจนเสมอมา เหตุนี้จึงเป็นที่มาของการให้ทานไฟ ส่วนนัยยะที่สองเกิดจากพระเจ้าปเสนทิโกศลต้องการให้พระภิกษุคุ้นเคยกับพระราชวังของพระองค์ ท่านจึงครุ่นคิดถึงวิธีการทำให้พระสาวกเข้ามา ดังนั้นจึงคิดได้ว่าในช่วงฤดูหนาว ภิกษุสงฆ์และสามเณรคงจะหนาวมากจึงทำการก่อไฟถวายพระเพื่อใช้ผิง อีกทั้งยังเสาะหาหัวเผือกหัวมันมาเผาเพื่อนำมาปรุงเป็นภัตตาหารแก่สงฆ์และสามเณร เหตุนี้จึงเกิดเป็นประเพณีการให้ทานไฟขึ้น

ภายในงานจัดขึ้น 2 วัน โดยวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี จะเป็นการเจริญจิตภาวนาบูชาพระธาตุ ณ วิหารหลวงวัดพระมหาธาตุวรวิหาร และในวังรุ่งขึ้น คือ วันที่ 1 มกราคม จะเป็นการเริ่มก่อกองไฟ ณ ลานข้างพระพุทธรูปจำลอง และจะมีพิธีให้ทานไฟ ตลอดจนทำบุญตักบาตรหน้าวัดพระมหาธาตุวรวิหาร จ.นครศรีธรรมราช (ปริดา ขนดีโสภโณ, 2555)

2. งานมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองนคร จ.นครศรีธรรมราช

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจัดขึ้น 2 ครั้งต่อปี คือ วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชาและวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ตรงกับวันวิสาขบูชาซึ่งการจัดงานสองครั้งดังกล่าวเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำบุญของประชาชนมากยิ่งขึ้นจากเดิมที่จัดเพียงวันมาฆบูชาเพียงวันเดียว งานดังกล่าวจัดขึ้นที่วัดพระมหาธาตุวรวิหาร จ.นครศรีธรรมราช (ความสำคัญ. ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ความเชื่อในการแห่ผ้าขึ้นธาตุเกิดจากความต้องการทำบุญและการสักการบูชาที่ได้ผลแท้จริงซึ่งต้องปฏิบัติต่อพระพักตร์หรือให้ใกล้ชิดกับองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการนำผ้าไปโอบล้อมพระบรมธาตุเจดีย์ถือเป็นการบูชาและสักการะอย่างใกล้ชิดแก่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นเดียวกันเนื่องด้วยพระธาตุหรือเจดีย์ต่างๆเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

พิธีกรรมในการแห่ผ้าเพื่อห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะมีการเตรียมผ้าห่มโดยนำมาเย็บต่อกันซึ่งมักนิยมใช้ผ้าสีขาว เหลืองและแดงพร้อมตกแต่งอย่างสวยงาม โดยเฉพาะผ้าที่ใช้ห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะเขียนภาพจิตรกรรมพุทธประวัติยาวตลอดทั้งผืนเรียกว่า “พระบฏ” โดยช่างผู้ชำนาญเป็นคนเขียน ในวันงานจะมีการจัดเตรียมขบวนเพื่อแห่มาแต่ทั่วสารทิศและเดินมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งส่วนใหญ่จะมีขบวนเครื่องดนตรีอย่างขบวนกลองยาวนำเกือบทุกขบวน ส่วนผู้ที่ถือพระบฏแห่มานั้นจะยกพระบฏชูขึ้นเหนือหัวเพราะเชื่อว่าเป็นผ้าที่นำมาสักการบูชาพระพุทธเจ้าจึงต้องไว้อยู่เหนือศรีษะ ครั้นพอถึงวัดจึงเวียนทักษิณาวัตร 3 รอบและนำผ้าเข้าสู่พระวิหารทรงม้าและมีเจ้าหน้าที่ทำการรับผ้าเพื่อไปพันรอบองค์พระธาตุอีกทีหนึ่งร่วมกับตัวแทนของขบวนพระบฏ การทำการห่มผ้าองค์พระธาตุจะกระทำกันตลอดทั้งวัน

3. ประเพณีพ้อต่อ จ.ภูเก็ต

พ้อต่อ เป็นภาษาของคนภูเก็ตหรือที่เรียกทั่วไปว่า วันสารทจีน เป็นประเพณีทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วโดยเชื่อว่าผู้ที่ล่วงลับไปแล้วทั้งที่เป็นญาติหรือไม่ได้เป็นญาติจะสามารถขึ้นมาจากนรกได้ในเวลา 1 เดือนเท่านั้นซึ่งเริ่มจากวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน (ตรงกับเดือน 9 ของไทย) โดยคำว่า “พ้อต่อ” มาจากชื่อองค์พ้อต่อกั้ง ภาคสุราษฎร์หนึ่งของพระโพธิสัตว์กวนอิมซึ่งคอยมาปราบวิญญานเนื่องจากต้องไปโปรดสัตว์ในนรก ตลอดจนคอยดูแลเหล่าวิญญานที่ขึ้นมายังโลกมนุษย์และคอยดูวิญญานที่ไม่ยอมกลับไปยังนรกเมื่อครบกำหนด

ประเพณีนี้ถือเป็นการประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อแสดงถึงความกตัญญูกตเวทีของลูกหลานชาวจีนหลากหลายแซ่ซึ่งจะจัดเครื่องเซ่นไหว้ด้วยอาหารคาวหวานเพื่อระลึกถึงผู้วายชนม์ ทั้งนี้ขนมชนิดหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ อั้งกุหรือขนมเต่าสีแดง ทำจากแป้งสาลีผสมน้ำตาลอัดพิมพ์เป็นรูปเต่าและนำมากินหลังจากเสร็จสิ้นพิธีไหว้เพราะเชื่อว่าเต่าเป็นสัตว์อายุยืน อีกทั้งยังเชื่อว่าเต่าเป็นสัตว์ที่นำพาพระถังซัมจั๋งไปอัญเชิญพระไตรปิฎกสำเร็จอีกด้วย ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวจีนเกี่ยวกับพิธีนี้คือ ในช่วงพลบค่ำชาวจีนจะไม่ให้ลูกหลานออกข้างนอกบ้านเนื่องจากกลัวว่าจะเกิดเคราะห์หามยามร้ายจากดวงวิญญานที่ออกมาได้

ประเพณีพ้อต่อกั้งจัดขึ้น 7 วัน 7 คืนในเดือนสิงหาคม-กันยายน โดยจัดขึ้นตามศาลเจ้าทั่วทั้งจังหวัดภูเก็ต อาทิ ศาลเจ้าต้องย่องสุบริเวณตลาดดาวทาวส์และศาลเจ้าเซ่งเต็กเป่วหรือพ้อต่อกั้งติดกับโรงเรียนเทศบาลบ้านบางเหนียว (กองบรรณาธิการเวปไซด์, ม.ป.ป.)

4. งานของดีเมืองนราและการแข่งขันเรือกอลและ เรือยาว เรือยอกองชิงถ้วยพระราชทาน จ.นราธิวาส

การแข่งขันเรือกอลและ เรือยาว และเรือยอกองจัดขึ้นบริเวณหาดนราทัศน์ อ.เมือง จ.นราธิวาส เป็นประจำทุกปีโดยจะจัดขึ้นในช่วงวันที่ 21 – 25 กันยายน ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (ในรัชกาลที่ 9) พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวสต์ (ประเพณีไทยดอทคอม, ม.ป.ป.)

เรือยอกองหรือชาวนราธิวาสเรียกว่า “คอซอล” เป็นเรือประมงหาปลาของทางภาคใต้โดยเฉพาะ จังหวัดนราธิวาส และยังใช้เป็นเรือเพื่อการแข่งขันมาแต่โบราณจนกระทั่งปี พ.ศ. 2518 จึงหยุดไปและกลับมาฟื้นฟูใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2540 โดยจัดให้มีการแข่งขันเรือกอลและและเรือยาวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือยอกองเป็นเรือประเภทหนึ่งที่ทำการแข่งขันหน้าพระที่นั่งชิงถ้วยพระราชทานด้วย

การแข่งขันเรือยอกองจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทชายระยะทาง 500 เมตรและ ประเภทหญิงระยะทาง 300 เมตรซึ่งใช้ฝีพายครั้งละ 5 คน ส่วนการแข่งขันเรือกอลและจะแข่งขันระยะทาง 650 เมตร มีฝีพายและผู้ควบคุมรวมทั้งสิ้นไม่เกิน 23 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 รอบ รอบที่ 1 และ 2 เป็นรอบคัดเลือก ส่วนรอบที่ 3 เป็นรอบรองชนะเลิศและรอบที่ 4 เป็นรอบชิงชนะเลิศ ทั้งนี้เรือที่ใช้จะต้องมี ลักษณะตามแบบประเพณีเท่านั้น

กิจกรรมหลักๆ ภายในงานจะมีด้วยกัน 5 กิจกรรมคือ งานวันลองกอง กิจกรรมงานวันกระจูด กิจกรรมงานแสดงผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ กิจกรรมงานประชันเสียงนกเขาชวาและกิจกรรมงานแข่งขันเรือกอล และหน้าพระที่นั่ง

5. งานประเพณีแห่พระแข่งเรือขึ้นโขนชิงธง จ.ชุมพร

ประเพณีการแห่พระแข่งเรือขึ้นโขนชิงธงของจังหวัดชุมพร เป็นประเพณีที่มีกิจกรรมซึ่งสามารถแยกออกเป็นสองประเภทคือ ประเพณีแห่พระและประเพณีแข่งเรือขึ้นโขนชิงธงซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน

งานประเพณีแห่พระ อ.หลังสวน จ.ชุมพร เป็นงานที่ยิ่งใหญ่และสำคัญของจังหวัดชุมพรอย่างมาก จัดขึ้นในเดือนตุลาคมตรงกับวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 หลังออกพรรษา 1 วัน เชื่อว่าเริ่มจัดขึ้นตั้งแต่ราว รัชกาลที่ 3 ทั้งนี้บริเวณอำเภอหลังสวนมีวัดมากมายริมฝั่งแม่น้ำหลังสวน ชาวบ้านส่วนมากจึงใช้เรือพายเพื่อไปยังวัด เมื่อถึงฤดูทอดกฐินจึงเกิดเป็นประเพณีแห่พระหรือชักพระขึ้น ในอดีตการแห่พระหรือลาก

พระเพื่อทอดกฐินนั้นจะจัดงานไปยังวัดด้านประชากร วัดสำคัญของอำเภอหลังสวนและจะทำการลากเรือพระหรือเรือที่มีพระสงฆ์นั่งอยู่ไปยังวัดโดยระหว่างทางจะมีการตีฆ้องตีกลองไปทั่วคુંน้ำ ปัจจุบันประเพณีการแห่พระมีการประดับตกแต่งเรือพระจากวัดต่างๆซึ่งจะนำพระพุทธรูปประดิษฐานบนเรือในกรณีแห่พระทางน้ำหรือลือเลื่อนในกรณีแห่พระทางบก ตลอดเส้นทางแห่เรือจะมีขบวนพ้อนรำและการแสดงเพื่อให้ชาวบ้านได้ทำบุญ อีกทั้งภายในเรือพระจะมีการแห่โล่พระราชทานและรูปถ่ายของพระเทพวงศาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดขันเงินและเจ้าคณะจังหวัดซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ประเพณีดังกล่าว หลังจากพิธีแห่พระเสร็จสิ้นจึงมีการแข่งเรือยาวของชาวหลังสวนที่เรียกว่า “ขึ้นโขงชิงธง”

สองถึงสามวันก่อนพิธีแห่พระจะเริ่มขึ้น ชาวบ้านจะมีการเตรียมทำขนมชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่าแหงต้มหรือขนมต้ม ทำจากข้าวเหนียวผัดกับกะทิใส่ถั่วห่อด้วยใบกะพ้อเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนปัดหรือหางใช้ทางมะพร้าวห่อเป็นรูปกลมยาวมัดเชือก ขนมดังกล่าวใช้ในการส่งต่อหรือโยนเพื่อนำไปผูกกับขบวนแห่พอดกเย็นจะมีการชดต้มโดยชาวบ้านจะเอาข้าวตากมาแช่น้ำให้พองเพื่อนำมาขว้างปาใส่กันเป็นที่สนุกสนาน (ธนาคารกรุงเทพ : 2551)

ส่วนการขึ้นโขงชิงธงเชื่อว่าริเริ่มครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยพระยาจตุรโกศการ เจ้าเมืองหลังสวนขณะนั้นได้จัดการลากพระชิงสายกันในแม่น้ำซึ่งหากใครมีฝีพายดีก็จะแย่งพระไปได้เพื่อนำไปสมโภชตามวัดที่ผู้ชนะต้องการและมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเรื่อยๆ ซึ่งรางวัลสมัยก่อนจะเป็นผ้าแถบผูกหัวเรือและฝีพายจะได้ผ้าขาวม้า ต่อมาราวปี 2482 จึงมีการให้รางวัลขนาน้ำพานรอง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมาจึงเกิดการแข่งขันเพื่อชิงโล่พระราชทานขึ้น ปัจจุบันการแข่งเรือโขงชิงธงเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดชุมพรที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆโดยการแข่งขันมีด้วยกัน 3 ประเภทคือ ประเภทฝีพายไม่เกิน 32 ฝีพาย, ประเภทฝีพายไม่เกิน 24 ฝีพายและประเภทความคิดสร้างสรรค์และตลกขบขัน การตัดสินแพ้ชนะไม่ได้อยู่ที่ความเร็วของเรือที่เข้าเส้นชัยแต่อยู่ที่นายหัวเรือที่สามารถขึ้นโขงชิงธงที่ผูกติดกับหุ่นเส้นชัยมาครอบครองได้ (ปณิตา สระวาสี, 2559)

6. ประเพณีบุญเดือนสิบเมืองนคร จ.นครศรีธรรมราช

ประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นประเพณีที่มีมาอย่างยาวนานซึ่งจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2466 เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับและวิญญาณต่างๆในช่วงเวลาดังกล่าว ปัจจุบันมีการจัดงานดังกล่าวอย่างใหญ่โตพร้อมกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการตลาดทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

การจัดงานสารทเดือนสิบเมืองนครจะจัดขึ้นตั้งแต่แรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 13 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำเดือนสิบของทุกปี โดยมีกิจกรรมดังนี้

วันแรก แรม 13 ค่ำเดือน 10 เป็นวันจ่ายหรือวัดจัดหมรับ ชาวบ้านจะเตรียมการซื้อของต่างๆเพื่อทำการจัดใส่ในหมรับที่แบ่งเป็น 4 ชั้นประกอบด้วย ชั้นแรกบรรจุอาหารแห้ง ชั้นที่สองวางพืชผักต่างๆ ชั้นสามวางข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และส่วนชั้นบนสุดจะวางขนมเดือนสิบที่เป็นสัญลักษณ์ของประเพณีดังกล่าวซึ่งเชื่อว่าเป็นการอุทิศให้แก่บรรพบุรุษคือ ขนมลาเปรียบเสมือนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ขนมพองเปรียบเสมือนแพที่ให้อาศัยข้ามห้วงมหรณพ ขนมกงเปรียบเสมือนเครื่องประดับ ขนมบ้าเปรียบเสมือนลูกสะบ้าและขนมดีซำเปรียบเสมือนเงินตรา

วันที่สอง วันยกหมรับ ตรงกับแรม 14 ค่ำและแรม 15 ค่ำ เป็นวันที่นำหมรับที่จัดเตรียมไปทำบุญที่วัด

วันที่สาม การฉลองหมรับและบังสกุลภายหลังจากการนำหมรับไปถวายวัดซึ่งถือเป็นวันสำคัญซึ่งเป็นวันส่งบรรพบุรุษกลับไปยังเมืองนรก หากใครไม่ได้จัดหมรับมาเชื่อว่าญาติและบรรพบุรุษจะอดอยากและลูกหลานจะกลายเป็นคนอกตัญญู ภายหลังจากการฉลองจะมีการตั้งเปรตโดยนำขนมไปวางไว้ตามกำแพงวัดเพื่อแผ้วแผ้วแก่วิญญาณที่ไม่มีญาติและจะมีการชิงเปรตขึ้นภายหลังจากการตั้งเปรตโดยเชื่อว่าใครกินของเหลือจากการเซ่นไหว้จะเกิดสิริมงคลแก่ตนเอง ทั้งนี้บางวัดจะมีการตั้งหลาเปรตและชะโลมน้ำมันเพื่อให้ผู้ชิงเปรตขึ้นไปด้านบนของเสาซึ่งต้องใช้กำลังอย่างมากอันเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานในเทศกาล (สุดาวรรณ มีบัว, 2560)

ทั้งนี้ เทศกาลประเพณีดังกล่าวจัดขึ้น 10 วัน 10 คืน บริเวณสวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 อ.เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีการจัดกิจกรรมมากมายภายในงาน ทั้งพิธีบวงสรวงพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 5 พระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและการแข่งขันชิงถ้วยพระราชทานอาทิ การประชันหนังตะลุง ตลอดจน มหรสพต่างๆ เช่น โนราห์และกลอนสด เพลงบอกและการจัดประกวดพืชผลทางการเกษตรต่างๆ เป็นต้น

งานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันออก

1. งานเทศกาลมาฆปุรมีศรีปราจีน จ.ปราจีนบุรี

งานเทศกาลมาฆปุรมีศรีปราจีนจัดขึ้นเพื่อสืบสานเรื่องราวพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับวันมาฆบูชา และยังเป็นส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดปราจีนบุรีด้วย งานดังกล่าวจึงได้ถูกจัด

ขึ้นซึ่งตรงกับวันมาฆบูชาหรือวันจาตุรงคสันนิบาตราวเดือนกุมภาพันธ์และเดือนมีนาคมตามแต่ปฏิทินกำหนด

งานเทศกาลนี้จัดขึ้น ณ บริเวณโบราณสถานวัดสระมรกต อ.ศรีมโหสถ อันเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และสะท้อนถึงนัยยะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่ดินแดนนี้ (Kamonluk. ม.ป.ป.)

ภายในงานมีการจัดกิจกรรมที่สำคัญ อาทิ การประดิษฐ์ดอกบัวเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ภายในงาน การปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรตลอดจนอุบาสกอุบาสิกา รวมทั้งสิ้น 1,250 คน ตามจำนวนของพระอรหันตสาวกที่มาประชุมกันโดยมีได้นัดหมายเพื่อฟังธรรมโอวาทปาฏิโมกข์ของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ยังมีการเข้าค่ายพุทธศาสนาของเยาวชนและนักศึกษา ตลอดจนเวียนและนมัสการรอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในโบราณสถานวัดสระมรกต

2. ประเพณีวิ่งควาย จ.ชลบุรี

ประเพณีวิ่งควายเป็นประเพณีที่เก่าแก่มากกว่า 100 ปีของจังหวัดชลบุรี จัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 11 ก่อนหน้าวันออกพรรษา 1 วัน จุดประสงค์ของประเพณีเป็นการทำขวัญควายและให้ควายได้พักผ่อนจากฤดูการทำนาที่ผ่านมา อีกทั้งยังเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อควายที่มีบุญคุณต่อชาวนาตลอดจนเพื่อให้ชาวนาได้พบปะสังสรรค์กันในงานวิ่งควาย มีเชื่อว่าหากปีใดไม่ได้มีการวิ่งควาย จะทำให้เกิดโรคระบาดกับควายขึ้น

งานวิ่งควายมักจัดขึ้น 2 แห่งคือ เทศบาลเมืองชลบุรีและอำเภอบ้านบึง จ.ชลบุรี ความเชื่อของการวิ่งควายนั้น มุมมองในทางไสยศาสตร์เชื่อว่าเป็นการนำควายมาวิ่งแก้บนแก่เทพารักษ์เพื่อให้ควายไม่เกิดการเจ็บป่วย ขณะที่ในทางพุทธศาสนาเชื่อที่เกิดจากชาวบ้านขี่ควายมายังวัดใหญ่อินทาราม จ.ชลบุรี เพื่อทำบุญ และชาวบ้านจะนำควายไปอาบน้ำที่สระบริเวณวัด เนื่องด้วยควายที่นำมามีจำนวนมาก ชาวบ้านจึงนำควายมาประลองกันและพัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งเกิดเป็นประเพณีการแข่งขันวิ่งควายขึ้น

ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมวิ่งควายจะมีการตกแต่งควายสวยงามรวมถึงเจ้าของควายด้วย และจึงนำควายมาวิ่งแข่งกันโดยเจ้าของจะเป็นผู้ที่ขี่ นอกเหนือจากการแข่งขันวิ่งควายแล้วนั้นยังคงมีกิจกรรมอื่นๆ อาทิ การประกวดสุขภาพควาย การตกแต่งควายสวยงามและขบขัน การประกวดน้องนางบ้านนา ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านการเกษตรระหว่างเกษตรกรด้วยกัน สาเหตุที่เลือกจัดก่อนวันออกพรรษา 1 วันนั้นเนื่องจากเชื่อว่าทุกคนต้องหยุดงานเพื่อทำบุญไหว้พระ อีกทั้งการจัดงานวิ่งควายเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความสามัคคีอีกด้วย (หอสมุดแห่งชาติรัชมิ่งคลาภิเษก จันทบุรี, ม.ป.ป.)

งานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในภาคตะวันตก

1. ประเพณีขึ้นธาตุเดือนเก้า พระบรมธาตุบ้านตาก จ.ตาก

ประเพณีนี้จัดในวันขึ้น 14 ค่ำและ 15 ค่ำเดือน 9 ของชาวเหนือราวช่วงปลายเดือนพฤษภาคม ถึงต้นเดือนมิถุนายน ณ วัดพระบรมธาตุบ้านตากและสวนสาธารณะหนองเล่น จ.ตาก ตามความเชื่อในการบูชาพระบรมสารีริกธาตุบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ก่อนวันงานขึ้น 14 ค่ำ ชาวบ้านจะเตรียมงานด้วยการทำบังไฟเพื่อจุดแข่งในงานและมีการแต่งองค์ผ้าป่าให้สวยงาม ส่วนวันรุ่งขึ้นจึงทำการแห่ไปยังวัดพระบรมธาตุบ้านตากโดยระหว่างทางจะแวะไหว้ศาลหลักเมืองและพระปรางค์เจดีย์ยุทธหัตถี หลังจากนั้นจึงไปกราบร่างทรงของเจ้าพ่อขุนทะเลและเจ้าพ่อดงดำ เมื่อถึงวัดจะมีการกราบผีเจ้าที่เจ้าทางและทำพิธีขึ้นท้าวจตุโลกบาลเพื่อกล่าวขอความคุ้มครองและขออนุญาตจัดงานจากนั้นจึงทำพิธีทรงเจ้า ในวันนี้ถือเป็นวันปีใหม่ของเทพไปด้วย ตกบ่ายจะเป็นช่วงแห่ผ้าป่าและบังไฟรอบองค์พระธาตุ และกลางคืนจะมีการจัดมหรสพต่างๆมากมาย

ในวันขึ้น 15 ค่ำ ตอนเช้าชาวบ้านจะรวมกันเพื่อประกอบพิธีขึ้นธาตุเดือนเก้าด้วยการแข่งขันการจุดบังไฟเพื่อเป็นการบูชาพระบรมสารีริกธาตุบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อจุดบังไฟเสร็จสิ้นชาวบ้านจะแยกย้ายกลับบ้านรอวันขึ้นธาตุใหม่ในปีหน้า(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

2. ประเพณีลอยกระทงสายไหลประทีป 1000 ดวง จ.ตาก

งานประเพณีลอยกระทงสายไหลประทีปพันดวงเป็นงานประเพณีของชาวจังหวัดตากที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นไม่เหมือนกับจังหวัดอื่นตรงที่ใช้กะลาแทนกระทงใบตองในการใช้ลอย การลอยกระทงสายเกิดจากตำนานการฟื้นด้ายตีนกาที่กล่าวถึงสามเณรรูปหนึ่งที่ขบยึงนกตกปลาเป็นประจำ จนกระทั่งไปยังไก่อ้ว เต่าและพญานาคจนรู้สึกผิดต่อการกระทำนั้น จึงตั้งใจขอให้เกิดเป็นพี่น้องร่วมกันในชาติหน้า เหตุนี้จึงได้ไปเกิดเป็นลูกของกาเผือกคู่หนึ่งที่อาศัยบนต้นไทรริมฝั่งแม่น้ำคงคาซึ่งออกไข่ทั้งสิ้น 5 ฟอง แต่ด้วยลมพายุที่แรงจึงพัดตกลงน้ำและลอยไปติดชายหาดจนเกิดเป็นทารกทั้งห้ากล่าวคือสามเณร ไก่อ้ว เต่า และพญานาคในอดีตชาติ พี่น้องทั้งห้าคนจึงตั้งใจอธิษฐานกันหากเป็นพี่น้องร่วมกันขอให้เจอพ่อและแม่ของตน วันหนึ่งกาเผือกผู้หนึ่งซึ่งไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ได้เข้าฝันและบอกกับทารกทั้งห้าว่าถ้าอยากเห็นหน้าพ่อและแม่ให้ฟื้นด้ายรูปตีนกาและนำไปลอยแม่น้ำคงคา ทารกทำตามและต่อมาได้เกิดเป็นอรหันต์ เหตุนี้การลอยกระทงสายและการฟื้นเชือกเป็นรูปตีนกาลงไปในกระทงด้วยจึงเกิดขึ้นตั้งแต่นั้นมา

เหตุที่นำเอากะลามะพร้าวมาเป็นกระถางนั้นเนื่องจากชาวตากมักนิยมแปรรูปมะพร้าวเป็นอาหารที่เรียกว่า “เมียง” ซึ่งมีมะพร้าวขูดเป็นส่วนผสมและนิยมนทานหลังจากมื้ออาหาร ครั้นถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จึงนำเอากะลามาชัดตกแต่งอย่างสวยงาม ทำเชือกพันติดกาใส่ในกะลาและหล่อด้วยเทียนขี้ผึ้งที่หลอมจากเทียนพรรษาเพื่อเป็นมงคลแก่ผู้นำไปลอย โดยจะนำไปลอยที่แม่น้ำปิงซึ่งขณะนั้น จะมีลักษณะเกิดสันทรายและเป็นร่องน้ำจึงทำให้กระถางกะลาไหลตามร่องน้ำเป็นสายประกอบไฟในกะลาส่องแสงระยิบระยับอย่างสวยงาม

เดิมการลอยกระถางสายไหลประทีปพันดวงเป็นการลอยเพื่อสาคิตเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาในรูปแบบของการแข่งขันขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งนับแต่นั้นมางานประเพณีนี้กลายเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวจังหวัดตากสืบมา (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดตาก, 2559.)

สรุป

ประเพณีที่ถูกจัดการขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเป็นการรื้อฟื้นพื้นประเพณีและสร้างประเพณีขึ้นใหม่ นอกเหนือจากเป็นการทำให้ประเพณีดำรงอยู่แล้วนั้น ยังเป็นการสร้างกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในรูปแบบของงานประเพณีเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว อันเป็นสิ่งที่ดีสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับวัฒนธรรม ทั้งนี้ การเลือกประเพณีมาสร้างเป็นจุดเด่นทางการท่องเที่ยวนั้นต้องเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งประชาชนและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องตามหลักกระบวนการจัดการวัฒนธรรมเพื่อสร้างให้เกิดวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

คำถามทบทวน

1. จงบอกถึงความสำคัญของประเพณีไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวมา 3 ประเด็น
2. จงเลือกประเพณีมา 1 ตัวอย่างพร้อมอธิบายที่มาของประเพณีไทยที่ถูกใช้ในบริบททางการท่องเที่ยว
3. จงอธิบายความแตกต่างด้านการจัดงานประเพณีเทศน์มหาชาติของแต่ละภูมิภาค พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
4. จงเลือกประเพณีมา 1 ตัวอย่างพร้อมอธิบายถึงกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในการจัดงานประเพณีที่เลือกมา

5. จงอธิบาย“พระบฏ”ที่ใช้ในงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จ.นครศรีธรรมราชมีความสำคัญอย่างไร และเกี่ยวข้องกับประเพณีดังกล่าว
6. จงอธิบายการ“หิงไฟพระเจ้า” เกี่ยวข้องกับงานประเพณีใดและมีความหมายอย่างไร
7. จงอธิบายถึงที่มาของเครื่องแต่งกายของลูกแก้วหรือสามเณรในงานประเพณีปอยส่างลองให้ ถูกต้อง
8. จงอธิบายและยกตัวอย่างมา 1 ประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปที่สำคัญของจังหวัด
9. จงจัดทำแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทางประเพณีของแต่ละภาคโดยแบ่งกลุ่มเป็น 6 กลุ่มตามภูมิภาค

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. 2558. **ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ จังหวัดสุโขทัย**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก https://www.mculture.go.th/ilove/ewt_snews.Php?s=eW91bmdAQEA1MTM=
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2554. **หนังสือเทศกาลงานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กองบรรณาธิการเว็บไซต์. ม.ป.ป. **งานผ้าต่อ ภูเก็ต**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.phuketbulletin.co.th/Culture/view.php?id=549>
- ความสำคัญ**. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <https://archive.clib.psu.ac.th/online-exhibition/haepha/page1.html>
- ททท.สำนักงานอำนาจเจริญ. 2555. **งานประเพณีบุญคุณลาน สืบสานตำนาน ข้าวหอมมะลิ**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, <https://www.ilovetogo.com/Article/71/5300/>
- ไทยรัฐ. 2558. **พาไปดู ตักบาตรขนมครกประเพณีหนึ่งเดียวที่บางคนที่ !**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <https://www.thairath.co.th/content/526613>
- ฉันวดี สุขประเสริฐ. 2559. **รับบัว**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=51>
- “_____”. 2559. **ไล่ชิงช้าอาข่า**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=7>
- ธีรวัฒน์ แสนคำ. 2560. **ประเพณีปีกรงชัย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=98>
- นพพร บุญทาวงศ์. 2560. **สมุทรสงครามจัดประเพณีตักบาตร ขนมครกและน้ำตาลทราย เพื่อเป็น !! การสืบสานประเพณีไทย สมัยพุทธกาลที่สืบทอดมาเกือบ 100 ปี (ชมคลิป)**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.tnews.co.th/contents/352731>
- ปณิตา สระวาสี. 2559. **ขึ้นโขนชิงธง**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=5>

เอกสารอ้างอิง

- ประเพณีนบพระเล่นเพลง.** ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก [http://ประเพณี.net / ประเพณีนบพระเล่นเพลง/](http://ประเพณี.net/ประเพณีนบพระเล่นเพลง/).
- ประเพณีไทย.** ม.ป.ป. **ประเพณีปอยส่างลอง.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://ประเพณี.net/ประเพณีปอยส่างลอง/>
- ประเพณีไทยดอทคอม.** ม.ป.ป. **ประเพณีแข่งขันเรือกอและด้วยฝีพาย.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.prapayneethai.com/ประเพณีการแข่งขันเรือกอและด้วยฝีพาย>
- ประเพณีไทยดอทคอม.** ม.ป.ป. **ปอยส่างลอง.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.prapayneethai.com/ประเพณีนบพระเล่นเพลง>
- ประเพณีไหลเรือไฟ.** 2559. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/ประเพณีไหลเรือไฟ-ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของการไหลเรือไฟ.html
- ประวัติประเพณีเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ้อขุนผาเมือง.** ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <https://sites.google.com/site/thxngtheiywmeuxngphechrurn/prapheni-sakhay/prawati-prapheni-seng-klxng-lxng-khom-fi-hiw-phxkhun-pha-meuxng>
- ปรีดา ขนดีโสภโณ.** พระมหา. 2555. **ประเพณีให้ทานไฟ.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=695&articlegroup_id=149 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร. 2554.
- ความเป็นมางานนบพระ-เล่นเพลง ประจำปี 2554.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.finearts.go.th/kamphaengphetmuseum/ข่าวประชาสัมพันธ์/ข่าวประชาสัมพันธ์/item/ความเป็นมางานนบพระ%20-%20เล่นเพลง%20ประจำปี%202554.html> หมายถึง
- ภณิตา กาญจนานันท์.** ม.ป.ป. **ประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ จสุโขทัย.** สืบค้นเมื่อ กันยายน 15 2559 , จาก <http://www.stou.ac.th/study/projects/training/culture/content/pr%202712563.pdf>
- ลานธรรมจักร.** 2550. **ประเพณี “อุ้มพระดำน้ำ” ตำนานมหัศจรรย์ท “เพชรบูรณ์”.** สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13691>.

เอกสารอ้างอิง

- ศาลากลางจังหวัดพิจิตร. 2560. **งานประเพณีแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จ.พิจิตร** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://unseen.phichit.go.th/th/traditions/งานประเพณีแข่งเรือยาว/>
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2559. **ประเพณีแห่ช้างบวชนาค**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=86>
- สุดาวรรณ มีบัว. 2560. **ประเพณีบุญสารทเดือนสิบเมืองนคร**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/2280/1/105920-Article%20Text-269289-1-10-20171218.pdf>
- สุภากร โทษา. ม.ป.ป. **ประเพณีไหลเรือไฟ**. รายงานในรายวิชา คอมพิวเตอร์แล เทคโนโลยีสารสนเทศ ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม
- สุรียา สมุทคุปต์และคณะ. 2543. **การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด**. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สำนักวัฒนธรรมจังหวัดตาก. 2559. **ประเพณีลอยกระทงสายไหลประทีป 1000 ดวง**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก https://www.mculture.go.th/tak/ewt_news.php?nid=800&filename=index
- สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. 2560. **กำเนิดประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก http://nsnstudies.nsr.ac.th/กำเนิดประเพณี_การแห่เจ้า-2/.
- หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี. ม.ป.ป. **ประเพณีวิ่งควาย จังหวัดจันทบุรี**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.finearts.go.th/chantaburilibrary/parameters/km/item/ประเพณีวิ่งควาย-จังหวัดชลบุรี.html>
- Amazing ไทยเท่. 2558. **ทททสารทไทยกล้วยไข่ และของดีเมือง" สุโขทัย เชิญเที่ยวงานประเพณี . กำแพง ประจำปี "2558**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก [https://thai.tourismthailand .org/ข่าวอัพเดท/รายละเอียดข่าว/ททท-สุโขทัย-เชิญเที่ยวงานประเพณี-สารทไทยกล้วยไข่-และของดีเมืองกำแพง-ประจำปี-2558—2291](https://thai.tourismthailand.org/ข่าวอัพเดท/รายละเอียดข่าว/ททท-สุโขทัย-เชิญเที่ยวงานประเพณี-สารทไทยกล้วยไข่-และของดีเมืองกำแพง-ประจำปี-2558—2291)

เอกสารอ้างอิง

- Kamonluk. ม.ป.ป. **งานเทศกาลมาฆปุรณิสม์ปราจีน**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://kamonlukblog.wordpress.com/ประเพณี/งานเทศกาลมาฆปุรณิสม์ปราจีน/>
- Kiw230841. ม.ป.ป. **ประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่แห่ตุงหลวง จังหวัดแพร่**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://kiw230841.wordpress.com/ประเพณีไทยภาคเหนือ/ประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ/>
- natsima saijareon. 2557. **ประเพณีรับบัว**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.facebook.com/samutprakansociety/photosประวัติความเป็นมาของประเพณีรับบัวประเพณีรับบัวเป็นประเพณีเก่าแก่สืบทอดกันมาแต่โบ/572911112821146/>.
- Nuzing. 2552. **ประเพณีบุญคุณลาน**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.baanmaha.com/community/threads/23913-ประเพณีบุญคุณลาน>
- Sasika091. 2553. **เทศกาลเดือนเก้า อั้งหมีถ่อง หรือประเพณีกินข้าวห่อ**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://sasika091.blogspot.com/2010/10/1.html>.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 8

การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
2. ความสำคัญการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
3. กรณีศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการโดยเชื่อมโยงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. อธิบายถึงความสำคัญและแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาได้อย่างชัดเจน
2. สามารถอธิบายและยกตัวอย่างสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่ใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างเข้าใจ
3. สามารถนำเสนอความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบสินค้าหรือบริการที่ใช้วัฒนธรรมภูมิปัญญาในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าหรือบริการที่เป็นไปได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. รูปแบบโครงงาน
2. ทำแบบทดสอบประจำบทที่ 8
3. ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารประกอบการสอนบทที่ 8
4. สอนโดยให้ทำโครงงานและสาธิต
5. ศึกษาจากสื่อวีดิทัศน์

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 8
2. คอมพิวเตอร์พร้อมโปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint

3. สื่อวีดิทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต
4. อุปกรณ์สาธิต

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นภายในชั้นเรียน
2. ประเมินจากการค้นคว้าด้วยตนเอง
3. ประเมินจากการแบบทดสอบท้ายบท
4. ประเมินจากการสอบปลายภาค

บทที่ 8

การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

หากกล่าวถึงสินค้าทางการท่องเที่ยวและบริการแล้วนั้น สิ่งสำคัญที่ต้องกล่าวถึงเป็นอย่างยิ่งทำให้เกิดการดึงดูดทางการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว นั่นคือ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและบริการที่ถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางทางการท่องเที่ยวและทำให้เกิดรูปแบบทางการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น อาทิ ในเชิงการท่องเที่ยวจะเห็นได้จากรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาที่เฉพาะเจาะจงในการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น ทั้งนี้ยังรวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีการสนองความทรงจำในอดีตของนักท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการโหยหาอดีต (Nostalgia) ที่ดึงวัฒนธรรมเก่าๆในอดีตมาสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ เช่น ตลาด ร.ศ. 124 จ.กาญจนบุรี ตลอดจนงานภาคบริการอื่นๆ อาทิ ธุรกิจโรงแรม ที่ดึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญานั้นๆเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงสัญลักษณ์ของความเป็นไทยและการเพิ่มมูลค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญานั้นๆให้มีราคาที่สูงขึ้น อาทิ การตกแต่งภายในต่างๆด้วยสื่อทางวัฒนธรรมหรือการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านหรือท้องถิ่นในรูปแบบการนำเสนอใหม่หรือทันสมัยซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับธุรกิจร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึกที่ปรับตัวในเรื่องของผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เหตุนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งในการปลุกกระแสหรือกระตุ้นให้เกิดพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน

แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ปัจจุบันธุรกิจทางด้านการบริการ แม้ว่าจะมีขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจมากก็ตามแต่ในด้านการแข่งขันก็มีอัตราสูงด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงมีการพัฒนาธุรกิจของแต่ละองค์กรตามแนวทางทางด้านธุรกิจของตนเองซึ่งการขยายธุรกิจสามารถทำได้ 2 วิธี คือ การต่อยอดหรือสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่และการขยายตลาดหรือหากกลุ่มลูกค้าใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างมูลค่าเพิ่มกับสินค้าและบริการเป็นแนวทางหนึ่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากมีความหลากหลายทางด้านกระบวนการในการดำเนินการโดยการสร้างมูลค่าดังกล่าวจัดเป็นการตั้งราคาทางจิตใจที่เกิดจากประเมินคุณค่าเปรียบเทียบกับต้นทุนที่เสียไป ทั้งนี้มูลค่าดังกล่าวมี

ความไม่แน่นอนหรือจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สภาพแวดล้อม ลักษณะและความรู้สึกของแต่ละคน ทั้งนี้แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มได้มีการกำหนดขึ้นจากหลากหลายนักวิชาการและองค์กรซึ่งสามารถรวบรวมพอสังเขป ดังนี้

แนวคิดหนึ่งคือการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้เครื่องมือ คือ Value Position canvas และ Design Thinking Process โดยมีรูปแบบและกระบวนการดังนี้

1. Value Position canvas หรือ แม่แบบการเสนอคุณค่า ซึ่งคิดโดย Alexander Osterwalder ได้ใช้แนวคิดดังกล่าวในการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อจะสามารถพัฒนาสินค้าหรือรูปแบบการบริการที่ตอบโจทย์ตามความต้องการของลูกค้า ทั้งนี้ในส่วนของ Value Position canvas ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ Customer Segment หมายถึง แผนภาพการวิเคราะห์ข้อมูลลูกค้าเพื่อรับทราบความต้องการที่แท้จริงของลูกค้าออกพร้อมด้วย 3 ส่วน คือ Customer Job, Pain และ Gain ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

- Customer Job คือ การศึกษาความต้องการขั้นพื้นฐานของลูกค้าที่มีต่อสินค้าและบริการซึ่งต้องมองทั้งด้านกายภาพแลพอารมณ์ความรู้สึกของลูกค้า

- Pain คือ ปัญหา ความกังวลและความยุ่งยากที่ลูกค้ากำลังเผชิญ กล่าวคือ สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการใช้บริการซึ่งอาจเกิดจากตนเองหรือคู่แข่งก็ได้ อาจหมายรวมถึงสิ่งที่เป็นความกลัวที่อยู่ในใจของลูกค้า

- Gain คือ ความคาดหวังพิเศษที่เหนือความต้องการพื้นฐานหรือทางเลือกอื่นๆ สิ่งนี้ทำให้ลูกค้าเกิดความประทับใจมากยิ่งขึ้นซึ่งอาจเป็นไปในรูปแบบประสบการณ์ที่ได้จากการใช้บริการหรือการบริการที่เกิดขึ้นหลังการขายที่ยอดเยี่ยม

อีกส่วนหนึ่ง คือ Value Proposition คือ แผนแสดงคุณค่าของสินค้าและบริการที่ถูกนำเสนอในรูปแบบหลักและทางเลือกเพิ่มให้แก่ลูกค้าเพื่อกำหนดคุณค่าผ่านการส่งมอบสินค้าและบริการสู่ลูกค้า วิธีดังกล่าวจะทำให้คุณทราบว่า คุณจะเติมเต็มความต้องการและสร้างความประทับใจแก่ลูกค้าอย่างไรซึ่งแนวทางดังกล่าวประกอบด้วย 3 ส่วน คือ Product or Service, Pain Reliever และ Gain Creator ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. Product or Service คือ คุณค่าที่สินค้าหรือบริการที่จะนำเสนอต่อลูกค้า เป็นการคำนึงถึงคุณลักษณะและประโยชน์ที่ลูกค้าจะได้รับอันเป็นการตอบโจทย์ในส่วนของ Customer Job โดยที่เราจะต้องสรุปให้ได้ว่าสินค้าและบริการควรจะออกมาเป็นอย่างไร

2. Pain Reliever คือ การป้องกัน แก้ไขหรือบรรเทาปัญหาของลูกค้า เป็นการดำเนินการเพื่อตอบโจทย์ Pain อันเป็นการระบุถึงสิ่งที่จะช่วยในการแก้ปัญหาให้กับลูกค้า

3. Gain Creator คือ การสร้างประทับใจด้วยสิ่งพิเศษ เป็นการระบุสิ่งที่ต้องทำเพื่อสร้างความประทับใจในสินค้าและบริการโดยเพิ่มเติมจากคุณประโยชน์พื้นฐานซึ่งจะทำให้ลูกค้าเห็นคุณค่าของเราเพิ่มเติมมากขึ้น อาทิ การให้ของสมนาคุณ

2. Design Thinking Process หรือ กระบวนการคิดเชิงออกแบบ ซึ่งถูกพัฒนาโดย Hasso Plattner Institute of Design (d. School) เป็นกระบวนการเพื่อสร้างความเข้าใจกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของลูกค้าอย่างลึกซึ้งและจึงทำการระดมสมองในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากหลากหลายกลุ่มและนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างและนำไปพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้ได้สินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มและตอบสนองความต้องการของลูกค้า โดยประกอบ 5 กระบวนการ ดังนี้

2.1 Empathize (การทำความเข้าใจลูกค้า) เพื่อเก็บข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจลูกค้าถึงสาเหตุ ความต้องการ ความคิดและคุณค่าที่ลูกค้าให้ความสำคัญ

2.2 Define (การกำหนดโจทย์ความต้องการของลูกค้า) เพื่อคัดกรองข้อมูลและกำหนดโจทย์จากสิ่งที่ลูกค้าให้ความสำคัญ

2.3 Ideate (การระดมความคิดเห็น) เพื่อสร้างสรรค์ความคิดและไอเดียต่างๆเพื่อตอบโจทย์และความต้องการของลูกค้า อันเป็นการระดมความคิดจากคนหลากหลายกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า

2.4 Prototype (การสร้างต้นแบบหรือสินค้าจำลอง) เพื่อสร้างต้นแบบหรือแบบจำลองเพื่อให้เห็นภาพ เป็นการนำแนวคิดที่ได้มาพัฒนาในรูปแบบที่ลูกค้าเข้าใจและจับต้องได้ซึ่งจะทำให้เราเห็นภาพรวมและผลลัพธ์สินค้าและบริการนั้นๆได้

2.5 Test (การทดสอบตลาด) เพื่อดูผลตอบรับจากลูกค้าเป็นการนำต้นแบบของสินค้าหรือบริการให้ลูกค้าได้ทดลองและผลตอบรับที่ได้จะไปปรับปรุงหรือพัฒนาสินค้าหรือบริการ (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, ม.ป.ป)

อีกกลยุทธ์หนึ่งในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าและบริการโดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของสินค้าและบริการมากกว่าที่จะแข่งขันทางการตลาดในด้านราคา กล่าวคือ กลยุทธ์ Blue Ocean ซึ่งเป็นแนวคิดในการแข่งขันทางการตลาดที่เน้นการสร้างสินค้าและบริการให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นโดยใช้การสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าที่ควบคู่ไปกับการลดต้นทุนพลังงานและค่าใช้จ่ายไปพร้อมกันแทนการใช้การแข่งขัน

ทางด้านราคาเป็นปัจจัยหลัก ซึ่งหัวใจสำคัญของกลยุทธ์นี้ คือ การสร้างนวัตกรรมเชิงคุณค่า (Value Innovation) เป็นการสร้างความต้องการใหม่เพื่อตอบสนองกลุ่มลูกค้า และการสร้างนวัตกรรมเชิงคุณค่าที่เน้น 2 ส่วน คือ การเพิ่มคุณค่า (Higher Value) ที่ลูกค้าสามารถยอมรับได้และจะทำให้สินค้ามีความโดดเด่น และ การลดต้นทุนการดำเนินงานธุรกิจ (Lower Cost) แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กันไปของผู้ประกอบการนั้นยังคงต้องนึกถึง “คุณค่าของสินค้าที่มอบให้แก่ลูกค้า” ไปพร้อมกับ “คุณค่าที่ผู้ประกอบการจะได้รับจากการลงทุน” ด้วย

การนี้ คุณค่าทางผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่ลูกค้าต้องการประกอบด้วย 3 ประเภท ดังนี้

1. คุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) เป็นคุณค่าทางการเงินที่ลูกค้าได้รับการบริการบริโภคสินค้าและบริการเมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่น อาทิ โรงแรมริมแม่น้ำที่จัดบริการเรือรับส่งฟรีมายังโรงแรม

2. คุณค่าทางอรรถประโยชน์ (Functional Value) การสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่โดยตอบสนองเชิงประโยชน์ใช้สอยมากกว่าสินค้าที่มีอยู่ในท้องตลาดซึ่งเป็นการแก้ไขจุดอ่อนและพัฒนาจุดแข็งของสินค้าเดิม

3. คุณค่าทางจิตใจ (Psychological Value) คุณค่าและความรู้สึกทางด้านจิตใจที่ลูกค้าได้รับการบริโภคสินค้าและบริการที่จับต้องไม่ได้

การสร้างคุณค่านอกเหนือจากสร้างเพื่อผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ในด้านธุรกิจโรงแรมยังสามารถใช้แนวทางในการสร้างนวัตกรรมเชิงคุณค่าที่เรียกว่า กรอบดำเนินการ 4 ประการ (Four Actions Framework) ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ผู้ประกอบการจำเป็นต้องใช้ในการวางแผนธุรกิจอันประกอบไปด้วยคำถาม 4 ข้อ ดังนี้

ข้อที่หนึ่ง ปัจจัยใดที่ควรตัดออกไปได้ในธุรกิจ (Eliminate)

ข้อที่สอง ปัจจัยใดควรลดลงให้ต่ำกว่ามาตรฐานของธุรกิจ (Reduce)

ข้อที่สาม ปัจจัยใดที่ควรพัฒนาขึ้นมาใหม่เพราะยังไม่มีใครนำเสนอมาก่อนธุรกิจ (Create)

ข้อที่สี่ ปัจจัยใดที่ควรเพิ่มคุณค่าให้สูงกว่ามาตรฐานของธุรกิจ (Raise)

ทั้งนี้กลยุทธ์ดังกล่าวมักใช้วิเคราะห์ร่วมกับกลยุทธ์ผืนผ้าใบเชิงกลยุทธ์หรือที่เรียกว่า “Strategy Canvas” ซึ่งจะให้เห็นถึงภาพรวมของธุรกิจโรงแรมดังต่อไปนี้

ประการแรก ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่มีผู้ประกอบการมีการลงทุนในธุรกิจไปแล้วอย่างไรและควรมีการเพิ่มและลดการลงทุนอย่างไรบ้าง

ประการที่สอง ชี้ให้เห็นถึงการแข่งขันทั้งปัจจุบันและอนาคตซึ่งจะสามารถระบุถึงปัจจัยและองค์ประกอบสินค้าที่ธุรกิจโรงแรมให้ความสำคัญ ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากการแข่งขัน

ประการที่สาม ชี้ให้เห็นถึง คุณค่าที่ลูกค้าจะได้รับจากการบริโภคสินค้าของโรงแรมในปัจจุบัน

ทั้งนี้ การสร้างนวัตกรรมเชิงคุณค่าทางด้านธุรกิจโรงแรมนั้น นอกเหนือจากเป็นการสร้างสินค้าและบริการที่ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดความโดดเด่นและสร้างความแตกต่างกับคู่แข่ง แต่ยังคงต้องลดองค์ประกอบปัจจัยบางตัวที่ไม่จำเป็นลงเพื่อเป็นการควบคุมต้นทุนไม่ให้สูงและสามารถตั้งราคาของสินค้าและบริการได้ในภาวะที่ลูกค้ายอมรับอีกด้วย (สมพงษ์ อำนวยเงินตรา, 2559)

ความสำคัญการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

การพัฒนาสินค้าและบริการต่างๆ ทางการท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาสินค้าชุมชนที่ดึงเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ ของชุมชนมาใช้ในการนำเสนอในรูปแบบผลิตภัณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวและบริการ ทั้งนี้เนื่องจากผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่จำกัด รวมถึงตลาดที่วางขายค่อนข้างจำกัดด้วย ทั้งนี้อาจเกิดจากความล้าสมัยในการปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปที่จะทำให้เกิดเป็นมาตรฐานของผลิตภัณฑ์นั้นขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดขึ้นจากปัญหาการขาดกระบวนการพัฒนาด้านการผลิตที่ถูกต้องและระบบการจัดการที่ดี อีกทั้งการสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาให้เป็นที่ต้องการของตลาดยังคงไม่สามารถทำได้อย่างชัดเจน เหตุนี้จึงทำให้เกิดการพัฒนาและสนับสนุนในภาคต่างๆ เพื่อเร่งรัดและกำหนดยุทธศาสตร์ต่างๆ ให้เกิดเป็นอุตสาหกรรมที่เติบโตและแข่งขันได้ ทั้งนี้ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม (หนังสือพิมพ์อีคอนนิวส์, 2558)

ทั้งนี้ ทุนทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญของทุนทางสังคมที่ประกอบกับเป็นจุดแข็งที่นำไปสู่ทุนทางด้านเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งถือว่าการลงทุนทำให้เกิดการขับเคลื่อนที่ดีของการสร้างให้เกิดความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ในสังคมที่เข้มแข็ง ตลอดจนต่อยอดให้เกิดการสร้างสรรค์และต่อยอดทางผลิตภัณฑ์การบริการทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยการสร้างเส้นทาง

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการสร้างต้นแบบหรือต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากทุนมรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าที่เพิ่มขึ้นซึ่งอาจสามารถแบ่งออกเป็น 1 ลักษณะ คือ

1. การส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์แก่ชุมชน อันเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้คงอยู่ อาทิ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ดินเผาสมัยหรือภูโยชของหมู่บ้านสันเหมือง จ.ลำพูน, โครงการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยทุนทางวัฒนธรรมจากแหล่งเตาเผาบ้านบางปูน อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี
2. การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้มรดกศิลปวัฒนธรรมประจำชาติมาใช้ในรูปแบบใหม่อันเป็นอนุรักษ์และสืบทอดอีกแนวทางหนึ่ง อาทิ โครงการผลิตของที่ระลึกพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ เป็นการคัดเลือกผลงานด้านทัศนศิลป์ของศิลปินมาจัดทำเป็นต้นแบบผลิตของที่ระลึก และโครงการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากมรดกศิลปวัฒนธรรมโดยสำนักช่างสิบหมู่จึงได้มีการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากงานศิลปะประยุกต์และงานศิลปกรรมอื่นๆ
3. การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม ในด้านการท่องเที่ยวเป็นการนำเสนอในรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดจากการบูรณาการกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรมและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้สู่ชุมชนและยังเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในด้านมรดกวัฒนธรรมของชาติอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มนั้นคงเป็นงานที่ไม่สามารถทำได้เพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันซึ่งนอกเหนือจากการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติแล้วนั้น ยังต้องเป็นไปเพื่อสร้างความซาบซึ้งต่อคุณค่าของผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นอย่างยั่งยืนอีกด้วย (สหวัดน์ แน่นหนา, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและบริการโดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญานั้นยังสอดคล้องกับประเด็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่กล่าวถึง การสร้างมูลค่าสินค้าและบริการที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ในสาขาการผลิตอันจะทำให้เกิดเป็น “อุตสาหกรรมสร้างสรรค์” ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นปัจจัยหลักโดยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้นเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริมความรู้ทางสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ อนึ่ง อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มีการแบ่ง

ประเภทโดยยึดกรอบองค์การความร่วมมือทางการค้าและการพัฒนา หรือ UNCTAD ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภทซึ่ง 2 ใน 4 เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปะวัฒนธรรม คือ กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ กอปรด้วย งานฝีมือ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ ธุรกิจอาหาร และการแพทย์แผนไทย อีกกลุ่มคือ กลุ่มศิลปะ กอปรด้วยศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ในการนี้ได้มีการกำหนดแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทยอย่างชัดเจนเพื่อนำมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศไทยโดยใช้รากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเชื่อมโยงซึ่งประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไทย ได้มีการกำหนด ดังนี้

1.1 การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานองค์ความรู้ที่แท้จริงและนวัตกรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้เกิดการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ครบห่วงโซ่การผลิต

1.2 กำหนดนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศและบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงาน ควรมีการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างชัดเจนเพื่อระดมความคิดในการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

1.3 การปรับโครงสร้างการผลิตและบริการของประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ผนวกเข้ากับกระบวนการทุกขั้นตอนของห่วงโซ่การผลิตโดยใช้หลักสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีการเชื่อมโยงการพัฒนาทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรมและบริการบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมเข้ามามีส่วนร่วม

2. ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อม ได้มีการกำหนด ดังนี้

2.1 การพัฒนาปัจจัยแวดล้อมที่กระตุ้นในภาคเอกชนลงทุนผลิตสินค้าเชิงสร้างสรรค์ โดยการเพิ่มมาตรการในการดึงดูดให้ต่างชาติเข้าร่วมลงทุนกับภาคเอกชนและชุมชนในการพัฒนาสินค้าเชิงสร้างสรรค์

2.2 การพัฒนาระบบฐานข้อมูล สื่อสารและคมนาคมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการรองรับภาคการผลิตสร้างสรรค์ อีกทั้งยังต้องประยุกต์ให้กับบริบทของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.3 การให้คุณค่าต่อทรัพย์สินทางปัญญาจากความคิดสร้างสรรค์ โดยการกำหนด มาตรการต่างๆ ตลอดจนทบทวนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ของมาตรการและกฎหมายที่ เกี่ยวข้องให้เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศ

2.4 การศึกษาวิจัยและพัฒนาเชิงลึกในสาขาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทุนวัฒนธรรม โดย การส่งเสริมการวิจัยให้ครอบคลุมประเด็นประเภทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้สามารถสร้างมูลค่า ทางเศรษฐกิจและนำเสนอสู่ตลาดทั้งภายในและนอกประเทศ

2.5 การจัดและพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ การสร้างแรงบันดาลใจ เปิดเวทีในการแสดงออกและศูนย์รวมการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันทั้ง ภาควิชาการและธุรกิจ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง

3. ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจและบุคลากรด้านสร้างสรรค์

2.6 การขับเคลื่อนและสร้างโอกาสให้กับผู้ประกอบการ เป็นการพัฒนาและเพิ่ม ความสามารถทางการแข่งขันให้กับผู้ประกอบการให้มีความสร้างสรรค์โดยการเพิ่มองค์ความรู้ และพัฒนาทักษะต่างๆในการต่อยอดสินค้าตรงความต้องการของตลาดและกระแสที่เปลี่ยนแปลง ไปในปัจจุบัน ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพในการใช้ประโยชน์จากการสร้างความได้เปรียบทาง ความหลากหลายและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างเศรษฐกิจและสังคมสร้างสรรค์

2.7 การพัฒนาบุคลากรวิชาชีพเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นการตอบโจทย์ความต้องการทาง เศรษฐกิจและประชาชนอย่างแท้จริงจึงต้องมีการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับภาคการผลิตเพื่อ นำมาปรับปรุงเพื่อให้การศึกษาสนองความต้องการบุคลากรที่ยังขาดแคลนในสาขานั้นๆ

4. ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาด้านสถาบันและการติดตามประเมินผล

4.1 การพัฒนาสถาบันและบูรณาการบทบาทของสถาบันที่เกี่ยวข้องให้เชื่อมโยงเป็น เครือข่ายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยการส่งเสริมสถาบันที่มีบทบาท สนับสนุนภาคเอกชนการผลิตสินค้าสร้างสรรค์ให้เพียงพอกับความต้องการ ตลอดจนกำหนด หน่วยงานกลางในการรับผิดชอบเรื่องการพัฒนาและติดตามความก้าวหน้าของการพัฒนา เศรษฐกิจสร้างสรรค์

4.2 กำหนดให้มีกลไกการดำเนินการติดตามและประเมินผลการขับเคลื่อนการพัฒนา เศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยการกำหนดเครื่องมือในการติดตามอย่าง

ชัดเจนและมีประสิทธิภาพและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อนำสู่การปรับปรุงและวางแผนยุทธศาสตร์ต่อไป (TAT Review, ม.ป.ป.)

กรณีศึกษาการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการโดยเชื่อมโยงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากความสำคัญและการผลักดันทุกภาคส่วนในการพยายามที่จะเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของประเทศไทยเพื่อเป็นปัจจัยในการส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตในทิศทางที่ดีขึ้น ตลอดจนสร้างรายได้กระจายไปทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับล่างจนระดับบน ทั้งนี้ การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวและบริการเป็นอีกอุตสาหกรรมหนึ่งที่น่าทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆมาปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดความสอดคล้องกับร่วมสมัยกับสังคมและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้บริโภคซึ่งจะเห็นได้จากรูปแบบต่างๆของผลิตภัณฑ์และการบริการของธุรกิจภาคบริการที่แข่งขันกันในช่วงนี้ รวมไปถึงข้อเท็จจริงที่ได้จากงานวิจัยต่างๆในด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มสำหรับสินค้าและบริการทางด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ ดังนี้

งานวิจัยของบุญทวารณ วิงวอนและคณะ (2557) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยศึกษาบริบทการดำเนินงานของวิสาหกิจขนาดย่อมเพื่อหาแนวทางการยกระดับและสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างวิสาหกิจขนาดย่อม 26 แห่งจาก 46 แห่งใน 7 ตำบลของอำเภอห้างฉัตร อาทิ กลุ่มตัดเย็บ กลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ กลุ่มทำแคบหมู กลุ่มข้าวาน้ำฝนและข้าวกล้องและกลุ่มแปรรูปเห็ด ทั้งนี้ผลการศึกษาแนวทางในการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจ พบว่า วิสาหกิจขนาดย่อมในพื้นที่เน้นการเรียนรู้โดยใช้ต้นแบบจากธุรกิจที่ประสบความสำเร็จมาลงมือปฏิบัติ ตลอดจนนำมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์และการบริการอย่างต่อเนื่องโดยประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาต่างๆ ทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ภาษา รูปแบบการดำเนินชีวิตและพิธีกรรมต่างๆมาถ่ายทอดผ่านผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์หรือตราสินค้าอันเป็นการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มวิสาหกิจและสร้างความแตกต่างหรือผลิตตามคำสั่งลูกค้าโดยมุ่งหวังให้ผลิตภัณฑ์และบริการนั้นตรงตามความต้องการของลูกค้าและตลาดภายในท้องถิ่น ในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย

ส่วนงานวิจัยของรพีพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม (2560) ได้ทำวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม จากการศึกษาพบว่า ปัญหาสำคัญในการพัฒนา คือ การขาดองค์ความรู้ในการผลิตอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าที่มีเอกลักษณ์และแปลกใหม่ ตลอดจนขาดแคลนแรงงานฝีมือชั้นสูงที่เข้าสู่กระบวนการผลิตและการสืบทอด ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรเริ่มจากการอบรมความรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์และการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์กับกลุ่มอาชีพให้เกิดตราสินค้าที่เป็นที่รู้จักและมีเอกลักษณ์ไม่ซ้ำใครโดยนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ อาทิ การสร้างเรื่องราวต่างๆ เชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้หากวิเคราะห์ด้านจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรคและโอกาส หรือ SWOT Analysis ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผลิตภัณฑ์กะลามาพร้าวในจังหวัดนครปฐมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะทำให้เห็นถึงแนวคิดและโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนซึ่งสามารถอธิบายเป็นแผนภาพดังนี้

<p>จุดแข็ง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วัตถุดิบหาง่ายในท้องถิ่น 2. ผลิตภัณฑ์โดดเด่นมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและผลิตด้วยฝีมือชั้นสูง 3. ผลิตภัณฑ์คงทน สวยงามและใช้งานได้ยาวนาน 4. เสริมสร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ 	<p>จุดอ่อน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผลิตภัณฑ์บางประเภทหาวัตถุดิบในการทำยาก อาทิ กะลาตาเดียว จึงอาจทำให้ผลิตไม่ทัน 2. ขาดแคลนแรงงานฝีมือชั้นสูง 3. ขาดองค์ความรู้ในการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์
<p>โอกาส</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความเหมาะสมทางด้านโลจิสติกส์ การคมนาคมและการสื่อสารที่สะดวกสบายเนื่องมาจากใกล้กรุงเทพมหานคร อีกทั้งยังเป็นประตูสู่ดินแดนภาคตะวันตกและภาคใต้ 	<p>อุปสรรค</p> <p>ไม่มี</p>

ตลอดจนประตูสู่พรมแดนในการเปิด อาเซียนในอนาคต	
---	--

ตารางที่ 8.1 SWOT Analysis การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวในจังหวัดนครปฐม

จากสภาพปัญหาและการวิเคราะห์ SWOT Analysis ข้างต้น สามารถที่จะหาแนวทางในการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มกะลามะพร้าวในจังหวัดนครปฐมได้ 4 ประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการองค์กร กลุ่มอาชีพต้องมีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการบริหารที่ดีโดยมีการกำหนดหน้าที่ชัดเจน มีระบบการบัญชีที่ตรวจสอบง่าย มีการประสานเครือข่ายต่างเพื่อสร้างความร่วมมือ ตลอดจนมีการถ่ายทอดงานสู่รุ่น
 2. ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาด ต้องสามารถพัฒนาองค์กรให้เป็นที่รู้จัก มีชื่อเสียงและสร้างฐานการผลิตที่เข้มแข็งโดยมาจากการจัดการทางการตลาดที่ดี
 3. การบริหารจัดการด้านการผลิตและบริการ คือ สมาชิกกลุ่มอาชีพต้องมีการเรียนรู้เพื่อนำมาผลิตทั้งด้านองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ด้านออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการสร้างสรรค์งานและการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม เพื่อให้กลุ่มอาชีพได้สร้างผลิตภัณฑ์ออกมาได้อย่างโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของตนเอง
 4. ด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจสู่ความยั่งยืน โดยต้องมีการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้องค์ความรู้ที่มีก่อปรด้วย ศิลปะและทักษะในการสร้างสรรค์งาน อีกทั้งต้องมีการศึกษาค้นคว้าทักษะและพัฒนาเทคนิคอยู่เรื่อยๆ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมมาช่วยในการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนสร้างงานและต่อยอดผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายและแตกต่างตามความต้องการของผู้บริโภค แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาดังกล่าวยังต้องเป็นไปเพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนในการผลิตและมีการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างคุ้มค่าด้วย รวมถึงต้องมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดและปลูกจิตสำนึกด้วยคุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชนในพื้นที่อีกด้วย
- อนึ่งในด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มส่วนของการท่องเที่ยวอย่างงานวิจัยของ สุพาดา สิริกุดตา (2557) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของจังหวัดสิงห์บุรี ประเทศไทย โดยมีการศึกษาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดและผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียง

ของจังหวัด คือ ผลิตภัณฑ์ปลาและขนมเปียะ พบว่า การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่าง ได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการตั้งใจมาท่องเที่ยวซ้ำและต่อความตั้งใจในการบอกต่อ ภายหลังจากการท่องเที่ยวแล้วโดยคำนึงถึงความคุ้มค่าที่ได้จากการท่องเที่ยวมาเป็นปัจจัยหลักทั้งสิ้นซึ่ง ความความคุ้มค่าที่กล่าว คือ ความคุ้มค่ากับเวลา ราคาที่เหมาะสมและความคุ้มค่ากับเงินที่เสียไปกับการท่องเที่ยวซึ่งมีระดับความคิดเห็นมากทั้งสิ้น ดังนั้นจึงสามารถกำหนดแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านแหล่งท่องเที่ยวได้ คือ ควรมีการปรับปรุงอาคารในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่และเจ้าหน้าที่ในการให้คำแนะนำและให้ความรู้ ส่วนการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวนควรมีการพัฒนาเป็นโฮมสเตย์ รวมถึงการพัฒนาแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวของวัดที่มีชื่อเสียงในจังหวัดพร้อมทั้งบอกความโดดเด่นของวัดลงไปด้วย ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ควรจัดให้มีการจำลองบ้านวีรชนและการแต่งกายชุดโบราณ รวมทั้งสร้างศูนย์ศึกษาพร้อมทั้งจัดเทคโนโลยีด้านการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ด้วย

ในส่วนของการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวอย่างผลิตภัณฑ์ปลา พบว่า ผู้บริโภคยินดีที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ปลาในราคาที่สูงซึ่งจะคำนึงถึงคุณค่าต่อการบริโภค ความสร้างสรรค์ที่แตกต่างจากที่อื่นๆ และบรรจุภัณฑ์สร้างสรรค์และดึงดูดต่อการซื้อ ทั้งนี้แนวทางในการพัฒนาของผู้ประกอบการ คือ ควรคำนึงถึงคุณค่าต่อการบริโภค อาทิ ความสะอาดและความปลอดภัย การพัฒนาความหลากหลายของการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการบรรจุภัณฑ์ที่ดี เหมาะสมและน่าสนใจ ส่วนการสร้างมูลค่าเพิ่มของขนมเปียะ พบว่าผู้บริโภคยินดีซื้อในราคาที่สูงโดยพิจารณาความคุ้มค่าควรแก่การซื้อและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ออกมาโดยแนวทางในการพัฒนานั้น ผู้ประกอบการต้องรักษาคุณภาพ รสชาติและความสดใหม่ของสินค้า ตลอดจนสร้างสรรค์ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ อาทิ ใส่นมที่มีให้เลือกจำนวนมาก

นอกเหนืองานวิจัยด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มในการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวแล้ว นั้น ด้านธุรกิจโรงแรมยังคงเป็นอีกกลุ่มธุรกิจหนึ่งที่ใช้กลยุทธ์การสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อสร้างบริการที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า ซึ่งงานวิจัยของ สมพงษ์ อำนวยเงินตรา (2559) ได้ศึกษาเรื่องการสร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจโรงแรมด้วยกลยุทธ์ Blue Ocean เพื่อพัฒนาศักยภาพการแข่งขันด้านธุรกิจของโรงแรมขนาดเล็กในประเทศไทยโดยกลยุทธ์ดังกล่าวเป็นการมุ่งเอาชนะคู่แข่งโดยให้ความสำคัญของการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการเพิ่มคุณค่าทางด้านจิตใจและลดต้นทุนการดำเนินงานมาประยุกต์ใช้กับโรงแรมด้วยการออกแบบบรรยากาศของโรงแรมให้มีเอกลักษณ์เฉพาะผสมกลมกลืนไปกับสภาพภูมิประเทศและวิถีชีวิต

ของชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวได้ศึกษาโรงแรม 2 แห่ง คือ บ้านนอนเพลิน จ.เชียงรายและหินตกริเวอร์ แคมป์ จ.กาญจนบุรี ผลดังนี้

1. บ้านนอนเพลิน จ.เชียงราย

บ้านนอนเพลินได้ใช้กลยุทธ์ด้านนวัตกรรมเชิงคุณค่าโดยการให้ความสำคัญกับคุณค่าทางด้านจิตใจมากขึ้น อาทิ การออกแบบบรรยากาศให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวควบคู่ไปกับการบริการที่เป็นกันเองอบอุ่นและผูกพัน ขณะที่ลดต้นทุนในการดำเนินงานโดยพิจารณาจากข้อจำกัดด้านพื้นที่และความพร้อมในด้านบริการและค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาซึ่งที่พักแห่งนี้ไม่มีร้านอาหารเพราะส่วนหนึ่งเกรงปัญหาเรื่องกลิ่นแต่ลูกค้าสามารถใช้บริการร้านอาหารในบริเวณใกล้เคียงได้หรือซื้อจากด้านนอกมาอุ่นร้อนภายในที่พักได้เนื่องจากที่พักอยู่ใกล้ชุมชน ในส่วนที่ตัดออกไปคือการบริการอื่นๆ อาทิ ยกกระเป่า ห้องประชุม สัมมนา สระว่ายน้ำ สปาและนวดแผนไทย ขณะที่ส่วนของบริการที่ลดต่ำกว่ามาตรฐานของโรงแรมได้แก่ ลดพื้นที่ลอบบี้ การจำกัดเวลาปิดประตู และการลดบริการภายในห้อง อาทิ ตู้เย็นและมินิบาร์ในห้องพักไม่มี แต่สามารถมาดื่มที่ห้องนั่งเล่นได้ซึ่งเป็นห้องที่เจ้าของตั้งใจจัดไว้ให้เพื่อให้มีพื้นที่ให้ลูกค้าได้มีโอกาสได้ร่วมสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนสร้างมิตรภาพใหม่ๆ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บ้านนอนเพลินนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับบริการแบบมาตรฐานของโรงแรมมากนัก อาทิ พื้นที่ของลอบบี้ ห้องประชุม ห้องสัมมนาและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆภายในห้องพัก แต่กลับให้ความสำคัญและตระหนักถึงเรื่องของการอนุรักษ์บ้านเก่าและการสร้างบรรยากาศอันยุค การต้อนรับที่อบอุ่น การบริการเป็นกันเองมากกว่าโรงแรมอื่นๆ ซึ่งเป็นการลดต้นทุนการดำเนินงาน ลดการใช้พนักงานและการบริการที่เกินความจำเป็นซึ่งเป็นการเพิ่มหรือสร้างมูลค่าจากคุณค่าทางจิตใจอันเป็นการสร้างความประทับใจและประสบการณ์ในการเดินทางที่มากกว่าการเข้าพักโรงแรมอื่นๆที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน

2. หินตกริเวอร์ แคมป์ จ.กาญจนบุรี

หินตกริเวอร์ แคมป์ ที่พักในเครือ Serenata Hotels and Resorts ได้ใช้กลยุทธ์ดังกล่าวโดยสิ่งที่เป็นปัจจัยที่ตัดออกไปคืออุปสรรคการเดินทางไปที่พิเศษชายแดนไทย-พม่าซึ่งหากมีการพัฒนาที่สำเร็จย่อมเป็นผลดีอยู่แล้ว อีกทั้งมีลักษณะคล้ายกับบ้านนอนเพลิน จ.เชียงราย คือ การลดบริการต่างๆที่เกินความจำเป็น อาทิ ห้องประชุมต่างๆ สปา รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆภายในห้องพัก อาทิ

โทรทัศน์และโทรศัพท์ภายในห้อง แต่กลับให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจิตใจแก่ลูกค้าโดยการเพิ่มและปรับปรุงท่าเรือให้ดูดีและคงทน เพิ่มพื้นที่นั่งเล่นริมแม่น้ำพร้อมหมอนอิงเพื่อให้ลูกค้าได้รับชมทัศนียภาพกลายเป็นจุดชมวิวและที่ถ่ายรูปตามความนิยมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่ติดสื่อออนไลน์ สิ่งหนึ่งที่อาจมองว่าเป็นอุปสรรค คือ บริเวณที่ตั้งของที่พักรู้อยู่ไกลจากชุมชน ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงดึงดูดลูกค้าโดยแทนที่จะให้ความสำคัญกับที่พักแรมมาก่อนแต่กลับสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับลูกค้าโดยการสร้างกิจกรรมเชิงนิเวศน์ขึ้น เหตุนี้ จึงมีการประชาสัมพันธ์โดยใช้กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มาเป็นหลักและตามด้วยที่พักซึ่งจะเห็นได้ว่าการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวของที่พักรู่นี้ได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับภูมิประเทศในพื้นที่ด้วย อาทิ การขี่จักรยานเสือภูเขาข้ามสะพานแขวน การชมวิถีชีวิตชาวบ้านในชนบท การแช่ตัวในแหล่งน้ำธรรมชาติ ล่องเรือหางยาว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการเข้ามาทำธุรกิจที่พักของหินตกริเวอร์แคมป์ มีความสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งสามารถสร้างรายได้ พัฒนาความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของชาวบ้านได้อีกด้วย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หินตกริเวอร์แคมป์ ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติและวิถีชีวิตชนบท โดยแนวทางการดำเนินธุรกิจนั้นมีลักษณะที่ใช้งบน้อยหรือลงทุนน้อยกว่าโรงแรมหรือที่พักประเภทอื่นๆ แต่ได้ผลตอบแทนสูงสามารถคืนทุนได้ภายใน 3 ปีขณะที่โรงแรมอื่นๆ ใช้เวลามากกว่า แม้ว่าในปี 2553 เกิดการชะลอตัวในการจองที่พักในเครือ Serenata Hotels and Resorts แต่หินตกริเวอร์แคมป์ยังคงมีอัตราการเข้าพักที่สูงเนื่องจากการนำเสนอที่พักแนวใหม่และโดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะในด้านรูปแบบที่พักที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งการพัฒนาคุณภาพที่ดีขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้ลูกค้าสามารถยอมรับในการจ่ายได้เนื่องจากตอบสนองความต้องการและเกิดความพึงพอใจของลูกค้า

สรุป

การสร้างมูลค่าเพิ่มกับสินค้าและบริการอาจไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับธุรกิจต่างๆ แต่การสร้างมูลค่าเพิ่มโดยเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยนั้นเป็นกระแสอย่างมากในปัจจุบันในการที่จะสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่ดีให้กับประชาชนทุกระดับชั้นซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่มดังกล่าวถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากดังจะเห็นได้จากการผลักดันและส่งเสริมในทุกๆ ภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลและองค์กรต่างๆ ทั้งระดับประเทศจนกระทั่งระดับท้องถิ่นที่พยายามส่งเสริม พัฒนาและหาแนวทางในการดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรมจากการใช้แนวคิดต่างๆ มาใช้หรือปฏิบัติให้สอดคล้องกับพื้นที่หรือชุมชนของตนเอง

โดยค่านึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทว่ามีได้เพียงแต่ มองคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังคงต้องตระหนักถึงความยั่งยืนและความเป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อมอันจะไม่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบกับชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการ ท่องเที่ยวและโรงแรมนั้นสิ่งสำคัญของการดำเนินการนั้นอาจมีแนวคิดที่หลากหลายและแตกต่างกัน ตามแต่ละแนวคิดแต่อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งในการสร้างมูลค่าเพิ่มนั้น นอกเหนือจากการแข่งขันทางด้าน ราคาแล้ว การสร้างมูลค่าเพิ่มโดยเน้นหรือให้ความสำคัญกับ “ความคุ้มค่าต่อสินค้าและบริการ” และ “คุณค่าทางด้านจิตใจ” เป็นกลยุทธ์และแนวทางหนึ่งที่ลูกค้ายินดีและเต็มใจในการบริโภคสินค้าและ บริการอันเกิดจากสิ่งนั้นตอบสนองต่อความต้องการอย่างแท้จริงของลูกค้าได้เป็นอย่างดีและชัดเจน

คำถามทบทวน

1. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยมีผลกระทบทั้งดีและเสียอย่างไร
2. จงยกตัวอย่างการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เห็นได้อย่าง ชัดเจนในปัจจุบันมา 1 ตัวอย่าง
3. แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เรียกว่า Value Position canvas คืออะไร
4. แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เรียกว่า Design Thinking Process คืออะไร
5. กระบวนการการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เรียกว่า Value Position canvas มีอะไรบ้าง
6. กระบวนการการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เรียกว่า Design Thinking Process มีอะไรบ้าง
7. จงศึกษาข้อมูลธุรกิจอุตสาหกรรมบริการและนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มกับ สินค้าหรือบริการที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง
8. การค่านึงถึง “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” หมายถึงอะไร
9. คุณค่าทางผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่ลูกค้าต้องการมีองค์ประกอบ อะไรบ้าง
10. จงออกแบบสินค้าหรือบริการที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาและแสดงถึงการสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับสินค้านั้นอย่างไร พร้อมนำเสนอ

หนังสืออ้างอิง

- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. ม.ป.ป. **value Creation Handbook**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก [file:///C:/Users/LAB-3511/Downloads/article_20161103115457%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAB-3511/Downloads/article_20161103115457%20(2).pdf)
- บุญทวารณ วิงวอนและคณะ. 2557. **แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง**. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 9(1),102 -119
- รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. 2560. **แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม**. วารสาร Veradian มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10 (1), 994-1013.
- สหวัดน์ แนนหนา. ม.ป.ป. **การเพิ่มมูลค่าให้แก่ทุนทางวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.finearts.go.th/olddata/files/cultural.doc>
- สมพงษ์ อำนวยเงินตรา. 2559. **การสร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจโรงแรมด้วยกลยุทธ์ Blue Ocean**. วารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(1), 1-23.
- สุพาดา สิริกุดตา. 2557. **แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของจังหวัดสิงห์บุรี ประเทศไทย**, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 17, 215-230.
- หนังสือพิมพ์อีคอนนิวส์. 2558. **หนุนสร้างเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ด้วยทุนทางวัฒนธรรมและปัญญา**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.econnews.co.th/ทุนทางวัฒนธรรม-ปัญญา/>
- TAT Review. ม.ป.ป. **เศรษฐกิจสร้างสรรค์**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.etatjournal.com/mobile/index.php/menu-read-tat/menu-2011/menu-2011-apr-jun/107-22554-creative-economy>

บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. 2558. **ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ จังหวัดสุโขทัย**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก **Error! Hyperlink reference not valid.**=
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2554. **หนังสือเทศกาลงานประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การสืบสานประเพณีไทย**. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://thttraditionthailand.blogspot.com/2015/11/blog-post.html>
- กองบรรณาธิการเวปไซต์. ม.ป.ป. **งานผ้าต่อ ภูเก็ต**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.phuketbulletin.co.th/Culture/view.php?id=549>
- กรมการศาสนา .2520 **เรื่องวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. ม.ป.ป. **value Creation Handbook**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก [file:///C:/Users/LAB-3511/Downloads/article_20161103115457%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAB-3511/Downloads/article_20161103115457%20(2).pdf)
- กรมศิลปากร. ม.ป.ป. **กรอบแนวคิดและแนวทางการทำงานของนายอนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2559. <http://www.finearts.go.th/component/smileportal/item/กรอบแนวคิดและแนวทางการทำงานของนายอนันต์-ชูโชติ-อธิบดีกรมศิลปากร.html>
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. 2559. **วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- ความสำคัญ**. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <https://archive.clib.psu.ac.th/online-exhibition/haepha/page1.html>
- ความหมายภูมิปัญญา**, ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก <http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content1.html>
- ดุจฤดี คงสุวรรณ. ม.ป.ป. **พัฒนาการสังคมไทย**. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2559, จาก https://www.baanjomyut.com/library_2/development_of_society/06.html
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.พระบาทสมเด็จพระ , ม .ป.ป.**พระราชพิธี 12 เดือน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** .กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์ .
- เชษฐ ติงส์ชูชลี. 2554. **พระพุทธรูปอินเตีย**. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธการพิมพ์.

บรรณานุกรม

- ททท.สำนักงานอำนาจเจริญ. 2555. งานประเพณีบุญคุณลาน สืบสานตำนาน ข้าวหอมมะลิ. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, <https://www.ilovetogo.com/Article/71/5300/>
- ไทยรัฐ. 2558. พาไปดู ตักบาตรขนมครกประเพณีหนึ่งเดียวที่บางคนที่ !. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <https://www.thairath.co.th/content/526613>
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2560. การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: บริษัท พี เอ ลพวิ้ง จำกัด
- ธันวาคม สุขประเสริฐ. 2559. รับบัว. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=51>
- “_____”. 2559. ไส้ซิงข้าวอาข่า. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=7>
- ธนาคารกรุงเทพ. 2551. ลักษณะไทย: ภูมิหลัง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- “_____”. 2551. ลักษณะไทย: วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรวัฒน์ แสนคำ. 2560. ประเพณีปักธงชัย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=98>
- แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากระเบียบกรมศิลปากร พ.ศ. 2528 ถึงกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม. 2560. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก https://teams.unesco.org/ORG/fu/bangkok/public_events/Shared%20Documents/CLT/2017/Curriculum%20Development%20for%20Thai%20Cultural%20Heritage%20Site%20Conservators/presentations/6%20ระเบียบกรมศิลปและกฎบัตรประเทศไทย.pdf.
- แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <https://sites.google.com/site/wathnthrrmkabyeawchnthiy/-naewthang-kar-xnuraks-wathnthrrm-thiy>
- นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย .2554 .กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. สืบค้น ธันวาคม 16 2559, จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/viewFile/54197/44987>

บรรณานุกรม

- นพพร บุญทวนวงศ์. 2560. **สมุทรสงครามจัดประเพณีตักบาตร ขนมครกและน้ำตาลทราย เพื่อเป็น !! การสืบสานประเพณีไทย สมัยพุทธกาลที่สืบทอดมาเกือบ 100 ปี (ชมคลิป).** สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.tnews.co.th/contents/352731>
- บ้านจอมยุทธ. 2543. **ประเพณีของวัฒนธรรม.** สืบค้น 15 กันยายน 2559, จาก [http://www. Baanjom-yut.com/library_2/extension-1/culture/02.html](http://www.Baanjom-yut.com/library_2/extension-1/culture/02.html)
- บ้านศิลาตล. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก <http://mis.ba.cmu.ac.th/chaiyot/information/1-1.doc>.
- บุญทวารณ วิงวอนและคณะ. 2557. **แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง.** วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 9(1),102 -119
- ปณิตา สระวาสี. 2559. **ขึ้นโขนชิงธง.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=5>
- ประเพณีไทย. ม.ป.ป. **ประเพณีปอยส่างลอง.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://ประเพณี.net/>
- ประเพณีนบพระเล่นเพลง.** ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://ประเพณี.net/ประเพณีนบพระเล่นเพลง/ประเพณีปอยส่างลอง/>
- ประเพณีไทยดอทคอม. ม.ป.ป. **ปอยส่างลอง.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.prapayneethai.com/%E0%B8%9B%E0%B8%AD%E0%B8%A2%E0%B8%AA%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%87>
- ประเพณีไทยดอทคอม. ม.ป.ป. **ประเพณีแข่งขันเรือกอลและด้วยผีพาย.** สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.prapayneethai.com/ประเพณีการแข่งขันเรือกอลและด้วยผีพาย>
- ประเพณีไทยดอทคอม. ม.ป.ป. **ปอยส่างลอง.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.prapayneethai.com/ประเพณีนบพระเล่นเพลง>

บรรณานุกรม

- ประเพณีไหลเรือไฟ. 2559. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก https://www.dmc.tv/pages/top_of_week/ประเพณีไหลเรือไฟ-ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของการไหลเรือไฟ.html
- ประวัติประเพณีเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ้อขุนผาเมือง. ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <https://sites.google.com/site/thxngtheiywmeuxngphechrurn/prapheni-sakhay/prawati-prapheni-seng-klxng-lxng-khom-fi-hiw-phxkhun-pha-meuxng>
- ปรีดา ขนดีโสภณ. พระมหา. 2555. ประเพณีให้ทานไฟ. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=695&articlegroup_id=149
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร. 2554. ความเป็นมางานนบพระ-เล่นเพลง ประจำปี 2554. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.finearts.go.th/kamphaengphetmuseum/ข่าวประชาสัมพันธ์/ข่าวประชาสัมพันธ์/item/ความเป็นมางานนบพระ%20-%20เล่นเพลง%20ประจำปี%202554.html> หมายถึง
- ภนิดา กาญจนานันท์. ม.ป.ป. ประเพณีลอยกระทง เผาเทียน เล่นไฟ จ.สุโขทัย. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <http://www.stou.ac.th/study/projects/training/culture/content/pr%202712563.pdf>
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. ม.ป.ป.. ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. ... สืบค้น 13 กันยายน 2559, จาก http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/draft_ich_act.pdf.
- มัลลิกา. 2560. ความเป็นมา. สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2560 , จาก <http://www.mallika124.com/history.html>
- รัฐภาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. 2560. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม. วารสาร Veradian มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10 (1), 994-1013.

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน 2554 .. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ .ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 กรุงเทพฯ .: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

รณรงค์ วงศ์โอปอ้อม. 2560. **ประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง .ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ,2553. **พระพุทธปฏิมาสยาม**. นนทบุรี: มิวเซียมเพลส.

ลานธรรมจักร. 2550. **ประเพณี “อุ้มพระดำน้ำ”** ตำนานมหัศจรรย์ “เพชรบูรณ์”. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13691>.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศาสตราจารย์. 2556. **พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์

ศาลากลางจังหวัดพิจิตร. 2560. **งานประเพณีแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จ.พิจิตร** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://unseen.phichit.go.th/th/traditions/งานประเพณีแข่งเรือยาว/>

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2559. **ประเพณีแห่ช้างบวชนาค**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=86>

สันติ เล็กสุขุม. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. 2555. **คุยกับงานช่างไทยโบราณ**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

“_____”. 2548. **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ): การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

สมาคมอิโคโมสไทย. 2554. **กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2559, จาก https://www.icomosthai.org /THcharter/63546_Charter_updated.pdf.

สหวัดน์ แนนหนา. ม.ป.ป. **การเพิ่มมูลค่าให้แก่ทุนทางวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.finearts.go.th/olddata/files/cultural.doc>

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ บรรณาธิการ. 2560. **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ บทเรียนจาก : เพื่อนบ้าน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

บรรณานุกรม

- สุดาวรรณ มีบัว. 2560. **ประเพณีบุญสารทเดือนสิบเมืองนคร**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/2280/1/105920-Article%20Text-269289-1-10-20171218.pdf>
- สุพาตา สิริกุดตา. 2557. **แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของจังหวัดสิงห์บุรี ประเทศไทย**, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 17, 215-230.
- สุภาภร โทษา. ม.ป.ป. **ประเพณีไหลเรือไฟ**. รายงานในรายวิชา คอมพิวเตอร์แล เทคโนโลยีสารสนเทศ ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม
- สุรียา สมุทคุปต์และคณะ. 2543. **การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด**. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สมพงษ์ อำนวยเงินตรา. 2559. **การสร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจโรงแรมด้วยกลยุทธ์ Blue Ocean**. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(1), 1-23.
- สำนักวัฒนธรรมจังหวัดตาก. 2559. **ประเพณีลอยกระทงสายไหลประทีป 1000 ดวง**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก https://www.m-culture.go.th/tak/ewt_news.php?nid=800&filename=index
- สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. 2560. **กำเนิดประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://nsnstudies.nsr.ac.th/กำเนิดประเพณีการแห่เจ้า-2/>.
- เสกสรร สิทธาคม. 2560. **สืบสานพระบรมราชาบาทด้านศิลปะและวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2560, จาก <https://siamrath.co.th/n/13952>.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2548. **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2539. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บรรณานุกรม

- หนังสือพิมพ์อีคอนนิวส์. 2558. **หนุนสร้างเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ด้วยทุนทางวัฒนธรรมและปัญญา.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.econnews.co.th/ทุนทางวัฒนธรรม-ปัญญา/>
- หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเชก จันทบุรี. ม.ป.ป. **ประเพณีวิ่งควาย จังหวัดจันทบุรี.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.finearts.go.th/chantaburilibrary/Parameters/km/item/ประเพณีวิ่งควาย-จังหวัดชลบุรี.html>
- อรรธรณ บัณฑิตกุล. 2545. **เทวรัตน์ สปาในดุสิตธานี.** สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก <http://info.gotomanager.com/news/details.aspx?id=2539>
- Amazing ไทยเท่. 2558. **ทททสารทไทยกล้วยไข่ และของดีเมือง" สุโขทัย เชิญเที่ยวงานประเพณี .** **กำแพง ประจำปี "2558.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://thai.tourismthailand.org/ข่าวอัพเดท/รายละเอียดข่าว/ททท-สุโขทัย-เชิญเที่ยวงานประเพณี-สารทไทยกล้วยไข่-และของดีเมืองกำแพง-ประจำปี-2558—2291>
- Dharadhevi. ม.ป.ป. **Activities.** สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก <http://www.dharadhevi.com/EN/Activities>
- Devarana Spa. ม.ป.ป. **Philosophy.** สืบค้นเมื่อ 2559 กันยายน 15, จาก <http://www.devaranaspa.com/en/philosophy>
- Icomosthai.org. ม.ป.ป. **ความเป็นมา.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.Icomosthai.org/about.htm>
- Kamonluk. ม.ป.ป. **งานเทศกาลมาฆปุรณมีศรีปราจีน.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://kamonlukblog.wordpress.com/ประเพณี/งานเทศกาลมาฆปุรณมีศรีปร/>
- Kiw230841. ม.ป.ป. **ประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่แห่งทุ่งหลวง จังหวัดแพร่.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://kiw230841.wordpress.com/ประเพณีไทยภาคเหนือ/ประเพณีไหว้พระธาตุช่อแฮ/>

บรรณานุกรม

- Naramit 303. ม.ป.ป. **1.ความหมายของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย.** สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <https://sites.google.com/site/naramit303/khwam-hmay-khxng-phumi-payya-elea-wathnthrrm-thiy>
- natsima saijareon. 2557. **ประเพณีรับบัว.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.facebook.com/samutprakansociety/photosประวัติความเป็นมาของประเพณีรับบัวประเพณีรับบัวเป็นประเพณีเก่าแก่สืบทอดกันมาแต่โบ/572911112821146/>.
- Nuzing. 2552. **ประเพณีบุญคุณลาน.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <https://www.baanmaha.com/community/threads/23913-ประเพณีบุญคุณลาน>
- Openbase.in.th. 2551. **ความหมาย วัฒนธรรม – สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.** สืบค้น 2559 สิงหาคม 18, จาก <http://www.openbase.in.th/node/.5954>
- Sasika091. 2553. **เทศกาลเดือนเก้า อั้งหมีถ่อง หรือประเพณีกินข้าวห่อ.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://sasika091.blogspot.com/2010/10/1.html>.
- TAT Review. ม.ป.ป. **เศรษฐกิจสร้างสรรค์.** สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.etatjournal.com/mobile/index.php/menu-read-tat/menu-2011/menu-2011-apr-jun/107-22554-creative-economy>

